

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN YAŞAM VE
ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN BİR SAHA
ARAŞTIRMASI: KOCAALİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enver BULUT

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ

HAZİRAN - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN YAŞAM VE
ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN BİR SAHA
ARAŞTIRMASI: KOCAALİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enver BULUT

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

Bu tez 13/06/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ	BAŞARILI	
Doç. Dr. Fatma FİDAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mustafa Kemal AYDIN	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Enver BULUT

13.06.2013

ÖNSÖZ

Gerek lisans eğitimimde olsun gerekse yüksek lisans eğitimimde ve tezin hazırlanması sürecinde ilgisi ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cihan Selek Öz'e ve değerli katkı ve emeklerinden dolayı Doç. Dr. Fatma Fidan'a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Aynı zamanda bu günlere gelmemde emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve aileme şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışma süreleri içerisinde vakit ayırarak sorularıma içtenlikle cevap veren işçilere, misafirperverliklerini esirgemeyen ve samimi davranışlarından dolayı çavuşlar ve işverenlere de en içten teşekkürlerimi sunarım.

Enver BULUT

13.06.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
FOTOĞRAF LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TARIMDA MEVSİMLİK ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVESİ	5
1.1. Mevsimlik İş ve Mevsimlik İşçi Kavramı.....	5
1.2. Mevsimlik Tarım İş ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramı	8
1.3. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışma Türleri.....	9
1.3.1. Gezici Tarım İşçiliği	10
1.3.2. Geçici Tarım İşçiliği	10
1.4. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışma Şekli	12
1.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasalar Karşısındaki Durumları	18
1.5.1. 4857 Sayılı İş Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri	18
1.5.2. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri	21
1.5.3. Başbakanlık 2010/6 sayılı Genelge'de Mevsimlik Tarım İşçileri	22
1.5.4. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri	26
1.5.5. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri	28
BÖLÜM 2: MEVSİMLİK TARIM İŞİNDE ÇALIŞMA NEDENLERİ VE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI	30
2.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Göç ve İnsanları Mevsimlik Göçe Zorlayan Nedenler	30
2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları Sorunlar	32

2.2.1. Ulaşım İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar	33
2.2.2. Beslenme İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar.....	34
2.2.3. Barınma İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar.....	35
2.2.4. Çalışma Koşulları İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar	37
2.2.4.1. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Kadınların Çalışma Koşulları ve Yaşadıkları Sorunlar.....	39
2.2.4.2. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocukların Yaşadıkları Sorunlar	41
2.2.5. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışanların Sağlıkla İlgili Yaşadıkları Sorunlar	45
2.2.6. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitimle İlgili Yaşadıkları Sorunlar.....	49
2.2.7. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ücretleri İle İlgili Temel Bilgiler.....	51
2.2.8. Mevsimlik Tarım İşçilerinde Sosyal Dışlanmışlık	55

BÖLÜM 3: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARINA İLİŞKİN BİR SAHA ARAŞTIRMASI: SAKARYA İLİ KOCAALİ İLÇESİ FINDIK İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

3.1. Araştırma Bölgesinin Genel Özellikleri.....	57
3.2. Araştırmanın Amacı	57
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	58
3.4. Araştırmanın Örneklemi	59
3.5. Araştırma Süreci	59
3.6. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi.....	59
3.7. Bulgular.....	60
3.7.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Ait Bulgular	60
3.7.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı.....	60
3.7.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	61
3.7.1.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İller	61
3.7.1.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumları	62
3.7.1.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ailedeki Kardeş Sayısı ve Aileden Gelen Toplam Kişi Sayısı.....	63

3.8. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarına Ait Bulgular.....	63
3.8.1. Haftalık Çalışma Süresi	63
3.8.2. Günlük Çalışma Süresi.....	64
3.8.3. Sabah İşbaşı Saati ve Akşam Paydos Saati.....	65
3.8.4. Günlük Dinlenme Süreleri	65
3.8.5. Çalışma Sürelerinin Subjektif Değerlendirmesi	65
3.8.6. Çalışma Ortamındaki Tehlikeler	66
3.8.7. İş Yaparken Eldiven Kullanımı	66
3.8.8. Güneşten Korunmak İçin Alınan Tedbirler	66
3.8.9. Kazanılan Ücret	67
3.8.10. Gelirdeki Memnuniyet	67
3.8.11. Gelirdeki Adalet	68
3.9. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına Ait Bulgular.....	68
3.9.1. İşçilerin Beslenme Biçimi.....	68
3.9.2. İşçilerin Barınma Yerleri	69
3.9.3. İşçilerin Barınma Yerlerinin Uygunluğu	70
3.9.4. Tuvalet- Banyo ve İçme Suyu İhtiyacını Karşılama Biçimi.....	71
3.9.5. Yapılan İşe İlişkin Geliştirilen Tutum	71
3.9.6. Yapılan İşin Kendileri için Uygunluğu.....	72
3.9.7. Aslında Yapılmak İstenen İş	72
3.10. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ulaşımaları İle İlgili Bulgular.....	72
3.10.1. Memleketlerinden Fındık İşine Gelirken Kullanılan Ulaşım Aracı	72
3.10.2. Her Gün İşe Gelip Giderken Kullanılan Ulaşım Aracı.....	73
3.11. Mevsimlik Tarım İşçilerine Ait Diğer Bulgular.....	73
3.11.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları	73
3.11.2. İşle İlgili Geleceğe İlişkin Planları	73
3.11.3. Her Yıl Gidilen İl/İller	74
3.11.4. Her Yıl İşe Geliş ve Gidiş Tarihleri.....	74
3.11.5. Beraberlerinde Getirdikleri Şeyler.....	74
3.11.6. Yılın Geri Kalanında Başka Bir İşle Uğraşıp Uğraşmama Durumu.....	74
3.11.7. Fındık İşçiliğine Gelme Nedeni.....	75
3.11.8. İşin Yapılma Süresi	75

3.11.9. Çalışmaktan Arta Kalan Boş Zamanların Değerlendirilme Biçimi..... 76

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	94

KISALTMALAR

ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
FESD	: Friedrich Ebert Stiftung Derneği
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İş K.	: İş Kanunu
KSGM	: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
METİDER	: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Derneği
METİP	: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
MSG	: Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTB	: Türk Tabipler Birliği
md.	: madde
S.	: Sayı
s.	: sayfa

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İllere Göre Mevsimlik İşçilere Ödenen Ortalama Günlük Ücretler ile Sürekli İşçilere ödenen Ortalama Aylık Ücretler (TL)	54
Tablo 2: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı	60
Tablo 3: Mevsimli Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	61
Tablo 4: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İller	61
Tablo 5: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumları.....	62
Tablo 6: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları.....	73
Tablo 7: İşin Yapılma Süresi.....	75

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2011.....	52
Grafik 2 : Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2011.....	53

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. İşçilerin Kaldıkları Yerin İçten Görümü	81
Fotoğraf 2. Kaldıkları Yerin Dıştan Görünümü.....	82
Fotoğraf 3. Su İhtiyaçlarını Karşıladıkları Su Tankeri	83
Fotoğraf 4. İşe Giderken Kullandıkları Ulaşım Aracı	84
Fotoğraf 5. İşçiler Fındık Toplarken	85
Fotoğraf 6. Toplanan Fındıkların Çuvalcının Toplaması.....	86

Tezin Başlığı: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği

Tezin yazarı: Enver BULUT

Danışman : Yrd.Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ

Kabul Tarihi: 13 haziran 2013

Sayfa Sayısı : x (ön kısım) + 94 (tez)

Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Bilimdalı : İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri

Mevsimlik iş; Çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde sürdürüldüğü veya tüm yıl boyunca çalışılmakla birlikte çalışmanın yılın belirli dönemlerinde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işlerdir. 2011 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de yaklaşık 25 milyon istihdam edilen işgücünün yaklaşık %26’sını tarım işgücü oluşturmaktadır. Yaklaşık 6,3 milyon tarım işgücünün de yaklaşık yarısını mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Bu verilerden Türkiye’de tarım sektörüne bağlı işgücünün fazla olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu fazla işgücüne rağmen ülkemizde mevsimlik tarım işçilerine yönelik yapılan hukuki düzenlemeler yetersiz kalmıştır. Aynı işi yapan mevsimlik tarım işçileri arasında etnik, coğrafi ve cinsiyete göre ücret farklılıkları mevcuttur. Bu durum ciddi bir ayrımcığa neden olmaktadır.

Araştırmanın amacı; Türkiye’deki mevsimlik tarım işçiliğinde var olan durumu ve mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunları incelemektir. Bu bağlamda araştırmada mevsimlik tarım işçilerinin; ulaşım, beslenme, barınma, eğitim, sağlık, sosyal dışlanma, ücret ve çalışma koşullarındaki sorunlarını belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmada fındık toplamaya gelen mevsimlik tarım işçilerinin; sosyo-demografik özellikleri, çalışma koşulları ve yaşam koşullarına yönelik sorular belirlenmiş olup, 28-29-30 Ağustos 2012 tarihinde toplam 18 işçi ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada sosyolojik gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Seçilen işçiler tesadüfi örneklem ile seçilmiş olup, görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarından elde edilen verilere göre çalışanların %27.8’i 9-14 yaş aralığındadır. Ancak Türkiye’de yasalarda ve ILO’nun da kabul ettiği çalışma yaşı 15’tir. Çalışma koşullarının da oldukça kötü olduğu sonucuna varılmıştır; işçiler günlük 12 saat çalışmaktadırlar ve hafta tatilleri de bulunmamaktadır. İşçilerin gün boyu oturarak fındık toplamalarından dolayı ayak uyuşması, bel ve boyun ağrısı gibi çeşitli rahatsızlıklarının olduğu saptanmıştır. Elverişli yemek pişirme imkanları olmadığı için yeterli ve dengeli beslendikleri de söylenemez. İşçilerin ulaşım ve barınma yerleri ile ilgili de çeşitli sıkıntılar çektikleri elde edilen veriler arasındadır. Bu yönden bakıldığında çalışma bulgularının oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Mevsimlik İş, Mevsimlik Tarım İşçi, Mevsimlik Tarım İşçisi

Title of the thesis: A Field Survey On Seasonal Agricultural Workers' Living and Working Conditions: An Example Kocaali

Author : Enver BULUT

Supervisor : Assist. Prof. Cihan SELEK ÖZ

Date : 13 June 2013

Nu. Of pages : x (pre text) +94 (main body)

Department: Labor Economics and
Industrial Relations

Subfield : Human Resources Management And
Industrial Relations

According to the statistics of 2011, there are approximately 25 million workforce employed in Turkey and about %26 of the employed is in the agricultural workforce. Agricultural labor force is about 6,3 million and it's estimated that about half of this rate is seasonal agricultural workers. Therefore we understood that Turkey is still continues to feature in an agricultural country. But in our country the legal regulations for seasonal agricultural workers has been inadequate. Even if seasonal agricultural workers doing the same job some differences are available like ethnic, geographic and gender. And this situation causes serious discrimination.

The aim of this study is to analyse the situation of seasonal agricultural work in Turkey, and to analyse the problems of seasonal agricultural workers. In this context in our study we aimed to determine the problem about transportation, food, housing, education, health, social exclusion, wage and working conditions, that seasonal agricultural workers has.

This research is focused on the nut pickers' socio-demographic characteristics, working and living conditions. In this context, sociological observation and in-depth interview methods was used, interviewed with total of 18 workers, in 28-29-30 August of 2012. The selecting group of seasonal nut pickers was chosen by random sample. The data which obtained from the interviews were interpreted with content analysis method.

Working age in Turkey laws and ILO also accepted of 15 but according to the findings of the research results; % 27,8 among employees are 9-14 age range. Their working conditions also are quite bad; workers working 12 hours per day and they don't have weekend holiday as well. Because of workers sitting down all day to pick nuts, after the end of the day they have leg, back and neck pain as well as various illness were determined. Due to they don't have opportune cooking facilities, they don't fed adequate and balanced. Between the data obtained workers suffering various problems related to transportation and housing. From this point of view, the results of this research has a great importance.

Keywords: Seasonal Work, Seasonal Agricultural Work, Seasonal Agricultural Workers.

GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, her ülkenin ekonomisinde tarımın özel bir yeri ve önemli vardır. Dünya üzerinde tarımsal üretimin yer almadığı bir ülkeye rastlamak mümkün değildir. Nüfusun önemli bir bölümünün kırsal kesimde yaşadığı ve ekonomilerinin de temelde tarıma dayalı olduğu ülkelerin tarıma büyük önem vermeleri doğaldır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin tarım ve tarıma dayalı sanayiler üzerinde yoğunlaştığı bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı da tarım sektörü sadece istihdam açısından değil, ekonominin geneli için de önem arz etmektedir.

Ülkemizde tarımın ve sanayinin hızla gelişmeye başladığı 1950'lerden sonra göçler ön plana çıktı. Bu göçler çoğunlukla kırsal alandan yapılan göçlerdir. 1950'lerden sonraki iç göçlerin fazla olmasının temel nedeni tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, sanayideki gelişmeler, geleneksel toprak sahipliliği rejiminin değişmesi topraksızlaşma ya da toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenler insanları kırsal yerlerden kentlere göç etmeye zorlamıştır. Burada göçe ivme veren etkenler arasında kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı, tarımdaki düşük üretkenlik, kırsal alanda artan işsizlik ve toprakların miras yoluyla parçalanması da insanları göçe zorlayan etkenler arasındadır. Ülkemizde insanlar buldukları bölgelerde iş imkanı bulamadıklarından özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yılın belli mevsimlerinde birkaç ay süre ile buldukları şehirlerden başka şehirlere ya da başka bölgelere mevsimsel olarak göç etmektedirler. Bu tür göç hareketleri genellikle bahar ve yaz mevsimlerinde gerçekleşmektedir. Ortalama 3-4 ay süren mevsimlik gezici tarım işçiliği ağırlıklı olarak Karadeniz bölgesinde fındık, Ege bölgesinde yaş zeytin, Çukurova'da pamuk ve Orta Anadolu'da soğan, şekerpancarı, kayısı gibi ürünlerin çapa toplama, kurutma işçiliği olarak gerçekleşmektedir. Mevsimlik göçler, nüfusun üzerinde önemli bir artma ya da azalmaya sebep olmamasının yanında, gidilen yerde kalınan zamanın azlığı nedeniyle, temel sosyal değişimlere de yol açmazlar.

Türkiye'nin kalkınmasında ve nüfusun önemli bir bölümünün geçiminin sağlanmasında etkili olan tarım sektörü, istihdam edilen işgücünün yaklaşık %26'sını oluşturmakta olup, bunun da yarısını mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri büyük bir işgücü sağlamasına rağmen bunlara yönelik alınan önlemler yetersiz

kalmaktadır. Bu sektörde çalışanların sosyal, ekonomik ve çalışma koşullarına yönelik çeşitli sorunları mevcuttur. Mevsimlik tarım işçilerinin kaldıkları yerler ve çalışma ortamları, hijyenden ve sağlıklı yaşamdan çok uzaktır. Bu işçiler genellikle tarlalarda, alt yapısı olmayan çadır ya da barakalarda elektrik, su ve kanalizasyon sistemi olmayan veya çok yetersiz olan yerlerde yaşamaktadırlar. Çadırlar genellikle dar ve toprak zemin üzerine kuruludur. Yaşam ve çalışma ortamında atık sular çoğunlukla açığa bırakılmaktadır ve bu da çeşitli hastalıklara sebebiyet verebilmektedir. Temiz ve Sağlıklı olmayan banyo ve tuvaletlerin olması, sağlıksız içme ve kullanma suyu ve buzdolaplarının olmamasından dolayı da gıdalarının iyi korunamaması durumlarının ne kadar sağlıksız olduğunu ortaya koymaktadır. 12 saat çalışmaktan ve güneş altında sürekli kalmaktan kaynaklanan sağlık sorunları, tarlaya gidiş gelişlerinde kullandıkları ulaşım araçlarından kaynaklanan kazaların meydana gelmesi, çocuk işçilerin çalıştırılması ve Aynı işi yapan işçiler arasında etnik, coğrafi ve cinsiyete göre ücret farklılıklarının olması mevsimlik tarım işçilerinin vahim durumunu ortaya koymaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin hukuki durumları, yasalardaki durum ile uygulamanın işlerliği ve yaşadıkları sorunlara ilişkin ivedi ve etkin önlemlerin alınmasına için acil bir şekilde harekete geçilmelidir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın öncelikli amacı; Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını tespit etmek ve tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri üretmeye çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin; çalışma koşulları, beslenme, barınma, ulaşım, eğitim ve sağlık alanında yaşadıkları sorunlar incelenmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı; mevsimlik tarım işçilerinin Türk hukuk sistemi içerisinde yeterli yasal koruma altında olmadıklarını ortaya koymaktır.

Çalışmanın Önemi

Türkiye’de tarım sektörü önemli bir yere sahiptir. Özellikle tarımda çalışan işgücünün oranı çalışmanın önemini gözler önüne sermektedir. 2011 yılı istatistiklerine göre istihdam edilen yaklaşık 25 milyon işgücünün yaklaşık %26’sını tarımsal işgücü oluşturmaktadır. Yaklaşık 6,3 milyon tarımsal işgücünün de yaklaşık yarısını mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan

da görüleceği üzere mevsimlik tarım işçilerinin gerek çalışma gerekse de yaşam koşulları son derece kötü durumdadır. Buna ek olarak yeterli yasal korumadan da yoksun oluşları durumu daha da kötüleştirmektedir. Mevcut yasal sistemimiz mevsimlik tarım işçilerini güvence altına almaktan çok uzak kalmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin gerek çalışma gerekse de yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin acil olarak yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada kullanılan yöntemler eleştirel literatür taraması, sosyolojik gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemidir. Çalışmanın teorik çerçevesini çizmek amacıyla konu ile ilgili yeterli bir kaynak taraması yapılmıştır. Çalışmanın ampirik kısmı için ise 28-29-30 Ağustos 2012 tarihlerinde Sakarya ili Kocaali ilçe’sine fındık toplamak için gelen 18 mevsimlik tarım işçisinin çalışma ve yaşam koşullarının incelenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış soru formu ile sosyolojik gözlem yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar yapılan literatür taramasını destekler nitelikte olmuştur. Buna bağlı olarak çalışmanın sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin; sosyo-demografik özellikleri, çalışma koşulları ve yaşam koşulları ortaya konulmuş ve bunlara yönelik sorunlar belirlenip, içerik analizi yöntemine tabi tutularak analiz edilip değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Tezin İçeriği ve Kapsamı

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunların değerlendirilmesi ve mevsimlik tarım işçilerinin hukuki durumlarını incelemeyi amaçlayan bu tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, mevsimlik iş ve işçi kavramları ve bunlara paralel olarak da mevsimlik tarım işi ve mevsimlik tarım işçileri kavramları açıklanmıştır. Mevsimlik tarım işinde çalışma türleri; gezici ve geçici tarım işçileri ve bunların çalışma şekilleri incelenmiştir. Yine bu bölümde mevsimlik tarım işçiliğinin hukuku çerçevesi ele alınmıştır.

İkinci bölümde, mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma nedenleri ve mevsimlik tarım işinin gerektirdiği göç kavramı açıklanmış ve mevsimlik tarım işçilerini göçe iten nedenler incelenmiştir. Aynı zamanda mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ile ilgili yaşadıkları sorunlar da bu bölümde incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, saha araştırması bölümü olup, mevsimlik tarım işçilerinin; ulaşım, beslenme, barınma, eğitim, sağlık, çalışma koşulları, ücret, çalışma süreleri ve mesleki tehlikeler ile ilgili yaşadıkları sorunlarının tespit edilmeye çalışılıp irdelendiği bölümdür.

Sonuç bölümünde ise mevsimlik tarım işçileri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak, yaşadıkları sorunlar ortaya konulmuş ve bu sorunların çözümü için bir takım öneriler sunulmuştur.

BÖLÜM 1: TARIMDA MEVSİMLİK ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVESİ

1.1. Mevsimlik İş ve Mevsimlik İşçi Kavramı

Türk İş Hukuku'nda mevsimlik işler ve bu işlerle yapılan iş sözleşmeleri ile ilgili olarak mevzuatta çeşitli kanunlarda dolaylı olarak değinilmişse de, yeterli nitelikte ve sayıda düzenleme bulunmamaktadır ve mevsimlik işlerin tanımı yapılmamıştır (Büyüktarakçı, 2010: 21). Öncelikle mevsim, kavramsal olarak yılın, güneşten ısı, ışık alma süresi ve dolayısıyla iklim şartları bakımından farklılık gösteren dört bölümden her birini (ilkbahar, yaz, sonbahar, kış) ifade eder. Bunun yanında yıl içinde bazı atmosfer olaylarının periyodik olarak gerçekleştiği mevsimi örneğin; “yağmur mevsimi”, bazı ürünlerin toplandığı, “pamuk, buğday, narenciye mevsimi” ve etkinliklerin yapıldığı “tiyatro mevsimi” gibi belirli dönemleri de kapsamaktadır. Bu şekilde değerlendirildiğinde mevsimlik iş, yılın belirli döneminde sınırlı süreli olarak yapılan iş anlaşılmaktadır (Okur, 2008: 5).

Türkiye'nin tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğu düşünüldüğünde mevsimlik işlerin özellikle tarım sektöründe çok yaygın olduğu görülmektedir (Büyüktarakçı, 2010: 21). Mevsimlik işleri, hava koşulları veya toplumun satın alma alışkanlıkları ortaya çıkarmaktadır. Hava koşullarından yoğun olarak etkilenen işler, tarım işleri, tarım sanatları, turizm gibi açık havada yapılan ya da bu tür işlere bağlı olarak yapılan işlerdir. Yine işgücü talebinde değişiklik yaratan ulusal tatiller, gelenekler, moda, gıda, balıkçılık, avcılık gibi işler ve bunlar ek olarak Köy Hizmetleri, Orman Bakanlığı (sulama, yangın ve fidan dikim işleri), Karayolları (karayollarında kış mevsimine bağlı olarak kar temizleme işleri), ve Devlet Su İşleri'nde çalışan işçiler de mevsimsel olarak çalıştıkları için, bu işler de mevsimlik işlere örnek olarak gösterilebilir (Büyüktarakçı, 2010: 24-25).

Mevsimlik işler bazen muvakkat ya da geçici işler olarak nitelendirilmekte, bu işlerde çalışanlarla yapılan iş sözleşmelerine muvakkat-geçici iş sözleşmeleri adı verildiği de görülmektedir. Ancak geçici işler ile mevsimlik işler arasında farklar vardır. Mevsimlik iş, bir işyerinde her yıl tekrarlanan bir çalışma olduğu halde; geçici iş, bir işyerinde her yıl düzenli olarak tekrarlanan bir çalışma olmayıp, gereksinme duyulduğunda

başvurulan ve bazen birkaç günde biten, bazen de aylarca devam ettikten sonra sona eren bir iştir (Okur, 2008: 6).

Mevsimlik iş kavramı tanımlarında mevsim ve çalışma süreleri dikkat çekmektedir. “mevsimlik işler, Çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde sürdürüldüğü veya tüm yıl boyunca çalışılmakla birlikte çalışmanın yılın belirli dönemlerinde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işler mevsimlik iş olarak tanımlanmıştır” (Süzek, 2011: 241). Diğer bir tanıma göre, mevsimlik iş; “yılın belirli bir döneminde tam çalışıp diğer dönemlerde işçi sayısını düşürüldüğü veya işin tamamen durdurulduğu her zaman aynı sayıda işçi çalıştırmayıp her yıl belirli dönemlerde işçilerin yoğun olarak çalıştığı, çalışılmayan dönemlerde ise iş sözleşmesinin askıya alındığı iş” olarak tanımlanmaktadır (Mollamahmutoglu, 2004: 271).

Yargıtay’a göre ise mevsimlik iş kavramı; çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işler mevsimlik iş olarak tanımlanabilir. Söz konusu dönemler işin niteliğine göre uzun veya kısa olabilir. Her zaman aynı miktarda işçi çalıştırmaya elverişli olmayan ve işyerinde yürütülen faaliyetin niteliğine göre işçilerin her yıl belirli sürelerde yoğun olarak çalıştıkları fakat yılın diğer döneminde işçilerin iş sözleşmelerinin ertesi yılın faaliyet dönemi başına kadar ara vermeyi gerektiren işler mevsimlik iş olarak değerlendirilebilir (Yrg.9.HD’nin,12.10.2010 tarih ve E. 2008/35528, K. 2010/28674 sayılı kararı).

Büyüktarakçı (2010: 26) ’ya göre, mevsimlik iş, niteliği itibariyle kendiliğinden bir süre sınırı taşımaktadır. Bu nedenle bir işin mevsimlik iş olup olmadığının tespitinde mevsimlik işin devam ettiği süre değil, niteliği belirleyici olmalıdır. Fakat Yargıtay’ın bazı kararlarında işin niteliği değerlendirilmeden, belli bir süre devam ediyorsa mevsimlik iş olduğuna karar verilmiştir.

Türk hukukunda mevsimlik işler tek başına değil, kampanya işleri ile birlikte, “mevsim ve kampanya işleri” biçiminde kullanılmaktadır. Mevsimlik işler, yılın belli bir döneminde çalışılan veya belli bir dönemde faaliyeti artan işyerlerinde yapılan işlerdir. Kampanya işleri ise yılda ancak birkaç ay çalışılan işyerlerinde yapılan işlerdir. Özellikle, bir ürünün çabucak toplanmasının veya işlenmesinin zorunlu olduğu durumlarda kampanya işlerinden söz edilir (Taşkent, 2010: 227-228). Bu tür işlerde de faaliyetin satış veya üretim olanakları nedeniyle yılın belirli bir döneminde ortaya

çıkması söz konusudur. Şeker endüstrisi, çay, pamuk toplama faaliyetleri veya yılbaşı için açılan fuarlarda hediyelik eşya stantları kampanya işlerine örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, mevsim ve kampanya işleri arasındaki fark; kural olarak, mevsimlik işlerin görüldüğü işyerlerinde tüm yıl boyunca faaliyette bulunma mümkünken, kampanya işlerinde bu dönem dışında söz konusu işlerde faaliyet göstermenin mümkün olmamasıdır. Çünkü kampanya işlerinin yoğun olarak görüldüğü tarım kesimindeki örneklerden de görüldüğü gibi, bu tür işler genelde, ürünlerin toplanmasını takiben bunların derhal işlenmesini gerektiren ve bu nedenle daha kısa sürede yapılıp bitirilmesi gereken işlerdir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, her iki kavramın birbirinden sıkı çizgilerle ayrılması oldukça güçtür. Üstelik bu tür işlere bağlanan hukuki sonuçların aynı olduğu dikkate alındığında ayırımın fazla bir öneminin bulunmadığı da belirtilmelidir (Alpagut, 1998: 105-106).

Bir işin mevsimlik iş olarak nitelendirilmesi için, işyerinin mevsimlik işyeri olması zorunlu değildir. İşyerinde bütün yıl çalışılıyor ancak mevsime bağlı olarak faaliyet yılın belirli bir döneminde artıyorsa, işyeri mevsimlik bir işyeri olmasa da, mevsime bağlı olarak yapılan iş, mevsimlik iştir (Büyüktarakçı, 2010: 26).

Mevsimlik iş, çalışmanın sadece yılın belirli bir döneminde yoğunlaştığı işyerlerinde yapılan işler olarak tanımlanabileceğine değinilmişti, Söz konusu dönemler işin niteliğine göre uzun veya kısa olabilir. Her zaman aynı miktarda işçi çalıştırmaya elverişli olmayan ve işyerinde yürütülen faaliyetlerin niteliğine göre işçilerin her yıl belirli sürelerle yoğun olarak çalıştıkları fakat yılın diğer döneminde işçilerin iş sözleşmesinin ertesi yılın faaliyet dönemi başına kadar ara vermeyi gerektiren işler mevsimlik iş olarak değerlendiriliyor. Bu işleri yapanlara da mevsimlik işçi denilmektedir (Tezel, 2012).

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 2. Maddesi de mevsimlik işçi kavramını şu şekilde tanımlamaktadır, niteliği gereği mevsimsel şartlara bağımlı olan ve sadece yılın bir bölümünde yapılabilen işi yapan göçmen işçiyi ifade etmektedir (Civan ve Gökalp, 2011: 236).

Bilindiği gibi tarımsal üretim yılın belli mevsimlerinde yoğunluk kazanır. Tarımsal üretimin yoğunlaştığı bahar ve yaz dönemlerinde tarımda mevsimlik ve gündelikçi

işçiler çalıştırılır. Mevsimlik işçiler sadece topraksız köylülerden oluşmaz, az topraklı köylülerinin de ek gelir sağlama amacıyla sürdürdükleri bir uğraştır. Türkiye geneline bakıldığında mevsimlik işçiler, Ege, Çukurova ve Karadeniz Bölgelerinde yoğun olarak çalışırlar. Toplam sayıları azımsanacak derecede de değildir ve hasadın yoğunlaştığı dönemlerde sayıları daha da artmaktadır (Aysu, 2007).

1.2. Mevsimlik Tarım İşi ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramı

İş hukukunun merkez kavramı olan “işçi” Deniz İş Kanunu’nda ve Borçlar Kanunu’nda sessiz geçilirken Basın İş Kanunu’nda “gazeteci” olarak ele alınmış (Bas. İş K. 1/2), İş Kanunu’nda ise “bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişi biçiminde tanımlanmıştır (İş K. 1/2) (Akyiğit, 2010: 52). Buna karşılık, tarım işlerinin ise kendine has özellikleri ve tarım işçilerinin çok değişik gruplara ayrılması, bütün tarım işçilerinin tek bir tanım içerisinde değerlendirmesine imkân vermemektedir. Bu nedenle gerek uygulamada gerek doktrinde, tarım işçisinin tanımı farklı şekillerde yapılmaktadır. Tarım işçiliğinin, nicel yönden tanımlanmasında güçlükler vardır; tarım-iş yasa tasarısına göre, “sürekli, mevsimlik ve geçici tarım işlerinde ücret karşılığı bir hizmetle istihdam eden kişiler” tarım işçisidir (Kutlu, 2011: 3).

Amerika Birleşik Devletleri Federal Göçmen Sağlığı Programı, göçmen tarım işçisini; son yirmi dört ay içinde tarımda mevsimsel olarak istihdam edilmiş ve bu istihdam amaçlı geçici mesken kuran işçiler olarak tanımlamaktadır. Mevsimlik tarım işçisini ise, tarımda başlıca mevsimlik tarım işçisi olarak istihdam edilen ve göçmen olmayan tarım işçileri olarak tanımlamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri İşgücü Bölümü ise “göçmen tarım işçisini” tarımda mevsimlik istihdam edilen göçmen veya geçici, oturduğu kalıcı yerden bir gecede gidebilen tarım işçisi olarak tanımlamaktadır. Yine Amerika’da 1983 tarihli Amerikan Federal Göçebe ve Mevsimlik Tarım İşçilerini Koruma Kanunu göçebe ve mevsimlik tarım işçisi arasında ayrıma giderek bunları tanımlamıştır. Bu kanuna göre mevsimlik tarım işçisi; “mevsimlik ya da işin niteliği itibarıyla kalıcı ikametgâhından ayrılıp geceleme gerektirmeyen bir tarım işinde istihdam edilen kişilerdir.” Aynı kanunda göçebe tarım işçisi ise; “kalıcı ikametgâhından ayrılıp geceleme gerektiren bir tarım işinde istihdam edilen, tarımsal işverenin ya da tarımsal iş aracısının çekirdek ailesi dışında kalan kişilerdir” şeklinde tanımlanmıştır.

Tarım işçilerinin tabi olduğu hukuki durum, tarım işçileri için yapılan sınıflandırmalara göre de değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan yapılacak olan sınıflandırmada, tarım işçilerine uygulanacak olan hukuk kurallarının tespiti büyük önem taşımaktadır. Konuyla ilgili değişik araştırmalarda tarım işçilerinin sınıflandırılmasında genel olarak çalışma süreleri, işçilerin yaş ve cinsiyet özellikleri, çalışma şekilleri gibi değişik kriterler esas alınmaktadır (Kutlu, 2011: 3-4).

2003 yılında çıkarılan 4857 sayılı İş Kanunu'ndan önce tarım işçileri iş kanununda hiç yer almamıştır. 4857 sayılı iş kanunu çerçevesinde tarım işçilerine uygulanacak hukuk kurallarının tespitinde çalışma süreleri ve çalışan işçi sayısı ön plana çıktığından, çalışma sürelerine ve işçi sayısına göre yapılan tarım işçileri sınıflandırması önem taşımaktadır. Bu nedenle, 4857 sayılı Kanunla getirilen yeni düzenleme de dikkate alınarak tarım işçilerinin aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilmesi belirtilmektedir.

1. Çalışma sürelerine göre tarım işçileri;
 - a) Daimi tarım işçileri
 - b) Mevsimlik (geçici) tarım işçileri
2. Yaş ve cinsiyetlerine göre tarım işçileri;
 - a) Erkek tarım işçileri
 - b) Çocuk ve genç tarım işçileri
 - c) Kadın tarım işçileri
3. Çalışma şekillerine göre tarım işçileri;
 - a) Kalıcı (yerleşik) tarım işçileri
 - b) Gezici tarım işçileri
4. Sayısına göre tarım işçileri;
 - a) 50'den fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışan tarım işçileri
 - b) 50'den az işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışan tarım işçileri (Kılıç, 2006: 39-49). Sonuç olarak böyle bir sınıflandırmada mevsimlik tarım işçilerinin hukuki çerçevesi daha netlik kazanmış olacaktır.

1.3. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışma Türleri

Mevsimlik tarım işçiliği sisteminde iki farklı çalışma türü mevcuttur. Bunlardan biri gezici işçiler, diğeri ise geçici işçilerdir. Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler, geçimlerini sağlayabilmek amacıyla daha

fazla tarımsal iş imkanı olan yörelere gezici (mevsimlik) ve /veya geçici (günübirlik) olarak gidip, istihdama katılma durumları olarak ifade edilebilir (Karaman ve Yılmaz, 2011: 215). Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliği, emek yoğun tarım üretim sürecinde karşımıza çıkan bir istihdam türüdür. Türkiye’de tarihsel kökleri 1950’li yıllara kadar giden bu istihdam türü tamamıyla enformel bir çalışma alanıdır (www.onlardacocuk.com).

1.3.1. Gezici Tarım İşçiliği

Gezici tarım işçiliği, işçilerin sürekli yaşadıkları yerleşim alanlarından çalışmak üzere emek yoğun tarımsal üretimin önemli düzeyde görüldüğü bölgelere gerçekleşen kısa süreli göçtür. Çalışmaya gidilen alanda belirli bir süre kalmayı (bu süre genellikle iş bitene kadardır. Ama genel olarak Nisan ayından başlayarak Kasım ayı sonuna kadar devam eder) beraberinde getirir. Kimi zaman göçe katılan işçi aileleri iklim ve zamana bağlı olarak iki ya da daha çok yerleşim yerine, farklı bitkisel üretim alanlarında çalışmak için gidebilirler. İşçilerin çalışacağı alan ve çalışma şartları tarım aracıları ya da yerel adlarıyla elci veya dayıbaşları tarafından belirlenir. Bu haliyle, tarım işçileri ağırlıklı olarak çalışacakları alan üzerinde söz sahibi değildirler (www.onlardacocuk.com).

1.3.2. Geçici Tarım İşçiliği

Geçici tarım işçiliği; başkalarının tarımsal arazilerinde saatlik, günlük ya da iş birimine bağlı olarak çalışırlar ve daha çok günübirlik işçiliktir ve işçiler tarımsal üretimin yapıldığı alanda veya yakınında yaşamaktadırlar. Ailenin bütün üyeleriyle birlikte göçe katılma hali daha çok gezici mevsimlik tarım işçiliğinde görülür. Özellikle toplama türü tarımsal işlerde aile gelirini maksimize etmek için çalışabilir halde olan tüm aile üyeleri işçi olarak değerlendirilir.

Mevsimlik tarım işçileri ancak çalışma ve yaşam koşullarındaki olumsuzluklarla gündeme gelmektedirler. Karaman ve Yılmaz (2011: 215)’a göre geçici ya da gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam şartlarıyla ilgili bulguları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Taşıma: Mevsimlik işçilerin çalışma yerlerine ulaşımı, uygun olmayan araçlarla ve şartlarda gerçekleşmektedir.

b. Barınma: işçiler çoğunlukla barınma için uygun olmayan yerlerde ve çadırlarda kalmaktadırlar.

c. Sosyal Güvenlik: Mevsimlik işçiler çoğunlukla, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildirler.

ç. Eğitim: Mevsimlik işçilerin çocukları ya okula gitmemekte ya da iş dönemlerinde devamsızlık yapmaktadırlar.

d. Sağlık: Kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere mevsimlik işçilerin çalışma ve barınma şartlarına bağlı nedenlerden dolayı rahatsızlıkları bulunmaktadır. Yaygın bulaşıcı hastalıkların görülme sıklıkları artmaktadır.

e. Temizlik: Mevsimlik işçilerin yerleştikleri yerlerde yeterli temiz su, tuvalet ve kanalizasyon sistemleri bulunmamaktadır.

f. Beslenme: Mevsimlik işçiler yeterli ve sağlıklı beslenme şartlarına ve imkânlarına sahip değildirler.

g. Ücret: Mevsimlik işçilerin ücretleri diğer yerli çalışanlarla aynı oranda değildir. Çoğunlukla daha düşük ücret almaktadırlar.

ğ. İşveren ve aracılara ilgili şartlar: iş bulma, ücret miktarı, ücretleri alma, aracı komisyonu, işverenin çalışma saatini artırma ve daha fazla iş gücü beklentileri mevsimlik işçileri zorlamaktadır.

h. Dışlanma: Mevsimlik işçiler, kendilerinin çeşitli nedenlerle dışlandıklarını düşünmektedirler.

Geçici ya da gezici tarım işçilerinin içinde buldukları olumsuzlukları gidermek ve daha iyi şartlarda çalışmalarını sağlamak amacıyla bazı tedbirler alınmakta ve düzenlemeler yapılmaktadır. Bakanlıklar, valilikler, kaymakamlıklar ve diğer il-ilçe yerel yönetimleri aracılığıyla mevsimlik tarım işçilerinin hem çalışma şartlarını hem de yaşam şartlarını iyileştirilmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmalar kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayat koşullarını bütünsel ve çok boyutlu bir bakış açısıyla belirleyerek, oluşturulan faaliyet planı çerçevesinde iyileştirmeler yapmak

amacıyla “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı” başlıklı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın amacı: Ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik sosyal çevre ile ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik koşulları gibi konuları ele alarak, ülkenin uzun vadeli nitelikli işgücünü karşılamak, mevsimlik gezici tarım işçilerini kayıt altına almak, mevsimlik gezici tarım işçilerinin, özellikle çocukları olmak üzere aile üyelerinin çalışma ve sosyal hayatlarını iyileştirmesi amaçlanmıştır (ÇSGB, 2010: 3).

1.4. Mevsimlik Tarım İşinde Çalışma Şekli

Türkiye’de iklim, arazi yapısı ve arazi sahipliği gibi değişkenlere göre çeşitlilik gösteren ve özellikle belli bir dönem içinde hasat edilme zorunluluğu nedeniyle oluşan tarımsal iş gücü talebi, kalifiye olmayan ve çoğunlukla herhangi bir meslek grubu içinde yer almayan kırsal işsizler için geçici de olsa bir istihdam alanı oluşturmaktadır. Söz konusu arz talep ilişkileri, genellikle, geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir (Karaman ve Yılmaz, 2011: 216-217).

Mevsimlik tarım işlerinde işgücü arz-talep dengesinin sağlanmasında en önemli rolü tarım aracıları oynamaktadır. Tarım aracıları, tarımsal işlerin yoğunlaştığı mevsimlerde işverene karşı işçi, işçilere karşı işveren adına ilişki kurarak tarımda emek arz ve talep dengesini sağlamaya çalışırlar. Tarım aracıları, gezici ve geçici tarım işçilerinin ve işverenlerin işle ilgili olarak birbirleri ve resmi kurumlarla ilişkilerini düzenleyen, sorunlarına çözüm arayan, haklarını savunan, iş ve işçi bulmada, ücretlerin belirlenmesinde yardımcı olan ve Türkiye İş Kurumunca da meşru sayılan bireylerdir.

Tarım aracıları çalıştıkları bölgelere göre farklı isimler almaktadırlar. Örneğin Ege Bölgesinde “dayıbaşı” veya “elçi”, Çukurova Bölgesinde “elçi”, Karadeniz Bölgesinde “çavuş” veya “dayıbaşı”, İç Anadolu Bölgesinde “dayıbaşı”, “elçibaşı” veya çavuş olarak isimlendirilmektedir. Bunların dışında, boladur, dragoman, kahya, başkan, başçıl gibi isimler de alabilmektedirler. Ve kimi bölgelerde de hiyerarşik bir sistem mevcuttur. Dayıbaşı birkaç tane grubu bölgeye getirir ve her grubun da başında bir çavuş bulunmaktadır. Dolayısıyla işverenle çavuş değil de dayıbaşı muhataptır. Böyle bir sistemde dayıbaşı önemli bir yer teşkil etmekteyken aynı zamanda en karlı olandır. Çünkü işçilerden ve işverenden komisyon almaktadır. Tabii bunun sonucunda bazı sorumlulukları da bulunmaktadır. Örneğin işçiye iş taahhüdünde bulunur ve işverenin

ödeme yapmadığı zamanda ödeme yapmakla sorumludur. Çünkü işçilerin direk muhatap aldıkları kişidir.

Aracılar, çoğu kez para sıkıntısı çekenlere kış aylarında borç para vererek, onları yaz aylarındaki tarımsal işler için kendine bağlar. Aracıların işverenler açısından önemi büyüktür. Bir aracı ile anlaşılan işveren, her şeyden önce mevsimi geldiğinde işçi sıkıntısı çekmeyeceğini bilir. İlaveten çalışma koşulları ve ücret konusunda da aracı sayesinde yüzlerce işçi ile ayrı ayrı konuşup anlaşma yapmak zorunda kalmaz bunu aracı yolu ile halledebilmektedir. Ayrıca aracılar, kendi yardımları ile çoğu zaman işveren adına üretimi yapılan işleri denetleme yolunda gitmektedir. Aracının işveren için önemli olduğu kadar işçi içinde çok önem arz etmektedir. Çünkü işçiler çalışma süresince para gereksinimini çoğu zaman aracılarından avans olarak karşılar. İşçi geldiği yerde işsiz kalmayacağını bilmekte çünkü gelmeden önce aracı süresi az ya da çok olur ama bir şekilde işi garantilemiştir. Hastalanan işçinin hastaneye götürülmesi, geri gönderilmesi ya da ailesi ile ilişki kurması yine aracılarca yapılmaktadır ve bu süreçteki masrafları yine aracı karşılamaktadır. Fakat sonra işçiden bir şekilde geri alınmaktadır. Aracının önemli olmasının diğer bir nedeni de okuma-yazması olmayan işçilerin, işveren ile anlaşmasını sağlamaktadır (Karaman ve Yılmaz, 2011: 217; Yıldırak ve diğerleri, 2003: 39)

Tarım işlerinde çalışan işçilerin aracılar tarafından seçilme biçimi, Yıldırak ve arkadaşlarının (2002: 48-49) yaptıkları araştırmaya göre, tarım aracılarının derledikleri tarım işçileri ile aralarında genelde bir sosyal bağ bulunmaktadır. Bu bağ, çoğu zaman akrabalık derecesinde olup, en azından komşuluk ilişkileri düzeyindedir. Bundan dolayı, tarım aracıları da seçtikleri işçileri ya akrabalarından ya da komşularından seçmektedirler. Bu şekilde seçimin hem tarım aracısı hem de tarım işçisi açısından olumlu yönleri bulunmaktadır. Çünkü işçiler ve aracılar birbirlerini tanıdıkları için; sorunların çözümü, iletişim kurma, dayanışma gibi faktörler daha rahat olabilmektedir.

Karaman ve Yılmaz'ın (2011: 219-221) yapmış olduğu çalışmada, işçi, aracı ve işveren tipleri şu şekilde ifade edilmektedir:

Mevsimlik Tarım İşçi Tipleri:

- a) Yerel mevsimlik geçici tarım işçileri
- b) Yabancı (Gürcü, Azeri) mevsimlik tarım işçileri
- c) Diğer bölgelerden (çoğunluklar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden) gelen mevsimlik gezici tarım işçileri
 - Aracısız çalışan mevsimlik tarım işçileri: iş ve para garantileri bulunmamaktadır. İş bulduklarında sürece çalışıyorlar ve düşük ücret karşılığında da çalışmayı kabul ediyorlar.
 - Aracı vasıtasıyla çalışan mevsimlik tarım işçileri: Hem iş bulma hem de ücretlerini alma konusunda en az problem yaşayan gruptur.

Aracı Tipleri:

- a) **Profesyonel aracılar:** Elçi, dayıbaşı ve çavuş olarak adlandırılırlar. Hem işçiden hem de işverenden komisyon alırlar. Yüzlerce işçiden oluşan bir işgücü arzına sahiptirler. Bu grupta yer alan aracılar, daha önce iş bağlantısı kurdukları için, işçilerin çalışacakları gün sayısı da artmaktadır. Bu grup aracılar, fındık toplama dışında da iş sağladıkları için işçilere sadece fındık toplama sezonunda değil, diğer zamanlarda da çalışma imkanı sunmaktadır. Aracılar işçi dağılımlarında genellikle aile, akraba veya birbirlerini tanıyanları aynı işyerine yönlendirmektedir. Bu uygulama işçilerde güven hissini artırmaktadır. Aracılar çocukları için de, düşük de olsa çalışma imkanı sağlayabilmektedirler.

Aracılar aracılığıyla sağlanan işlerde günlük çalışan işçi sayısı fazla olduğundan (çoğunlukla 10 kişi ve üzeri), yörede “çavuş” olarak isimlendirilen, ek ücret yani, ek bir yevmiye daha alan ve çalışan işçiler arasından aracı tarafından görevlendirilen, hem işçi olarak hem de bir bakıma aracı temsilciliği yapan kişilerdir.

- b) **Fırsatçı aracılar:** arz- talep açığı oluştuğunda durumu değerlendirmeyi bilen ve geçici olarak komisyon karşılığı iş ve işçi sağlayan aracılardır. Mevsimlik işçileri taşıyan araç şoförleri bir tür ara aracılar olarak da çalışmaktadırlar. Fırsatçı aracılar, talep durumunda profesyonel aracılara da komisyon karşılığı işçi sağlamaktadırlar.

İşveren Tipleri:

- a) Günlük (yevmiye) ücret karşılığı işverenler: işçiler sabah gelip akşam iş vakti bittiğinde geri dönerler. İşverenler işçilerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmezler.
- b) İşçilerin barınma ve gıda ihtiyacını karşılayan işverenler: iş sonuna kadar işçilerin temel ihtiyaçlarını karşılar.
 - İşçilere yemek verenler.
 - Yemek için gıda malzemelerini satın alıp işçilere dağıtan işverenler.
 - Yemeği hazır olarak işçilere dağıtan işverenler.
 - Yemeklik malzeme veya hazırlanmış yemek vermeyip, işçilerin ücretlerine yemek ücreti de ekleyerek ödeme yapan işverenler.

Enformel ilişkilerle şekillenen aracı, işçi ve işveren arasındaki ilişkiler, 27.05.2010 tarih ve 27593 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği” ile düzenlenmiş ve bu yönetmelikle tarım aracılarının nitelikleri belirlenmektedir (Karaman ve Yılmaz, 2011: 217). Yönetmeliğin amacı, tarım aracılığı için izin verilmesi ve bunların çalışma ve denetimi ile tarım aracıları, mevsimlik gezici tarım işçileri ile bunları çalıştıran tarım işverenleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesi hakkında usul ve esasları belirlemektir. Yönetmeliğe göre, Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Türkiye İş Kurumu’ndan izin alan gerçek veya tüzel kişiler aracı sayılırlar.

Yönetmelik’e göre tarımda iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumunca yapılır. Ancak, Kurum il veya şube müdürlüğü bulunmayan ya da olmasına rağmen haberleşme, ulaşım ve koordinasyon güçlüğü olan yerlerde, Kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir. Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz. Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır (md. 5). Kurum tarafında Yönetmelikte belirtilen şartlara sahip kimselere (md.6) aracılık belgesi verilir. Aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir (md. 8).

Aracılık izin belgesi almak için gerçek kişilerde aranan nitelikler şunlardır;

- Türk vatandaşı olmak,
- 18 yaşını bitirmiş olmak,
- Kamu haklarından yoksun bulunmamak,
- Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak,
- Okur-yazar olmak.

Yukarda belirtilen bu niteliklere sahip olmayan kişiler aracı belgesi alamaz. Koşulları sağlayıp, aracılık yapmaya izin verilen tüzel ve gerçek kişilerin bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükler şunlardır;

- İşverenler ve işçiler ile ilgili Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştıracaklarını,
- İşçilerden ücret almayacaklarını, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini, Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında harç, masraf ve ücret alamayacaklarını,
- İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,
- İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaklarını,
- Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlayacaklarını,
- İşçilerin günlük brüt kazançlarının 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmayacağını,

- İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi, kabul ve taahhüt ederler.

Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. Aracılar, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır (md. 13).

Yönetmelik'in 14. maddesi aracılık belgesinin hangi hallerde iptal edileceği sıralanmaktadır. Bu haller sonucu belgesi iptal edilen aracılar en az 1, en çok 3 yıl süreyle yeniden belge verilmez. Belgenin iptal edilmesine sebep olan hallerden biri de aracının iş bulduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilmesidir.

Aracıların görevlerini, bu Yönetmelikte bildirilen hususlara uygun olarak yapıp yapmadıkları, Türkiye İş Kurumu ile mahalli mülki idare amirlerince denetlenir (md. 15). Mahalli Mülki İdare Amirliği ise işyeri ile konaklama yerinin sınırları içinde bulunduğu il valiliğini veya ilçe kaymakamlığını ifade etmektedir.

Yukarda da değinildiği gibi, ilgili yönetmelik aracılar oldukça geniş yükümlülükler getirmiştir. Fakat Yıldırak ve arkadaşlarının (2003: 41-43) yapmış oldukları saha çalışmasında görülüyor ki, aracılar çoğunlukla bu yükümlülükleri yerine getirmemektedirler. Özellikle işçilerin barınması, sağlık ve çevre koşullarının sağlanması ve ücretlerinin belirlenmesi konusunda olumsuzluklar yaşamaktalar, ki tarım işçilerinin yaşadıkları sorunların önemli bir bölümü aracılık kurumu çerçevesinde çözülebilecek durumda iken, aracılık sistemi genelde yasal olarak uygulanmadığı için sorunlar da çözülememektedir. Daha önce de belirtildiği gibi yasal uygulamada tarımda aracılık yapmak için aracı belgesi almak zorunlu ise de bunun düşük oranlarda gerçekleştiği söylenebilir. Aslında bu sorunların var olmasının en önemli nedenlerinden biri tarım aracılarındaki denetim yetersizliğidir. Bu konudaki tek sorumlu birim olan Türkiye İş Kurumu'nun rolü önemlidir. Çünkü aracılar verilen aracı belgesinde yer alan; toplanan işçileri içeren bilgilerin bildirimini, tarım işçilerine önceden yapılacak işler ve ücret konusunda bilgiler vermek, tarım işçilerinin güvenilir araçlarla ulaşımını sağlamak, ücretlerin ödenmesinin kararlaştırılan biçime göre ödenmesini sağlayacak, ücret konusunda sorun çıkarmamak, işçilere barınma, yeme ve yatma konusunda

sağlıklı koşulların oluşturulmasını sağlamak, işverenlerin haksız uygulamalarına izin vermemek ve bu konularda ortaya çıkan sorunları Türkiye İş Kurumu birimlerine bildirmek gibi aracı görevlerini izlemek tarım işçileri açısından önem taşımaktadır. Bu konular ne kadar düzenli denetime tabi tutulursa çalışma ortamı da o kadar sağlıklı olur. Fakat uygulamada böyle olmadığı görülmektedir. Zaten sınırlı sayıda aracı belgesi alan araçlar bulunmaktadır. Ve bu araçlarının denetimlerinin hemen hemen hiç yapılmadığı, diğer tarafta enformel olarak çalışan tarım araçlarının denetimi ise hiç yapılmamaktadır. Tarım aracı belgesi olmayan araçların görev kapsamında olmaması nedeniyle işçiler çoğunlukla tarım araçlarının ve işverenlerin insafına terk edilmektedirler.

1.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasalar Karşısındaki Durumları

1.5.1. 4857 Sayılı İş Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri

Mevsimlik işler konusunda İş Kanunu'nda derli toplu bir düzenleme yoktur. Sadece bazı maddelerde ve ayrıca iş hukukuna ilişkin bazı kanunlarda mevsimlik işlere de değinilmiştir (Şakar, 2010).

Yasal olarak mevsimlik işlere ilişkin ilk düzenleme ilk İş Kanunumuz olan 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu'nun 25.01.1950 tarih ve 5518 sayılı kanunla değişik 2/b maddesiyle getirilmiştir. İlgili maddede "...yılın herhangi bir devresinde tam veya fazla faaliyete bulunup öteki devrede büsbütün faaliyetin dışında kalan veyahut faaliyetini azaltan işyerleri..." mevsimlik işyeri olarak ele alınmıştır. Yine aynı kanunun işçi temsilcilerinin seçimine ilişkin 78/2. maddesinde "...yılın herhangi bir devresinde üç aydan aşağı süre ile... çalışan işyerleri..." sözleri ile bu türden işyerleri ele alınmıştır (Alpagut, 1998: 102).

Yürürlükte bulunan mevzuatımızda ise mevsimlik işlere ilişkin hükümler 4857 sayılı İş Kanunu'nun toplu işçi çıkarmayı düzenleyen 29., yıllık ücretli izin hakkı ve izin sürelerini düzenleyen 53. maddelerinde; anılan kanunun 60. maddesine dayanılarak çıkarılan Yıllık Ücretli İzin Yönetmeliği'nin 12. maddesinde ve 394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanun'un 4/f maddesinde yer almaktadır.

Genel olarak işverenin belli bir süre içinde belli sayıda işçinin iş sözleşmesini feshetmesi anlamına gelen (Akyiğit, 2010: 174) ve 4857 İş Kanunu'nun 29. maddesinde

düzenlenen toplu fesih ya da toplu işçi çıkarma ile ilgili olarak anılan maddede “mevsim ve kampanya işlerinde çalışan işçilerin işten çıkarılmaları hakkında, işten çıkarma bu işlerin niteliğine bağlı olarak yapılıyorsa, toplu işçi çıkarmaya ilişkin hükümler uygulanmaz” hükmüne yer verilmiştir. Ancak işçi çıkarımı işin niteliğinden kaynaklanmıyorsa, toplu işçi çıkarımı kuralları uygulanmalıdır (Akyiğit, 2010: 178).

Yine 4857 sayılı İş Kanunu’na göre işyerinde işe başladığı günden itibaren, deneme süresi de içinde olmak üzere, en az bir yıl çalışmış olan işçilere yıllık ücretli izin verilir (md. 53/1). Niteliklerinden ötürü bir yıldan az süren mevsimlik veya kampanya işlerinde çalışanlara bu kanunun yıllık ücretli izinlere ilişkin hükümleri uygulanmaz (md. 53/3). Yargıtay’a göre, mevsimlik işçi, 4857 sayılı İş Kanunu’nun yıllık ücretli izin hükümlerine dayanarak, yıllık ücretli izin kullanma veya buna dayanarak ücret alacağı isteminde bulunamaz (Yrg.9.HD’nin, 12.10.2010 tarih ve E. 2008/35528, K. 2010/28674 sayılı kararı). Ancak Yargıtay’ın mevsim ve kampanya işlerinin belirlenmesi yoluna gitmeksizin, sırf çalışmaları her dönemde bir yıldan az sürdüğü için işçilerin yıllık ücretli izin isteklerinin kabul edilemeyeceği sonucuna varması literatürde eleştirilmektedir (Çelik, 1998: 276). Çünkü uygulamada mevzuattaki mevsimlik işin tanımına ve niteliklerine ilişkin boşluktan yararlanan bazı işverenlerin, çalıştırdıkları işçileri bir yıldan az sürelerle çalıştırıp, mevsimlik işte çalıştırdıkları iddiasıyla, yıllık ücretli izinden yararlandırmama yoluna gittikleri gözlenmektedir. Bu da işçilerin mağduriyetine yol açmaktadır (Okur, 2008: 3). Buna bağlı olarak Yargıtay, istikrar kazandığını belirttiği kararlarında çalışmanın 11 ayın üzerine çıktığı hallerde mevsimlik iş ilişkisinin dışına çıkıldığının kabul edildiğini ve daha sonraki çalışmalar için yıllık izin hakkının doğduğu sonucuna varıldığını belirtmektedir (Yrg. 9. HD.’nin, 12.10.2010 tarih ve E. 2008/35528, K. 2010/28674 sayılı Kararı). Oysa mevsimlik iş, niteliği itibariyle kendiliğinden bir süre sınırı taşımaktadır. Bu nedenle bir işin mevsimlik iş olup olmadığının tespitinde mevsimlik işin devam ettiği süre değil, niteliği belirleyici olmalıdır (Büyüktarakçı, 2010: 26).

Hemen belirtmek gerekir ki; İş Kanunu 53/3 maddedeki niteliklerinden ötürü bir yıldan az süren mevsimlik veya kampanya işlerinde çalışanlara yıllık ücretli izin verilmeyeceğine ilişkin kural, nispi emredici kural olup, işçi lehine bireysel iş

sözleşmesi ya da toplu iş sözleşmesi ile yıllık ücretli izne ilişkin hükümler düzenlenebilir ve mevsimlik işçiler için yıllık izin hakkı tanınabilir.

Mevsim ve kampanya işlerine kavram olarak en geniş yer veren Hafta Tatili Hakkında Kanun m.4/F'de, "açık havada ve senenin bir kısmında yürütülen veya faaliyeti mevsime tabi tutulan işler"den söz edilerek, bunlara "yapıcılık, tuğlacılık gibi işlerle tütün, incir, üzüm, meyan kökü, zeytin, ağaç palamutu, susam, fındık, pancar ilh... gibi, zirai ve sınai mahsulatın işlenmesi ve manipulasyonu gibi" işler örnek verilmek suretiyle, bu tür işlerin ve bu tür işlerin yapıldığı işyerlerinin hafta tatilinden istisna edildikleri hükme bağlanmıştır (Alpagut, 1998: 102).

Mevsimlik işler nitelikleri itibariyle kendiliğinden bir süre sınırı içerseler de sürekli işlerdendir. İş Kanunu'na göre nitelikleri bakımından en çok otuz iş günü süren işlere süreksiz iş, bundan fazla devam edenlere sürekli iş denir (md. 10). Ancak bir mevsimlik işin otuz iş gününden kısa sürmesi, onun sürekli olma niteliğini değiştirmez. Bu tür işler yılın belli dönemlerinde çalışılan ve tekrarlanan işlerdir (Büyüktarakçı, 2010: 31).

Mevsim ve kampanya işleri, işçilerin hak kayıplarına uğramaması ve istismarın önlenmesi bakımından yargının daha çok dikkatli olması gereken işlerdir. Mevsimlik iş, niteliğine göre uzun veya kısa olabilir. Ancak, bir dönemin en çok 6 ay tutabileceği kabul edilmelidir. Dolayısıyla, bir çalışma yılda 9 veya 10 ay sürüyorsa, mevsimlik işten veya işçiden söz edilemez. Böyle bir durumda ya sözleşme belirli süreli ya da aralıklı çalışma söz konusudur. Aralıklı çalışma yapıldığında kural olarak sözleşmenin belirsiz süreli olduğu; tarafların iş sözleşmesini çalışılmayan süre için askıya almış oldukları kabul edilebilir (Şakar, 2010). Mevsimlik işler için taraflarca belirsiz süreli iş sözleşmesi yapılması halinde veya belirsiz süreli iş sözleşmesine zincirleme iş sözleşmelerinde, iş sözleşmesi kendiliğinden sona ermez, ertesi yılın iş sezonuna kadar (işçinin çalışmadığı dönemde) iş sözleşmesi askıda kalır. Mevsimlik işlerde iş sözleşmesinin askıya alınması, bir fesih işlemi niteliğinde değildir, sözleşme varlığını korumaktadır. Ertesi yıl mevsim başında işe başlatılmayan işçinin iş sözleşmesi işverence feshedilmiş sayılır. Yargıtay içtihatları da bu yönde kökleşmiş bulunmaktadır (Büyüktarakçı, 2010: 74-75).

Mevsimlik tarım işi açısından bakıldığında ise 2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu 4. maddesinin (b) bendinde 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin

yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde İş Kanunu'nun uygulanmayacağını belirtmektedir. Buna bağlı olarak 51 ve daha fazla tarım işçisi çalıştıran işyerleri İş Kanunu kapsamına alınmıştır.

Görüldüğü gibi İş Kanunu kapsamı dışında tutulan tarım işçileri; sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin, hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği yaptırımları vb. gibi haklardan yararlanamamaktadırlar. Çalışma saatleri İş Kanunu'na aykırı şekilde normal çalışma sürelerinin çok üzerine çıkartılmaktadır. Ailecek çalışmaları nedeniyle, çocuk ve genç işçiler İş Kanunu'nun yasakları ihlal edilerek çalıştırılmaktadır. Mevsimlik işçiler daha da kötüsü, 50 sınırını aşsalar dahi geçici sürelerle farklı işlerde çalıştıklarından kayıt dışı olmaktan kurtulamamaktadırlar (MSG, 2010: 2).

1.5.2. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri

2012 tarihli 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda mevsimlik işçilerin sendikaya üye olamayacaklarına, sendika kuramayacaklarına ya da sendikal faaliyetlere katılamayacaklarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Nitekim Yargıtay da mevsimlik işçilerin işçi sendikasına üye olamayacaklarına dair yasada bir hüküm bulunmadığını, aksine mevsimlik işçilerin sendikaya üye olmalarının mümkün olduğunu savunmaktadır. Yine Yargıtay'a göre işçinin geçici olarak işsiz kalması sendika üyeliğini etkilemez. Bu itibarla, çoğunluk tespitinde hizmet akdi askıda kalan işçilerin de nazara alınması gerekir. İctihatlar bu yoldadır. Sonuç olarak mevsimlik işçilerin çoğunluk tespitinde dikkate alınması gerekmektedir (Yarg. 9. HD, 24.4.1992, 4433/4631).

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 35/3 maddesine göre "faaliyetleri bir yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere toplu iş sözleşmelerinin süresi bir yıldan az olabilir. İşin bitmemesi halinde bu sözleşmeler bir yılın sonuna kadar uygulanır" hükmüne yer verilmektedir.

İşçi sendikalarına üye olabilen mevsimlik gezici tarım işçileri, işyerlerinde toplu iş sözleşmesi yapıldığında toplu iş sözleşmelerinden yararlanabileceklerdir. Ayrıca, üye

olmasalar bile toplu iş sözleşmesi yapan sendikalara, “dayanışma aidatı” ödeyerek toplu iş sözleşmesinden yararlanabileceklerdir (FESD, 2012: 8).

Tarım işçilerinin örgütlenmesine baktığımızda; (ister kamuda, ister özel sektörde, ister yerleşik işletme işçisi, isterse mevsimlik, gezici işçi olsun) sendikalaşmaları konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin onayladığı ILO sözleşmeleri bulunmaktadır. Tarımda çalışanlar emek gücünü belirli bir ücret karşılığında satmasına rağmen sendikal örgütlenme hakkında fiili olarak yararlanamamaktadırlar. Tarım iş koluna uygun yasal düzenlemelerin olmaması, küçük gruplar halinde çalışma, mevsimlik ve kısa süreli üretim ile günlük çalışma sürelerinin çok uzun olması gibi koşullar örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenlerden dolayıdır ki tarım işçileri için iş güvencesi sağlanamamakta, ekonomik ve sosyal haklar için mücadele edememektedirler (MSG, 2010: 4).

1.5.3. Başbakanlık 2010/6 sayılı Genelge’de Mevsimlik Tarım İşçileri

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden işçilerin bu süreçte ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti gibi özel durumlarından kaynaklanan gereksinimlerini karşılayacak hukuki düzenlemeler yasalarda bulunmamaktadır. Ancak 24 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi, yasadaki bu eksikleri gidermek için mevsimlik tarım işçilerinin gidecekleri yörelere ulaşmalarında, barınmalarında, çocukların eğitimlerinde alınacak önlemleri ilgilendiren düzenlemeler yapmakta ve merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemektedir. Genelge aşağıdaki düzenlemelere yer vermektedir:

1. Merkezde, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının Başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile

Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulacaktır.

2. Mevsimlik gezici tarım işçisi (İşçi) gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile “İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulacaktır.

3. İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılacak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

4. İhtiyaca göre tren seferleri artırılacak, işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için ihtiyaç halinde ve imkanlar dahilinde kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanacak, şehir içinde, otogar ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişmiş güzel konaklama ve bekleme alanları oluşturulacaktır.

5. İşçilerin ihtiyaç duyduğu yemek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde; işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede, alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.

6. Yerleşim alanlarının; doğa olaylarından fazla etkilenmeyecek, elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği, sağlık şartları uygun, tehlikeli tesislere ve girilmesi yasak yerlere yeterli mesafede, barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki hazine arazileri arasından seçilmesine özen gösterilecektir.

7. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde; tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile yemek pişirme imkânları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılacak sosyal tesis bulundurulacaktır. İhtiyaç duyulacak çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Türkiye Kızılay Derneği, valilikler ve belediyelere ait

depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde il özel idarelerince kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidilecektir.

8. Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tankeri, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacaktır.

9. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması ile çöplerin alınması, mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya il özel idaresi tarafından yerine getirilecektir.

10. İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu esaslarına göre alınacak, ayrıca, mahalli kolluk kuvvetlerince bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutlak zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır.

11. İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Bunların aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özürü ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanacaktır.

12. İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkanlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.

13. İşçilerin geri dönüşlerinde başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkanlar hazırlanacaktır.

14. İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir.

15. Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracısı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.

16. Belgesi olmayan ve sözleşme imzalamadan iş alan araçlar Türkiye İş Kurumu tarafından “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Araçların Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde denetlenerek, ilgili mevzuatı çerçevesinde gereği yapılacaktır.

17. Tüm bu tedbirler ve çalışmalar valiliklerin gözetim ve denetiminde icra edilecek, tedbirlerin doğru anlaşılması ve uygulanması için göç veren illerde işçiler ve araçlara, göç alan illerde ise işverenlere ve yöre halkına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları planlanacak, il düzeyinde alınacak tedbirler valiliklerce ilan edilecek, aykırı davranışlar hakkında idari ve cezai yaptırım uygulanması için gerekli işlemler geciktirilmeden yapılacaktır.

18. Tüm bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan kaynak, valiliklerce hazırlanacak projeler doğrultusunda; 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun geçici 6. maddesinde yer alan ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımları için işsizlik sigortası fonundan aktarılan kaynaklardan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile imkanlar ölçüsünde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanacaktır.

19. İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarınca, mevsimlik çalışma döneminin başında ve sonunda, o il ve ilçede yürütülen faaliyetler, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulunda görüşülmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca gönderilecektir.

İşçilerin ve yöre halkının birbirinin emek ve işine duydukları ihtiyaç, kardeşlik ve dayanışma bilincini güçlendirmeye yönelik olarak yukarıda sıralanan faaliyetler ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, meslek teşekkülleri ve sivil toplum örgütlerinin de katkılarıyla uygulanacaktır. İstismara yol açacak sosyal ve siyasal sorunlara fırsat verilmeyecek, özellikle Devletin tarafsızlığına gölge düşürecek her türlü söz, eylem ve uygulamadan kesinlikle kaçınılacaktır.

1.5.4. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri

6111 sayılı torba kanunla tarımda hizmet akdi ile süreksiz çalışanlar yani mevsimlik tarım işçileri 01.03.2011 tarihinden itibaren sosyal güvenlik kapsamına alınmışlardır. 6111 sayılı kanunun 51 inci maddesiyle 5510 sayılı kanuna 01.03.2011 tarihinden itibaren ek 5 inci madde ilave edilmiştir. Söz konusu madde ile kamu idarelerinde tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar hariç olmak üzere tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılmıştır. Yani mevsimlik tarım işçileri 01.03.2011 tarihinden itibaren eski adıyla SSK kapsamında sigortalı olacaklardır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yani tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanların sigortalı(SSK'lı)olabilmeleri için;

- a. 5510 sayılı kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri kapsamında çalışmaması, yani hizmet akdi ile, kendi nam ve hesabına(tarım dahil) ve kamu görevlisi olarak çalışmaması,
- b. İsteğe bağlı sigortalı veya isteğe bağlı iştirakçi olmaması,
- c. Banka sandıklarına tabi çalışmaması,
- d. Kendi sigortalılıklarından dolayı gelir veya aylık almaması,
- e. 2925 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılmaması,
- f. 18 yaşını doldurmuş olması, şartlarını taşımaları gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri dediğimiz tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar 01.07.2011 tarihinden itibaren asgari ücretin 18 günlük tutarı 502,2 TL'nin %34,5'i olan 173 TL prim ödeyeceklerdir. Ancak alınan bu prim 30 günlük sağlık ve emeklilik hizmeti olarak değerlendirilecektir. Yani bu kapsamda sigortalı olan bir kişi

ayda 18 günlük prim ödeyerek 30 gün üzerinden hizmet kazanacaktır. Bununla birlikte prim miktarı her yıl birer günlük tutarda arttırılacaktır.

Bu şekilde sigortalı olan mevsimlik tarım işçileri iş kazası meslek hastalığı, genel sağlık sigortası ve emeklilik haklarından faydalanacak sigortalının bakmakla yükümlü olduğu eş, çocuk, ana ve babası da Kurumun sağladığı sağlık yardımlarından yararlanabileceklerdir (Yetim, 2013).

Çalışmadıkları sürelerin genel sağlık sigortası primlerini isteğe bağlı sigortalılık çerçevesinde kendileri ödeyeceklerdir. Yoksulluğu kabul edilenlerin ise genel sağlık sigortası primleri devlet tarafından ödenecektir.

3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkındaki Kanun” yürürlükten kalkmış, Yeşil Kartlılar Sağlık Bakanlığı’ndan alınıp Sosyal Güvenlik Kurumu’na devredilmiştir. Bir başka ifadeyle 3816 sayılı kanun kapsamında sağlık yardımları Sağlık Bakanlığınca karşılanan kişiler, 01/01/2012 tarihi itibarıyla 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında genel sağlık sigortası uygulamalarına dâhil edilmişlerdir.

Yeni düzenlemede kişisel yaşam düzeyi brüt asgari ücretin 1/3’den (2013 rakamlarıyla 326,2 TL) az olanlara Yeşil Kart verilecek. Başka bir ifadeyle birçok kişi Yeşil Kart güvencesini kaybedecek. Aylık 326,2 TL’den az geliri olanlar Yeşil Kart ile sağlık hizmeti alabilecek iken; 326,2–978,60 TL arasında geliri olanlar ise ek prim (33,2–104,6 TL arasında) ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanabilecekler.

Mevcut uygulamada düşük gelirli tarım işçileri Yeşil Kart ile sağlık hizmetlerinden kısmen yararlanmalarına rağmen, çalışmak için geldikleri illerde Yeşil Kart süresi dolan mevsimlik tarım işçileri vize işlemlerinde bürokratik ve şüpheli (potansiyel suçlu) güçlükler yaşamaktadırlar. İş kazası ve meslek hastalıkları sigortası hakkında ve koruyucu sağlık hizmetlerinden mahrum olan, düzenli ve ücretsiz sağlık taramaları yapılamayan tarım işçileri; işçi sağlığı kapsamında zorunlu olan işe başlama ve sonrasındaki periyodik olarak yapılması gereken muayenelerden de yararlanamamaktadırlar.

Tarım işçileri çalışma ortamlarında maruz kalınan fiziksel, kimyasal (özellikle ilaç zehirlenmeleri), biyolojik risklere karşı korunamıyor, aşıl原因amıyor, ergonomik olmayan çalışma koşullarıyla ilgili bilgilendirilmiyorlar. İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından gerekli olan kişisel koruyucu donanımdan (giysi, ayakkabı, maske, gözlük, eldiven vb gibi) yararlanamıyorlar. Mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışır ve güvenilir bir şekilde ulaşımı sağlanamıyor, kaza sonucu yaralanma veya ölümler tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlar olup, kamyonlarla, traktörlerle işçi taşınması nedeniyle işçiler iş kazalarına karşı korunamıyorlar. Mevsimsel tarım işçileri; uygun konutlarda barınamamakta, sağlıklı içme ve kullanma suyu ile tuvalet ve yıkanma yerlerinden yararlanamamakta, yeterli ve dengeli beslenememekte, temiz giyinememektedirler. Eğlence ve spor gibi sosyal etkinliklere katılamamaktadırlar. İletişim hakkından mahrumdurlar. Yılın dokuz ayında farklı yerlerde yaşamaları nedeniyle seçme ve seçilme hakkını kullanamazlar. Mevsimsel tarım işçileri; çocuk emeği sömürsünün önlenememesi ve okul döneminde iş başında olmaları nedeniyle okul çağındaki çocukları dahi eğitim-öğretim hakkından yararlanamamaktadır (MSG, 2010: 5).

1.5.5. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda Mevsimlik Tarım İşçileri

Haziran 2012'de yasalaşan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun amacı; işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir (md. 1). Kanun; kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacaktır (md. 2/1) diye belirttikten sonra bazı faaliyetleri ve kişileri kapsam dışında bırakarak sıralamıştır. Sıralanan bu faaliyetler ve kişiler arasında tarım işleri ya da tarım işçileri yer almamaktadır. Bu nedenle, mevsimsel olarak göç eden tarım işçilerinin çalışma alanları ve onları çalıştıran işverenler, bu yasa kapsamında değerlendirilebilecektir.

Ancak, yasal mevzuatın uygulanmasında sorunlu alanlardan biri olan tarım işyerlerinde, özellikle ağırlıklı olarak göç eden işçiler tarafından yürütülen mevsimlik tarım işlerinde söz konusu yasal düzenlemeyle sağlık ve güvenlik önlemlerinin sürdürülebilir bir şekilde alınmaya başlamasını beklemek yakın gelecekte söz konusu olamayacaktır. Yasa tasarısının kapsam maddesine göre her ne kadar, tüm işler ve işyerleri kapsama

giriyor olsa da düzenlemenin genel olarak sanayi üretimine yönelik olarak kurgulandığı düşünülmektedir. Sonuçta, aileleri ve çocukları için olmasa da mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendileri açısından, çalışma koşulları, dinlenme hakları, ücret, çalışma süresi ile iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin önlemler bağlamında uygulanabilecek sınırlı da olsa hükümler bulunmaktadır. Ancak, işveren konumundaki toprak sahipleri, yasaların kendilerine yüklediği sorumlulukları hayata geçirmedeğinden, tarımda iş denetim düzeni kurulmadığından, bazı sorumluluklar idari düzenlemelerle merkezi ve yerel yönetimlere verilebilmektedir. Dolayısıyla yaygın ve etkin bir hizmetin doğması güçleşmektedir. Bu nedenle temel sorun, konuya uygun ve uygulanabilir özel düzenlemeler kadar, toprak sahiplerinin de bir işveren olarak yasal yükümlülüklerinin farkına varmalarının sağlanabilmesine odaklanmaktadır (FESD, 2012: 8).

BÖLÜM 2: MEVSİMLİK TARIM İŞİNDE ÇALIŞMA NEDENLERİ VE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI

2.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Göç ve İnsanları Mevsimlik Göçe Zorlayan Nedenler

Göç olgusu, değişik şekillerde ifade edilmektedir. wikipedia'daki tanıma göre göç; dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerle insan topluluklarının bir yerden bir başka yere gitmesi olarak tanımlanmıştır (tr.wikipedia.org). TDK Türkçe sözlüğü ise göçü; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr). Göçle ilgili yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi bazı farklılıkların olduğu ama ortak unsurun “mekan (yer) değiştirme” olduğu görülmektedir.

Göçle ilgili yapılan literatür araştırmasında, göç olgusunun değişik biçimler ve isimler altında çok eskilerden beri yaşanan bir olay olduğu, tarihi ilk insanlara kadar giden Göçlerin, çeşitli sebeplerle yavaş yavaş yeryüzüne yayılma, keşfedilmemiş bölgelere dağılma şeklinde gerçekleşmiştir (Gürkan, 2006: 4). Göç olayının temelindeki ana faktör; insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmek, buralarda iş bulmak ve çeşitli imkanlardan faydalanmak için nüfusun coğrafi nitelikli yer değiştirme ve yerleşmesidir (Karakuş, 2006: 17). İnsanların doğup büyüdüğü toprakları bırakıp başka yerlere göç etmelerinin birçok nedeni vardır. Bu nedenleri şu şekilde saymak mümkündür:

- kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı,
- miras yoluyla tarım alanlarının daralması ve ailelerin geçimlerini karşılayamaması,
- tarım alanlarının yetersiz gelmesi ve erozyonun artmasıyla toprağın verimsiz hale gelmesi,
- tarımda makineleşmenin artması ve buna bağlı olarak tarımsal işgücünün azalması,
- kırsal kesimde iş imkanlarının kısıtlı olması,
- ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği,

- iklim ve yer şekillerinin olumsuz etkileri gibi nedenleri saymak mümkündür (tr.wikipedia.org).
- insanları göç etmeye iten çekici nedenler de vardır; kentlerde sanayinin gelişmiş olmasından dolayı iş imkanlarının fazlalığı ve kentlerdeki eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanlarının daha iyi olması da insanları göç etmeye itmektedir.

Bu nedenlere bağlı olarak özellikle iç göçün sonuçları şu şekilde sıralanabilir;

- Ülke nüfusunun dengesiz dağılması,
- Yatırımların dengesiz dağılması,
- Düzensiz kentleşme sonucunda sanayi tesislerinin kent içinde kalması ve altyapı hizmetlerinde (yol, su, elektrik, haberleşme) yetersizliklerin görülmesi,
- Kentlerde işsizliğin artması ve aşırı nüfuslanmanın meydana gelmesi,
- Dışarıdan göç alan yerlerde erkek nüfus artarken, dışarıya göç veren yerlerde ise kadın nüfusunun artması,
- Göç veren yerlerde tarım alanlarının boş kalması ve hayvancılığın gerilemesi gibi sonuçları doğurmaktadır.

İç göçlerin düzensizliğini önlemek için kırsal kesimde sulu tarımın ve modern hayvancılığın geliştirilmesi ve bunları yapacak olan kişilere çeşitli kolaylıkların sağlanması, ulaşım, eğitim, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bazı sanayi kollarının bu bölgelere kaydırılması, buralarda yaşayanlar için iş imkanı sağlar, ve bu şekilde onların başka yerlere göç etmesinin önüne geçebilir (www.bilgiustam.com).

Ülkemizde tarımın ve sanayinin hızla gelişmeye başladığı 1950'lerden sonra göçler ön plana çıktı. Bu göçler çoğunlukla kırsal alandan yapılan göçlerdir. Kırsal alanı da şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Nüfus yoğunluğunun düşük, ekonomik hayatın daha çok tarıma dayalı, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin, hayatın şekillendirilmesinde etkin ve eğitim, sağlık haberleşme, sosyal güvenlik gibi sosyal ve kültürel olanakların yeterince gelişmemiş olduğu yerleşimler olarak tanımlanır” (Güreşci, 2007: 12).

1950'lerden sonraki iç göçlerin fazla olmasının temel nedeni tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, sanayideki gelişmeler, geleneksel toprak sahipliliği rejiminin değişmesi topraksızlaşma ya da toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenler insanları kırsal yerlerden kentlere göç etmeye zorlamıştır. Burada göçe ivme veren etkenler arasında kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı, tarımdaki düşük üretkenlik, kırsal alanda artan işsizlik, kısıtlı eğitim imkanları ve toprakların yetersiz olmasının yanında, şehirdeki sanayileşmeyle birlikte artan iş imkanları, şehirdeki eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanlarının daha iyi olması da etkili olmuştur (www.belgeler.com).

Konumuzla ilgili olan mevsimlik göç ise; yılın belli mevsimlerinde ekonomik sebeplerden, ya da turistik amaçlı olarak birkaç ay süre ile buldukları şehirlerden başka şehirlere ya da başka bölgelere göç edilmesidir. Bu tür göç hareketleri genellikle bahar ve yaz mevsimlerinde görülmektedir. Ortalama 3-4 ay çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri ağırlıklı olarak Karadeniz bölgesinde fındık, Ege bölgesinde yaş zeytin, Çukurova'da pamuk ve Orta Anadolu'da soğan, şekerpancarı, kayısı gibi ürünlerin çapa toplama, kurutma işçiliği bu tür göçlere örnek teşkil etmektedir. Mevsimlik göçler, nüfusun üzerinde önemli bir artma ya da azalmaya sebep olmamasının yanında, gidilen yerde kalınan zamanın azlığı nedeniyle, temel sosyal değişimlere yol açmazlar (Tüfekçi, 2002: 15).

2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları Sorunlar

Türkiye'nin tarım ülkesi özelliği taşımasına rağmen tarım işçiliğini korumaya yönelik yeteri sayıda yasa ve düzenleyici çalışmanın olmadığı aşikardır. İş hukuku açısından baktığımızda mevsimlik işlerde işverenlerin işçilerine karşı bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu da birçok sorunu beraberinde getirmektedir temelde mevsimlik işçilerin yaşadığı bu sıkıntılar; ulaşım, beslenme, barınma, çalışma koşulları, sağlık, eğitim, güvenlik vb. gibi çok boyutlu niteliktedir.

2.2.1. Ulaşım ile İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Mevsimlik tarım işçilerinin önemli konularından ve sorunlarından birisi ulaşım şeklidir. Mevsimlik tarım işçilerinin ulaşimleri insani ve güvenli bir şekilde sağlanmıyor, kazalar sonucu yaralanmalar ve hatta bazen ölümlerle sonuçlanan kazalar tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlardan bir tanesidir. Tarım işçileri traktör veya kamyonlarla taşındıkları için kazalara karşı korunamıyorlar.

Mevsimlik tarım işçileri buldukları yöre ve bölge dışında çalışmaya giden gezici tarım işçiliğinde, nakledilen işçi sayısı kadar, beraberinde getirdikleri eşya ve kullandıkları ulaşım araçları da büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomik güçlükler sonucunda, gezici tarım işçileri pek çok erzak ve eşya getirmektedirler. Kendi ailelerinin yanında, büyük bir yükte beraber çalışma yerlerine giden gezici tarım işçileri genelde toplu bir biçimdeki (gruplarla ve eşyalarla) ulaşımı seçmektedirler. Bu da otobüs ulaşımını zorlaştırmaktadır.

Bu nedenler ve otobüs ücretlerinin yüksekliği sebebiyle, işçiler çoğu zaman kamyonlarla ve trenlerle ulaşımı tercih etmektedirler. (Yıldırak ve diğerleri, 2002: 47). Fakat son yıllarda şehirlerarası yollarda artan denetimlerle kamyon taşımacılığının yapılmaması ve yasaklanması ile bir nebze olsun bunun önüne geçilmiştir.

Kamyon taşımacılığının yasaklanması ile bu taşıma şeklinin azalması iyi bir uygulama iken diğer taraftan minibüslerle yapılan taşımacılıkta beraberinde bir takım sıkıntıları getirmiştir. İşçiler bu sefer hem kendileri hem de yanında getirdikleri erzak ve eşyalarla aynı minibüsün içinde yolculuk etmekte ve insan onuruna yakışmayacak bir biçimde bunu gerçekleştiriyorlar çünkü 14+1 kişilik bir minibüse yaklaşık 18-20 kişi biniyor ve böylece yolculuklarını daha ucuza getirmeye çalışıyorlar. Aslında bu sorunun çözümü, her ne kadar işverene ve tarım aracısına ait olsa da uygulamada buna rastlanılmamaktadır. Yalnız bazı bölgelerde işverenlerin bir kısmı ulaşım masraflarının bir kısmını veya tamamını karşılamaktadır. Fakat karşılanan miktar da yalnız çalışabilir aile bireylerinin masraflarını kapsamaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin insan hayatını tehdit eden diğer önemli bir sorunları da yaşam alanlarından çalışma yerlerine ulaşımı sorunudur. Çalışma yerlerine ulaşimleri uygun olmayan araçlara gerçekleşmektedir. Bunu da genellikle traktör römorklerinde ve

kamyon kasalarında gerçekleştirilmektedirler. Bu tür taşıma şekli çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin fındık toplamada akşamları çalışma yerlerinden dönüşte işçiler toplanan fındıkların üzerine çıkarak yolculuk etmektedirler bu da çok risklidir ve kazalarda genellikle traktörden düşme ve kamyonların devrilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kazalar yaralanmalara ve hatta bazen ölümler ile sonuçlanmaktadır.

Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılarının Denetimi Hakkındaki Yönetmelikte yer alan 6. madde e. bendi gereğince “tarım işçilerini oturdukları yerden işyerine kadar en hızlı ve güvenilir araçlarla götürüp getirmek ve bu gidiş dönüşlerde doğrudan kontrol ve gözetim yapmak” tarım aracısına yüklenmişse de uygulamada bu geçerlilik kazanmamaktadır (Yıldırak ve diğerleri, 2002: 48). Denetimlerin yetersizliğinden dolayı tarım işçilerini sürekli iş kazaları ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

2.2.2. Beslenme İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Mevsimlik tarım işçilerinin beslenmeleri ile ilgili yaşadıkları sıkıntının başında, bir yandan aldıkları düşük ücreti biriktirme isteği ve yetersiz beslenme zorunluluğu, diğer yandan elverişsiz yemek pişirme koşulları gelmektedir. Bundan dolayı da bu işçilerin yeterli beslendikleri de söylenemez (Yıldırak ve diğerleri, 2002: 67). Yemek pişirme koşulları çok ilkel ve hijyen olmayan bir ortamda gerçekleştiriliyor. mutfak bulunmamaktadır kalınan yer aynı zamanda mutfak olarak da kullanılıyor. Bilindiği gibi mevsimlik işler genellikle yaz aylarında yapılıyor ve sıcak havadan dolayı yemekler çabuk bozuluyor bunların buzdolabı kullanma gibi bir lüksleri de yok, zaten zor şartlar altında yolculuk etmektedirler aynı zamanda yanlarında taşımaları da imkansızdır. İşverende onlara bu hizmeti sağlayacak bir yükümlülüğün altına girmiyor, yemekler dışarıda kalıyor ve kısa bir zaman diliminde bakteri oluşumuna neden olmaktadır bu da çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

İçme suyu ihtiyaçlarının karşılanması normal şartlarda işverenin sorumluluğundadır ama çoğu yerde buna uyulmamaktadır. İşçiler kendi imkanları ile sağlamaya çalışıyorlar ve bu da tamamen kadınların sorumluluğundadır. Kadınlar yakındaki bir yerden bidonlarla su taşırlar. Suyunu kullandıkları kaynakların özellikle de içme suyu olarak kullanmak için ne kadar temiz olduğu veya elverişli olup olmadığı hiçbir şekilde belli değildir. Kısmen bazı yerlerde işveren çalışanların kaldıkları yere tankerle su bırakmaktadır yalnız bu suyun da temiz olup olmadığı ve sağlık açısından nasıl olduğu

da pek bilinmemektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO); “ Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Kılavuzu”na göre ise içme suyunun nasıl olması gerektiği aşağıda maddeler halinde sıralamıştır:

- Bütün tarım işçilerine yetecek miktarda, her zaman kullanılmaya hazır serin ve temiz içme suyu temin edilmiş olmalıdır.
- İçme suyu, yetkili sağlık kurumunca onaylanmış bulunan ve kurumun öngördüğü şartlara uygun bir biçimde kontrol altında tutulmakta olan bir kaynaktan temin edilmiş olmalıdır.
- İçme suyu, su kapları içinde işçilere servis ediliyorsa bu kapların yerlerine sıkıca oturan kapakları bulunmalıdır. Kullanılmadan önce yıkama imkanı yoksa, herkesin aynı bardağı kullanmasına izin verilmemelidir.
- Servis edilen içme suyu, kapakları bulunsun veya bulunmasın fiçi, kova veya su tanklarına tas daldırmak suretiyle alınmamalıdır.
- İçme suyu kaynakları kirlenmeye ve pis suyun temiz suya karışmasına karşı korunmalıdır (ILO, 2010: 162).

2.2.3. Barınma İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarının yetersizliği oldukça önemli bir sorun teşkil etmektedir (Özpekmezci ve Sahil, 2004: 376).

Barınma yerleri genellikle gelişi güzel yapılmıştır ve çoğunlukla iki odalı gecekondularda veya toprak zemin üzerine kurulmuş çadırlardır. Mutfak ve tuvalet genellikle dışarıda bulunmaktadır banyo ise bulanmamakta veya farklı pozisyonları bulunan odaların bir köşesinde ihtiyaç karşılanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında barınma yerleri; oda sayıları, banyo, tuvalet ve mutfak konumları ve durumları gibi birçok açıdan yetersiz kalmaktadır. Barınma yerlerini genel olarak İşçilerin çalıştıkları süre içinde yaşamlarını sürdürdükleri geçici barınma yerleri olarak ikiye ayrılabilir. Bazı işçiler evlerinden gelirken yanlarında getirdikleri branda, bez, naylon gibi malzemelerle kurdukları çadırlarda kalırlar. Bazıları da işverenin eski evini kullanabildikleri gibi bazı işverenler işçilerin barınmaları için çok odalı ev benzeri yapılar inşa etmişlerdir.

Çadır yerleşimlerinde, çadırlar doğrudan toprak zemine kurulmuştur. Bu çadırlar sadece uyumak için kullanılır, tüm aile bireyleri tek göz çadırlarda birlikte

uyumaktadırlar. İşverenlerin eski evlerini ya da işçi barınaklarını kullananlar bu mekânların daha korunaklı olması ve elektrik tesisatının bulunması nedeniyle çadır yerleşimindekilere göre daha şanslıdırlar. Ancak yine tüm aile bireyleri bir arada tek bir odada uyumaktadırlar. Aslında hem çadırlar hem de bu barınaklar bir yaşama alanı olmaktan çok işçilerin eşyalarını güneş, yağmur gibi iklim koşullarından korumak ve uyumak için kullandıkları yerlerdir (Çınar ve Lordoğlu, 2010: 13).

Tarım işçilerinin barınmaları ile ilgili en önemli sorunlarından birisi aslında tuvalet sıkıntısıdır çünkü bu amaçla kullanılan alanlar barınma yerlerinin uzağında açık alanlarda giderilmektedir ve bu yerler sağlık açısından hijyen değildir ve çeşitli hastalıkların meydana gelmesine neden olmaktadır. ILO, “Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı Ve Güvenliği” uygulama kılavuzunda tuvaletler konusunda şu esaslar belirtilmektedir: mümkün olduğunca işçilere kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere tuvalet temin edilmiş olmalıdır. Şahsi temizlik için yeterli miktarda tuvalet kağıdı veya şartlar elverdiği kadar yeterli miktarda su temin edilmiş olmalıdır. Tuvaletlerde veya bunların hemen yanlarında sabunlu ve havlulu el yıkama yerleri bulunmalıdır. Tuvaletler yetkili sağlık kurumunun öngördüğü koşullara uygun olmalıdır (ILO, 2010: 162).

Bursa Tabip Odası'nın bir işçi yerleşimine dair gözlemleri bu ortamların genel durumunu ve sağlıksız yaşam koşullarını ortaya koymak adına daha açıklayıcı ifadeler yer vermektedir: “yerleşim alanı, alana daha ilk varıldığında pek çok sorunu gözler önüne sermektedir. Burada yaşayan insanların neredeyse temel yaşam ihtiyaçlarının hiçbirisi karşılanmamaktadır. Yaklaşık 250-300 civarında olan hanenin çok ilkel şartlarda barınma koşullarına sahip olduğu gözlenmiştir. Yaklaşık 1300 kişinin yaşadığı bu yerleşimde barınma son derece ilkel koşullarda, toprak üzerine yerleştirilmiş el yapımı çadırlarla sağlanmaktadır. Bu barınma alanında temiz içme ve kullanma suyu yoktur. Su ihtiyaçları bölgede açılan artezyen kuyulardan sağlanmaktadır. İki kuyudan alınan numunelerden birinde suyun görünümünün bulanık olduğu gözlenmiştir. Orada yaşayanlar tarafından suların bakteriyolojik ve biyokimyasal analizlerinin hiç yapılmadığı söylenmektedir. Çadırların toprak zemin üzerine oturması nedeniyle yağışlı havalarda su baskınları olduğunu ifade etmektedirler. Çadırlara elektrik sağlanamamıştır. Kanalizasyon bulunmamaktadır. Temizlik ihtiyaçlarını gidermek için evlerin birkaç metre ötesinde etrafı bezlerle

kapanmış üstü açık tuvalet ve banyo olarak düzenlenmiş yerler vardır. Bu alanların hijyen koşullarından bahsetmek mümkün değildir. Yemek pişirmek için yine bezlerle çevrilmiş alanlar mutfak olarak kullanılmaktadır. Barınma alanında yaşayanlar çöplerin toplanmadığını ayrıca ilaçlamanın da yapılmadığını ifade etmiştir. Katı atıklar yerleşim alanının her tarafına serpilmiş, biriktirilmiş olarak göze çarpmaktadır” (www.bto.org.tr).

Yaşanılan birimin koşulları aileler özellikle de kadınlar açısından önem taşır. Çünkü kadın kırsal alanda bir yandan aile ekonomisine gelir sağlamak amacıyla aile işletmesinin dışında çalışırken bir yandan da evinin günlük gereksinimlerini karşılama uğraşısı içindedir. Mevsimlik tarım işçilerinin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği onların barınma durumlarına da yansımaktadır. İşçi gruplarının konaklama yerleri genellikle köy yakınıdır. Konaklama yerinin köy yakını olmasının temel nedeni; işçilerin içme suyu ve diğer gereksinimlerini sağlamadaki önceliklidir. Bunun yanında yağışlı günlerde köyde barınma olanağının var olması da diğer önemli nedenlerden biridir. Ayrıca, kahve, bakkal ve elektrik olanaklarından yararlanmak için de konaklama yeri köy yakınından köylüler izin verdiği sürece seçilmektedir (Yıldırak ve diğerleri, 2002: 68).

2.2.4. Çalışma Koşulları İle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Kırsal alanda topraksız çiftçilerin yanı sıra toprak sahibi olanların da giderek büyümesi ve toprakların aile bireyleri arasında paylaşılması ve tarım işletmelerinin de başta miras hukuku olmak üzere çeşitli nedenlerle giderek küçülmesi ve parçalanması birçok işletmeyi kendine yeterli olmaktan uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, tarımsal faaliyet ile uğraşan birçok aile, geçimini sağlayabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere gezici ve geçici işçi olarak gitmek durumunda kalmaktadırlar (ÇSGB, 2010: 2). İşgücünün yüzde %24.6’sının istihdam edildiği tarım sektöründe, (<http://ekonomi.haberturk.com>). Özellikle gezici işçi olarak çalışan grup, tarımın kendine özgü niteliklerinden dolayı oldukça zor ve ağır koşullarda çalışmaktadırlar.

Genellikle işleyecek toprağı bulunmayan, yetersiz toprağa sahip olan ya da çeşitli nedenlerle bu toprakları işleyemeyen aileler, tarımsal işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek, gezici veya geçici olarak çalışmaktadırlar. Bu işçilerin sayısı konusunda ulusal düzeyde güvenilir istatistik veriler bulunmamaktadır. tarım işçilerin özelliği gereği mevsimsel iklim koşulları, teknoloji kullanım düzeyi gibi unsurların yanı sıra ülkenin

içinde bulunduğu ekonomik konjonktür hareketleri de mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayılarında dalgalanmalara sebep olmaktadır (ÇSGB, 2010: 2).

Tarım toplumlarında yaralanma, hastalık ve erken ölümler açısından kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve mevsimlik tarım işçileri özel risk grubu olarak tanımlanmıştır. Kadınlarda, tarımsal etkilenmelere bağlı olarak düşüklerin, ölü doğumların ve diğer üreme sağlığı sorunlarının daha fazla görülmesi; çocuklarda fiziksel ve psiko-sosyal becerilerin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle güvenlik önlemlerini alamamalarına bağlı hastalık ve yaralanma risklerinin yükselmesi, yaşlılarda fiziksel ve zihinsel yeteneklerde azalmaya bağlı yaralanmaların ve erken ölümlerin daha fazla görülmesi; mevsimlik tarım işçilerinde düşük sosyo-ekonomik düzeyde sağlıksız ortamlarda yaşamaya, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler başta olmak üzere kentsel hizmetlere erişememe ve sıcak / soğuk etkilenimi ve ağır iş yapmaya bağlı olarak erken ölüm ve hastalık riskinin yükselmesi bu grupların özel risk grubu olarak değerlendirmesine sebep olmuştur (Şimşek, 2012: 19-20).

Mevsimlik tarım işçilerinin oldukça zor koşullarda çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Günlük çalışma süreleri, işe başlama ve bitirme süreleri ile dinlenme saatleri ve süreleri işin niteliğine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin pamuk toplamada günlük çalışma süresi 11 saatin üzerine çıkabilmektedir. Ücret toplanan pamuğa göre alındığından belirli bir çalışma ve dinlenme süresi yoktur. Bundan dolayı işçiler olabildiğince uzun süre çalışmak ve daha çok pamuk toplayarak gelirini artırma gayreti içindedirler. Çalışan süre ve verilen molalar daha çok işçinin iradesine bağlı olarak değişmektedir, fındık toplamada da çalışma süreleri oldukça uzundur (günlük 12 saat) fakat belirli çalışma saatleri ve molalar vardır çünkü fındık toplamadaki ücret günlük çalışma üzerinden verilmektedir (Karacan, 1991: 39-40).

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının diğer zorlukları gün boyu güneş altında çalışmadan zehirli tarım ilaçlarına maruz kalmalarına kadar bir sürü riski kapsamaktadır ama onların sağlığını korumaya yönelik hiçbir önlem alınmıyor. İşçiler içinde buldukları çalışma ve sosyal hayat koşulları ve eğitim düzeyleri ve örgütlenme gibi alanlarda asgari standartları elde edebilecek durumda değildirler (ÇSGB, 2010: 2).

Mevsimlik tarım işlerinde çalışma koşullarından en fazla olumsuz etkilenen grupların başında kadınlar ve çocuklar gelmektedir.

2.2.4.1. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Kadınların Çalışma Koşulları ve Yaşadıkları Sorunlar

Dünya da birçok ülkede tarımda çalışan kadınların yaşamış oldukları sorunlara bakıldığında hepsinin hemen aynı nitelikte olduğu görülmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların çalışma koşullarına bakıldığında son derece ilkel koşullarda hiçbir sosyal hakkı olmayan ve emeklerine saygı duyulmayan bireyler olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda oldukları görülmektedir (Kasımoğlu, 2006: 16).

Türkiye’de yasal düzenlemeler bakımından kadın erkek eşitliği sağlanmıştır ancak uygulamada kadınlar erkeklere kıyasla dezavantajlı konumdadır veya kadınlara yönelik birçok anlamda ayrımcılık mevcuttur. İşe alma aşamasından başlayarak, ücretlendirmede, işte yükseltmede ve işten çıkartmada farklı uygulamalar yapılmaktadır (Gülay, 2007: 41). Yasalarda çokça zikredilmesine rağmen uygulamada bunun pek dikkate alınmadığı görülmektedir.

1979 yılında FAO tarafından gerçekleştirilen “Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Dünya Konferansı” (WCAARRD) sonunda açıkladığı bir deklarasyon ve eylem programı ile, hükümetlere aşağıdaki programın uygulanmasını önermiştir:

- Kadının tarım ve gıda işindeki rolü doğrultusunda ulusal politikalar oluşturmak, bu konudaki program ve projeleri formüle edecek plancıları eğitmek, etkili ve planlama yapılabilmesi için kadın kuruluşları ile tarım bakanlıkları arasındaki ilişkileri geliştirmek;
- Tarımsal program ve projelerin kadının üretimdeki rolünü ne ölçüde benimsediği ve desteklediği izlenecek mekanizmaları oluşturmak;
- Kadının tarıma katkısına ilişkin araştırma ve istatistikleri güçlendirmek;
- Kırsal kadına yönelik yayım hizmetlerinin geliştirilmesine ilişkin hedefleri belirlemek, bayan yayım elemanı olarak insan gücü ihtiyacını saptamak;

Özel eylem programları da dahil olmak üzere, her tür tarımsal projede kadın unsurunun varlığını desteklemek şeklinde bir deklarasyon ve eylem programı açıklamıştır (Karacan, 1991: 41).

Tarım sektörünün özelliklerinden biri; çalışma yaşamında var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bütün alt başlıklarının belirgin bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Diğer bir ifade ile kadın emeğinin içinde bulunduğu sömürünün boyutu tarım sektöründe daha da

derinleşmektedir. Bunun bu şekilde olmasının nedenlerinden biri, şüphesiz ki ataerkil düzenin tarım toplumlarında geleneklerle şekillenmesinden dolayı daha ağır bir tablonun oluşmasına sebep olmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların erkeklere göre her anlamda olumsuz koşullara sahip olduğu, daha düşük ücretlerle veya herhangi bir sosyal güvencesi olmadan çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Kadınlar genellikle var oldukları işlerde alt kademelerde çalışmaktadırlar veya aynı işi yaptığı halde aynı ücreti alamamaktadırlar yani eşit işe eşit ücret ilkesinin dışında kalmaya maruz bırakılıyorlar (Etiler, 2011: 29).

Türkiye’de kadın istihdamı temel sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. 2011 verilerine göre; kadın istihdam oranı kente %24,8 iken kırsal alanda bu oran %37,5 çıkıyor ve çalışan kadınların %80 tarım kesiminde herhangi bir ücret almaksızın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Türkiye geneline baktığımızda 2011 yılı verilerine göre kadın istihdam oranı %25,6, işsizlik oranı%11,3 iken bu oranlar sırasıyla AB-15’te %63,4 ve %9,8; AB-27’de %62,3 ve %9,8’dir. Ülkemizde 2011 yılı verilerine göre istihdama katılan kadınların %42,2’si tarım sektöründe, %15,2’si sanayi sektöründe, %42,6’sı ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır (KSGM, 2012: 25-27).

Tarımda istihdam edilen kadınların sorunları özetle şunlardır:

- Tarım sektöründeki kadınlar, çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumunda olmaları nedeniyle gelir elde etmemeleri ya da gelir azlığı nedenleriyle, yasal bir engel olmamasına rağmen sosyal güvenlik kapsamına büyük ölçüde girememektedirler.
- Genel olarak bakıldığında kırsal alanda yaşayan kadınlar eğitim olanaklarından ve ücretli emeğe ulaşımdan gerektiği kadar yararlanamıyorlar. Kırsal kesimde ev içinde çalışan kadının, ev dışında yaptığı iş; ev işinin bir uzantısı olarak görülmekte ve ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmemektedir.
- Mevsimlik tarım işlerinde çalışan kadınlar emek yoğun tarım üretim sürecinde en zor şartlarda ve farklı deneyimleri bir arada yaşayan dezavantajlı grupların başında gelmektedirler.
- Mevsimlik tarım işçisi kadınlar tarlada günde 12-14 saat çalıştıktan sonra çadır temizliği, su temini, çocuk ve yaşlı bakımı, yemek, bulaşık vb. işlerle ilgilenmektedirler. Böylece mesaipleri hiç bitmemektedir. Kısacası en büyük yük

kadınların omzundadır. Kurulan çadırlarda, bir yandan günlük işleri yürütürken diğer yandan çocuklara bakan ve tarlalarda çalışan kadınlar, sağlıksız şartlar altında mevsimlik işçi olmanın en ağır yükünü taşıyorlar. Sabah erken saatlerde uyanan ve tarlaya götürülecek yemekleri hazırlayan kadınlar, tarladan döndükten sonra hem yemek yapmak hem de çamaşır yıkamak zorundadırlar (www.cizrepostasi.com).

- Çalışma koşullarındaki en problemlilerden bir tanesi de ücretleridir. Çünkü ülke çapında kabul görmüş bir sistem ve ücret dengesi söz konusu değildir. Kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen erkeklerden daha az ücret almaktadırlar.
- Mevsimlik göç sonucu aileler gittikleri yerlere çocuklarıyla beraber gitmek zorunda kalıyorlar ve kadınlar da çalıştıkları için küçük çocuklarına yeterince zaman ayıramıyorlar.
- Hijyen koşullarının olmaması, zorlu yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklar, yetersiz beslenme gibi etkenlerden en çok etkilenen gruplardan bir tanesi de kadınlardır (FESD, 2012: 11).
- Yukarıda da değinildiği gibi tarımda çalışan kadın işçilerin; eğitim seviyeleri, yetersiz beslenmeleri, doğum öncesi bakım, sağlıklı doğum ve doğum sonrası yeterli bakımın olmaması, sağlıklı yaşam biçimlerinin olmaması, çevresel faktörlerin etkilerinden dolayı sağlık kuruluşlarına ulaşamamaları, aile planlaması hizmetlerindeki yetersizlikler ve sağlık hizmetlerinin sunumundaki yetersizliklerden dolayı kadınlarda üreme sağlığı sorunları çıkmaktadır (Kasımoğlu, 2006: 24). Tarım işlerinde çalışan kadınların bir diğer sorunu da yukarıda saydığımız olumsuz koşullardan dolayı sürekli düşük yapma veya ölü doğum yapma gibi risklerle karşı karşıya kalmalarıdır bu riskleri azaltmak için 2008 yılında kurulan; Mevsimlik Tarım İşçilerinin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Derneği (METİDER), Birleşmiş Milletlerin desteği ile “Anne Ölümlerini ve Hastalıklarını Önleme Programı” adı altında bir çalışma başlatmış ve 5 yıl boyunca buna yönelik çalışmalar yapacaktır (www.evrensel.net).

2.2.4.2. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocukların Yaşadıkları Sorunlar

Farklı kültürlerde çocukluk gerek yaş gerekse işlevler açısından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak ülkemiz tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. Maddesine göre 18 yaşına kadar olan herkes çocuk sayılır.

ILO ise 15 yaşın altında çalışanları “çocuk işçi”, 15-24 yaş arası çalışanları da “genç işçi” olarak ifade etmektedir. ILO’nun yaptığı ayırım 4857 sayılı İş Kanunu’nda da kabul edilerek 15 yaşına kadar olanlar için çocuk işçi, 15-24 yaş arasında olanlar için ise genç işçi ifadesini kullanır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 11-12). Uluslararası kavramlar içerisinde çalışan çocuk; esnaf ve sanatkarlar yanında ya da sanayi iş kolunda çalışan çocuklarla, tarım kesiminde ailesi ile birlikte çalışan veya marjinal iş kollarında çalışan çocuklar olarak ifade edilmektedir. Çocuk işçiliği 18 yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde de ifade edilebilir (www.csgb.gov.tr).

Çocuk işgücü sorununun çeşitli nedenleri bulunmakta; bunların başında ülkelerin içinde buldukları yapısal sorunlar gelmektedir. Çocukların çalışma yaşamında yer almasının temel nedenlerinden biri yoksulluktur. Yoksulluk; temel ihtiyaçları karşılayacak derecede bir maddi güce sahip olmamayı ifade etmektedir. Yoksul ailelerde çocukların çalıştırılması bir mecburiyettir çünkü aile maddi geçimini sağlayamamakta ve çocuğun kazandığı paraya ihtiyaç duymaktadır (Ağcabay, 2012).

Yapısal nedenlerin dışında işverenlerin çalıştırmak üzere çocuk işçileri tercih etmesi de önemli bir noktadır. Çünkü çocuk işçi her zaman için ucuz işgücünü ifade etmekte. Çoğunlukla kayıt dışı çalıştırılmakta ve çocukların hangi haklara sahip oldukları konusunda bilgilerinin olmaması buna paralel olarak da haklarını aramayı bilmedikleri için işverenler tarafından tercih edilmektedirler.

Diğer bir neden ise konu ile ilgili mevzuat eksiklikleri ya da mevzuatın etkin uygulanamamasıdır. Çocukların çoğunlukla istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işlerle ev hizmetlerinin İş Kanunu’nun kapsamı dışında olmasının yanında, kapsamda olan işyerlerinin denetiminin etkin olarak yapılmaması, cezai müeyyidelerin yetersizliği ya da denetim yapan kurum ve kişilerin denetimlerde çocuk işçiliğini göz ardı etmeleri bu alandaki ciddi sorunlardır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 12).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) 2006 yılı Çocuk İşgücü Araştırması’na göre; Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9’u kentsel, % 39,1’i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Çalışan çocukların

% 40,9'u tarım (392.000 kişi), % 59,1'i tarım dışı sektörde (566.000 kişi) çalışmaktadır (Gülçubuk, 2012: 78).

Araştırmanın sonuçlarından da görüldüğü gibi çocuk işçiliğinin yaygın olarak görüldüğü sektörlerden bir tanesi de mevsimlik tarım işçiliğidir. Mevsimlik tarım işçiliğinin en çekici ve önemli sorunlarından birisi de çocuk işçilerdir. Mevsimlik tarım göçü kapsamında çalışan çocukların eğitim hakkı ihlali yaşanmasında, göç sürecinde korunmasız ortamlarda bulunmalarından dolayı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu çocukları; “en kötü biçimdeki çocuk işçiliği” biçiminde tanımlamıştır. 182 sayılı ILO Sözleşmesinin 3. Maddesi bu tür çocuk işçiliğini tanımlamaktadır. Mevsimlik geçici ve gezici tarım işçileri gittikleri yerlere genellikle çocukları ile beraber gitmektedirler (Karaman ve Yılmaz, 2011: 223). Aileleri ile beraber mevsimlik göçe zorlanan çocuklar gittikleri yerlerde çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar hem çalışan çocuklar hem de yaşları çok küçük olduğu için çalışmayan çocuklar çalışma yerinde bir sıkıntı yumağı ile karşılaşmaktadırlar.

Öncelikli sorunların başında bu çocuklar mevsimlik göç süresi boyunca okullarından ve alıştıkları düzenden ayrı kalmaktadırlar. Özellikle kız çocukları mevsimlik göç sonrasında eğitimden sürekli kopma tehlikesi ile karşılaşabiliyorlar.

Hijyen koşullarının olmaması, zorlu yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklar, yetersiz beslenme gibi etkenlerden en çok etkilenen grupların başında çocuklar gelmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları yerlerde herhangi bir sosyal faaliyet alanının olmaması çocukları olumsuz etkilemektedir.

Kadınlar işlerin yoğunluğu, zorlu yaşam koşulları ve çaresizliğin de getirdiği baskı sonucu çoğu zaman depresif belirtiler gösterebilmekte ve çocuğu olanların çocuklarına şiddet uygulama eğiliminde bulunabilmekteler (FESD, 2012: 12).

Kalkınma Atölyesi'nin, fındık hasadında çalışan çocuklar için model eylem planı; kapsamında yaptığı gözlemlere göre çocukların çalışma koşulları; genellikle eğilimli fındık arazilerinde, kaygan zeminde, yere düşen veya fındık dallarını esneterek fındık toplamaktadır. Fındık toplama dönemlerinde sık sık yağmur yağmakta ve işçiler zaman zaman ıslanmaktadırlar.

Fındık toplarken herhangi bir koruyucu kullanılmadığı, kız çocuklarının ellerini korumak amacıyla kendileri tarafından imal edilen basit eldivenler kullandığı, oğlan çocuklarının ise herhangi bir araç kullanmadıkları görülmüştür.

Fındık dalları esnetilerek fındık toplandığında bu esnetme bazen çocukların yararlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca sık fındık ocakları arasında geçerken vücudun bazı yerleri çizilebilmektedir. Fındık hasadı, işçilerin günlük elbiseleriyle yapılmaktadır. Hasat esnasında terleyen çocuk işçilerin terleri üzerlerinde soğumaktadır (Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, 2012a: 19).

Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukların önlenmesi için Kalkınma Atölyesi, mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar için model eylem planı hazırlamıştır ve bu plana göre temel stratejileri şu şekilde sıralamıştır:

1. 15 yaşından küçük çocukların mevsimlik tarım işlerinde çalıştırılmaları ulusal ve uluslar arası hukuk belgelerine göre yasak olduğundan bu yaş grubundaki çocukların bahçe ve tarlalarda çalışmaları mutlaka önlenmelidir. Kamu, yaptırım gücünü bu çocuklar lehine kullanmalıdır. Bu durum bahçe ve tarla sahiplerine, tarım araçlarına ve mevsimlik tarım göçüne katılan işçilere bütün açıklığıyla anlatılmalıdır.
2. 16-17 yaş grubu çocukların mevsimlik ve gezici olarak tarım işlerinde çalışmaları 2015 yılına kadar aşamalı olarak sonlandırılmalı, bu çocukların istihdam edileceği alanlar için başta beceri eğitimleri olmak üzere mesleki eğitim seçenekleri geliştirilmelidir.
3. Mevsimlik tarım işlerinde çocuk emeğinin yerine ikame edecek yerel, bölgesel ve merkezi çözümler geliştirilmelidir. Ulusal düzeyde yetişkin iş gücünün bu alanlara yönlendirilmesi için desteklenmesi veya makineli tarımsal çalışmaların desteklenmesi teşvik edilmelidir.
4. Çocukların çalıştığı ürünleri kullanan mamul üretici ve tüccarların sosyal sorumluluk kapsamında çözüm sürecine katılımı sağlanmalı, program projelere fon desteğinde bulunmalıdır. Bu kapsamda merkezi ve yerel düzeyde uygulamaya yönelik model projeler için sosyal sorumluluk fonları oluşturulmalıdır. Ayrıca özel sektörün çocuk işçiliği izleme sürecine aktif katılımı sağlanmalıdır.
5. Mamul üretim veya tüketim zincirinde çocuk emeğinin varlığını izleyecek bağımsız merkezi ve yerel kuruluşların rol alması sağlanmalıdır.

6. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında uygulanan projelerin tasarım, uygulama ve etki ölçme sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımı sağlanmalı, sivil toplum kuruluşlarına uygulama projeleri olanağı verilmelidir.
7. Mevsimlik tarım işçileri için uygun yaşam koşulları, çadır kampları veya tarla sahiplerinin sağladığı konaklama olanakları için standartlar belirlenmelidir. Başta sağlık hizmetleri olmak üzere, temiz ve sürekli içme ve kullanma suyu, atık su sistemleri, insani koşullarda konaklama olanağı sağlanmalıdır.
8. Mevsimlik tarım işçilerinin dilek ve şikayetleri için işçilerin kolaylıkla ulaşabileceği telefon numaraları tahsis edilmeli, işçilere çalışma, ücret ve barınma konularında danışmanlık hizmetleri verilmelidir.
9. Mevsimlik tarım işçilerini organize eden tarım araçlarının tamamının kayıt altına alınması sağlanmalıdır.
10. Toplumsal duyarlılık için yerel sivil toplum, meslek kuruluşları ve medya sürece aktif katılmalıdır. Özellikle yerel ve merkezi medyanın çocuk işçiliği izleme sürecinde rol sağlanmalıdır.
11. Çocuk emeğinin ortadan kaldırılması ile gelir kaybına uğrayacak olan ailelerin gelir kayıplarının belirli oranda karşılanmasına yönelik yeni sosyal politika önerileri geliştirilmelidir. Bu işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınarak hem sağlık hem de emeklilik haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
12. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde kurumlar arası iş birliğini sağlayacak merkezi ve yerel önlemler alınmalıdır.
13. Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlükleri'nin yerel düzeyde ürün bazlı çocuk emeği tespit araştırmaları yapılması konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.
14. Mevsimlik tarım işçilerinin konaklama durumlarına göre öğrenim çağındaki çocuklara geçici, taşınmalı veya yatılı okullarda misafir öğrenci şeklinde eğitimlerine devamı sağlanmalıdır (Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, 2012b: 2).

2.2.5. Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışanların Sağlıkla İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Barınma, beslenme ve çalışma koşullarları ile insan sağlığı arasında sıkı bir ilişkinin olduğu gerçektir. Önceki bölümlerde, geçici ve gezici tarım işçilerinin barınma, beslenme ve çalışma koşullarının elverişsiz olduğuna değinildi. Tarımsal faaliyetlerin

sürdürüldüğü açık doğal ortamlar, hem temiz açık alanlar olması nedeniyle avantajlı, hem de kızgın güneşe, sıcak ve soğuğa maruz kaldıklarından kapalı mekanlardaki işlere ve işçilere göre dezavantajlıdır (Karacan, 1991: 44).

Mevsimlik tarım işçileri, çoğunlukla tarlalarda, alt yapısı olmayan çadır ya da barakalarda elektrik, su, kanalizasyon, çöp toplama imkanları olmadan yaşamaktadırlar. Çadırlar genelde dar ve toprak zemin üzerinde kuruludur. Yaşam ve çalışma ortamında atık suların çoğu zaman açığa bırakılması, sağlıklı banyo ve tuvaletlerin olmaması, sivrisinek, fare, yılan, akrep ve çeşitli böceklerin yaşam ortamında bulunması, sağlıksız içme ve kullanma suyu, saklanamayan ve korunamayan gıdalardan kaynaklanan birçok sağlık sorunu ile baş başa kalmaktadırlar. Bunlara ilaveten uzun çalışma saatleri ve gün boyu güneş altında kalmalarından ve tarımda kullanılan kimyasallara da doğrudan maruz kalmalarından kaynaklanan sağlık sorunları da bu listeye eklenebilir (FESD, 2012: 9). Mevsimlik tarım işçilerinin sık yakalandıkları veya maruz kaldıkları iş kazaları ve sağlık sorunları: güneş çarpması, baş ağrısı, romatizma, halsizlik, yorgunluk, kas iskelet sistemi yakınmaları, solunum yolu enfeksiyonları, yara, çıban, uyuz, bit gibi cilt hastalıkları, güneş ışınlarına sürekli ve korunmasız kalınması sonucu deri kanseri, çoğu zaman ergonomik olmayan koşullarda; ağır kaldırma, taşıma, uzun süre ayakta durma, tekrarlayan ve uygunsuz pozisyonda uzun süre çalışma gibi birçok fiziksel zorlanma bel ağrısı, zehirlenme, yılan veya akrep sokması biçiminde iken, iş kazaları ise genellikle kullanılan tarım aletlerinden dolayı yaralanma veya ölüm biçiminde olmaktadır (Bakırcı, 2011: 9).

Tarım işlerinde çalışan işçiler yaptıkları işlerin zorluğuna göre çeşitli sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar: örneğin orman işçiliğinde; dik ve dalgalı arazi yapısı, yapılan işin zorluğu, iş kazalarının çokluğu, işyerlerinin sosyal ortamdan uzakta olması ve konaklama gerektirmesi, işçilerin özel olarak eğitilme zorunluluğu, emek yoğun iş gücü içermesi ve fiziki enerji gerektirmesi, ağır yüklerin kaldırılması ve taşınması, eğilme, diz çökme ve kalkma hareketlerinin sıkça tekrarlanması, ürün yoğunluğu, ani değişen hava koşulları, gürültü ve toz gibi olumsuz etkiler çalışanların; merkezi sinir sistemini, iskelet sistemini ve dolaşım sistemini etkileyip ve çeşitli rahatsızlıklara sebebiyet vermektedir; kol kaslarında güç kaybı, eklem zedelenmesi, tozların yoğun bir

biçimde solunması sonucu oluşan çeşitli üst solunum ve akciğer rahatsızlıkları, kas ve omuz ağrıları gibi sıkıntılarla yüz yüze kalınmaktadır (Menemencioğlu, 2012: 74).

Mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldıkları sağlık sorunlarının azaltılması veya önlenmesi için METİP'in öngördüğü düzenlemeler şu şekildedir:

1. Yaşam Ortamında Yapılabilecek Düzenlemeler

- Çadırlara altyapı ve hizmetlerin götürülmesini kolaylaştırmak için çadır gruplarının dağılımı en aza indirilmelidir. Çadırların sağlamlaştırılması için, saz-naylon iskelet yerine demir iskelet, konteynır vb. model çalışmalar örnek alınarak yapılmalı ve bu şekilde işçilerin dış faktörlere karşı daha iyi korunması sağlanmalıdır.
- Çadır zemini iyileştirilmeli, çadır içinde toprakla bağlantıyı kesecek izolasyon yapılmalıdır. Çadır gruplarında, özellikle yürüme yollarında görülen çamurun engellenmesi için, yollara basitçe taş-mucur döşenmelidir. Çadır grubunun içindeki her çadıra itfaiye, ambulans ulaşımı sağlanabilmeli böylece acil bir durum karşısında hızlı müdahale edilmelidir.
- Sulama kanallarının çevresinin tel, çit gibi engelleyicilerle çevrenmesi ve uyarıcı levhaların asılması sağlanmalı ve gerçekleştirilecek herhangi bir kazanın önüne geçilmelidir.
- Hijyenik içme, kullanma suyu, tuvalet ve banyo sağlanmalıdır.
- Sivrisinek, haşere ve böceğe karşı belediye yetkilerinin çadır gruplarının çevresini ve su birikintilerinin ilaçlanması sağlanmalıdır.
- Sağlık kurumları bünyesinde gezici ekiplerle düzenli sağlık hizmeti (erken tanı, aşı, üreme sağlığı, gebe, loğusa izlemi, çevre sağlığı, sağlık eğitimi, akılcı ilaç kullanımı, gıda güvenliği, sağlıklı beslenme) ve ruh sağlığı çalışmaları yapılmalıdır. Çadır gruplarında bir adet donanımlı ilk yardım dolabı bulunmalıdır.

2. Çalışma Ortamında Yapılabilecek Düzenlemeler

- Çalışma saatleri, belirli saatlerle sınırlandırılmalı ve böylece daha fazla dinlenip sosyal aktivitelere katılma fırsatı tanınmalıdır.
- Çalışma yerinde de günde iki ya da üç kez dinlenme olanağı verilmelidir.

- Güneşin etkisini azaltmak amacıyla şapka veya benzeri bir koruyucu kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçisi olan herkesin sosyal güvenlik kapsamına girmesi sağlanmalıdır.
- Çalışılan yere ulaşımı tarlaya gidiş ve gelişler daha güvenli hale getirilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin, tarımda iş kazaları ve tarım ilaçlarına karşı koruma eğitimleri almaları sağlanmalıdır (FESD, 2012: 10).

Avrupa Sosyal Şartı'nın 3. Maddesine göre, tüm çalışanların güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır. Yine Avrupa Sosyal Şartı'nın 11. Maddesine göre herkes ulaşabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden faydalanma hakkına sahiptir. Bu iki maddenin taahhüt ettiklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Madde 3'te Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları Hakkı: Akit Taraflar, güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1. İş güvenliği, iş sağlığı ve çalışma ortamı hakkında tutarlı bir ulusal politika oluşturmayı, uygulamayı ve bunu belli aralıklarla gözden geçirmeyi, bu politikanın temel hedefi, iş güvenliği ve iş sağlığını iyileştirmeyi ve özellikle çalışma ortamının doğasından kaynaklanan tehlike sebeplerini en aza indirmek yoluyla, çalışma sırasında ortaya çıkan ya da bununla bağlantılı olan hastalıkları ve kazaları önlemeyi;
2. Güvenlik ve sağlık alanlarında yönetmelikler hazırlamayı;
3. Denetim yoluyla bu yönetmeliklerin uygulanmasını sağlamayı;
4. Tüm çalışanlar için, aslen koruma ve danışmanlık işlevlerine sahip iş sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesini desteklemeyi; taahhüt ederler.

Madde 11: Sağlığın korunması hakkı: Akit Taraflar, sağlığın korunması hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, ya doğrudan ya da kamusal veya özel örgütlerle işbirliği içinde diğer önlemlerin yanı sıra;

1. Sağlığın bozulmasına yol açan nedenleri olabildiğince ortadan kaldırmak;

2. Sağlıklı olmayı teşvik etmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluk duygusunu geliştirmek üzere eğitim ve danışma hizmetleri sağlamak;
3. Kazalar açısından olduğu gibi, salgın, yöresel ve diğer hastalıkları olabildiğince önlemek üzere tasarlanmış uygun önlemler almayı; taahhüt ederler (Ataman, 2010: 78-85-161-183-184).

2.2.6. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitimle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Bireyin çocukluk döneminde eğitim öğretim faaliyetlerine katılımının sağlanması; kendini geliştirmesi, fırsatlardan yararlanabilmesi ve mutlu olabilmesi için iyi bir eğitim alması son derece önemlidir. Nitekim eğitimdeki başarılar ile sosyo-ekonomik statü arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Türkiye’de dezavantajlı meslek grupları içinde eğitim seviyesinin en düşük olduğu gruplardan birisi, mevsimlik tarım işçileridir. Çünkü mevsimlik tarım işçiliği ilköğretim çağındaki öğrencilerin eğitime devamını etkileyen önemli faktörlerden birisidir (Kutlu, 2011: 25).

2008 yılında Eğitim- Sen tarafından hazırlanan mevsimlik tarım işçiliği nedeni ile eğitime ara veren ilköğretim öğrencileri araştırmasına göre öğrencilerin yaşadıkları sorunların başında eğitim öğretim yılının yarısında başladıkları için kavrama sorunları gelmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği hem yorucu bir iştir hem de mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları, barınma, beslenme, temiz içme suyu olmak üzere birçok açıdan göçlülükler içermektedir. Çalışma koşullarının yanı sıra ulaşım koşulları da sağlıklı ve güvensizdir. Olumsuz yaşam ve çalışma koşullarının ardından okula gelen öğrenciler, ruhsal uzaklığın yanı sıra bedensel olarak da bitkin duruma düşmektedirler. Bu koşullarda okula gelen çocuklar konsantrasyon sorunları yaşamakta, çocukların okula ilgisi azalmaktadır. Aileler çoğunlukla ilköğretimden sonra okutamayacakları çocuklarını ilköğretime gönderme masraflarını da karşılama konusunda isteksiz davranmaktadır. Eğitimin kendileri açısından maddi bir getirisinin olmayacağına farkında olmaları çocukların eğitimlerini yarıda kesilmesinde etken olmaktadır. Bu koşullarda kendileri çok isteseler bile okulu terk etmek zorunda kalan çocuklar olmaktadır (www.egitimsen.org.tr).

Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukların eğitimlerine devam etmelerini ve yeterli eğitim almalarını sağlamak amacıyla METİP, ÇSGB (MTİ strateji eylem planı) ve Eğitim-Sen'in çözüm önerileri şu şekildedir:

- Resmi yetkililer, eğitim hakkının korunması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi ile ilgili evrensel ve ulusal hukuk ilkeleri doğrultusunda görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Çocukların yoksulluk ve çocuk işçiliği gibi nedenlerle temel eğitim hakkından mahrum kalmalarına acil ve etkin önlemlerle son verilmelidir. Söz konusu önlemlerin oluşturulması ve hayata geçirilme sürecinde, sendikalar, sivil toplum örgütleri ve sorunun mağdurları durumundaki tarım işçisi ailelerin ve çocuk işçilerin aktif katılımları sağlanmalıdır.
- Oluşturulacak politikaların ve alınacak önlemlerin etkili olabilmesi öncelikle sorunun bütün boyutlarıyla ortaya çıkarılmasına bağlıdır. Milli Eğitim Bakanlığınca, mevsimlik tarım işçisi nedeni ile eğitim alamayan ya da eğitimlerini yarıda bırakan çocukların sayılarının ve bu çocukların illere göre dağılımının saptanması amacıyla ülke çapında veri tabanı oluşturulmalı ve sorunun kapsamının ve gerçek boyutları ortaya çıkarılmalıdır.
- Tarım işçiliğinden dolayı eğitim alamayan ya da eğitimlerini yarıda bırakan çocuklara geldikleri yörelerde yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında eğitim olanağı sağlanmalı; ulaşım, eğitim, araç-gereç gereksinimleri karşılanmalı ve ücretsiz öğle yemeği olanağı sunulmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçiliğinin söz konusu olduğu illerde her yıl il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığı ile mevsimlik tarım işçisi ailelerin ilköğretim çağındaki çocukları tespit edilmeli ve bu çocuklara yönelik kaybettikleri zaman için telafi edici eğitim ve rehabilitasyon merkezleri açılmalıdır. Çocukların bu merkezlere taşınması için ulaşım kolaylıklar sağlanmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerine yönelik düzenli sağlık taramaları yapılmalı ve ücretsiz tedavi olanaklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
- Tarım işkolunda çalışanların ve bunlar arasında en olumsuz koşullarda çalışan mevsimlik tarım işçilerinin ücret ve sosyal güvenlik açısından korunmasını sağlayacak olan bir tarım İş Kanunu çıkartılmalıdır.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yardım almaya müstahak mevsimlik gezici tarım işçi ailelerinin, çalışmak amacıyla yer değiştiren, ancak okula

devam eden çocukları için şartlı nakit transferi (ŞKT/e-okul sistemine göre örgün ilk ve orta öğretime devam edenler) yardımları ve diğer eğitim yardımlarının devamı sağlanmalıdır.

- Okul çağının altındaki çocukların bakımının kolaylaştırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır. Bu çocuklara yönelik sosyal destek hizmetleri yürütülecektir.
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin zorunlu eğitim çağında olan çocuklarının eğitime devam oranlarını artırılacaktır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının yeterli eğitim almaları amacıyla;
- Yatılı Bölge okullarına yönlendirilmeleri,
- Taşınabilir veya seyyar eğitim olanaklarından yararlandırılmaları,
- Açık ilköğretim eğitimi sunulması (okul çağından çıkmış olanlara),
- YSÖP (yıl içerisinde sıklaştırılmış eğitim uygulaması),
- Çocukların çalıştıkları yörede yaz okulu açılması vb. uygulamalarla hizmetler sağlanacaktır (www.egitimsen.org.tr; ÇSGB, 2010: 9; FESD, 2012: 12).

2.2.7. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ücretleri İle İlgili Temel Bilgiler

Mevsimlik tarım işlerinde çalışanların, çalışma koşullarındaki en problemlilerden birisi de ücretleridir. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri konusunda ülke çapında kabul görmüş bir sistem ve ücret dengesi söz konusu değildir (FESD, 2012: 11). Tarım kesiminde sürekli çalışan işçilerin ücretleri kamu ve özel sektörde çalışanlara göre değişmektedir. Kamu kesiminde çalışanlar sendikalı olduklarından ücretleri toplu iş sözleşmeleri ile saptanmaktadır. Bu işçiler devletin saptadığı en az ücretlerin üstünde ücret almalarının yanında, toplu iş sözleşmeleri ile, çeşitli sosyal yardımlardan da yararlanırlar. Özel kesimlerde çalışan tarım işçilerinin ücretleri ise, işçi veya aracilar ile işveren arasındaki pazarlığa bağlıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin oluşmasında, tarımsal işlerin en yoğun olduğu dönemlerdeki işçi arz ve talebi, tarımsal ürün çeşidine göre yapılan iş, aracilar ile işverenler ve yörelerdeki komisyon tarafından saptanan en az ücretler önemli rol oynar (Karacan, 1991: 47).

Mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri ile ilgili diğer bir sorun da kadın, erkek ve çocukların arasında ücret dengesizliğinin olmasıdır. Kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen erkeklerden daha az ücret almaktadırlar. Bu da her alanda olduğu

gibi ücret konusunda da eşitsizliğin yaşandığını göstermektedir. Ücretle ilgili tüm işlemler, iş sürecine aktif bir şekilde katılmalarına rağmen, kadınlar dışlanarak yapılmaktadır. Kadınlar, ücretle ilgili olarak kendilerine sunulan durumu değerlendirme aşamasında işi kabul edip etmemede sınırlı özgürlüğe sahiptirler (FESD, 2012: 11).

TÜİK'in yaptığı 2011 Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Ücret Yapısı Araştırması sonucuna göre, hanehalkı tarım işletmelerinde 2011 yılında mevsimlik tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 2010 yılına göre %12,44 oranında artarak 32,91 TL., sürekli tarım işçilerinin ortalama aylık ücretleri ise %10,75 oranında artarak 978,97 TL olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 1: Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2011

Kaynak: TÜİK

Çizelgeden de görüldüğü gibi mevsimlik kadın tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri 2010 yılına göre %15,23 artış göstererek 28,52 TL olarak gerçekleşirken, erkek işçi ücretleri %11,08 oranında artış göstererek 38,41 TL olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 2 : Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2011

Kaynak: TÜİK

Sürekli tarım işçilerine ödenen ortalama aylık ücretin ise 2010 yılına göre, kadın işçiler için %2,27 oranında artarak 748,14 TL. ve erkek işçiler için %12,79 oranında artarak 1021,76 TL. olarak gerçekleştiği görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

Tablo 1**İllere Göre Mevsimlik İşçilere Ödenen Ortalama Günlük Ücretler İle Sürekli İşçilere Ödenen Ortalama Aylık Ücretler (TL)**

İller	Mevsimlik İşçilerin Ortalama Günlük Ücretleri (TL.)		Sürekli İşçilerin Ortalama Aylık Ücretleri (TL.)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Adana	27,00	33,76	-	1024,33
Ankara	29,67	32,46	-	1203,47
Antalya	30,96	49,49	759,87	797,40
Aydın	25,81	39,02	-	806,25
Balıkesir	22,45	41,38	-	884,10
Bursa	28,29	37,21	-	1316,67
Çanakkale	27,21	51,66	-	-
Denizli	29,32	44,26	-	-
Edirne	31,67	50,48	-	919,05
Eskişehir	29,67	34,78	-	1010,00
Gaziantep	27,24	38,91	-	950,00
Giresun	37,36	49,11	-	-
Hatay	23,01	28,26	-	958,33
Isparta	31,70	47,24	-	-
Mersin	27,81	40,33	675,00	863,89
İzmir	29,06	37,88	-	1064,26
Konya	26,37	50,93	-	1303,64
Malatya	24,93	30,16	-	718,06
Manisa	30,36	39,54	-	1047,92
Kahramanmaraş	29,37	35,07	-	-
Ordu	36,22	42,35	-	-
Sakarya	32,01	37,86	-	-
Samsun	33,21	39,06	-	-
Zonguldak	30,82	31,52	-	-
Ardahan	-	53,67	-	908,48
Kilis	27,19	37,21	-	-
Osmaniye	29,77	36,82	-	-
Düzce	33,27	39,84	-	-

Kaynak: TÜİK

Yukarda da değinildiği gibi mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesinde belli bir sistem ve ücret dengesi yoktur. Çizelgeden de görüldüğü gibi işçilerin ücretleri sabit olmamakla birlikte ilden ile de değışmektedir. Kadın ve erkek ücretleri arasında da bir uçurumun olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da kadının fiziksel olarak erkekten daha zayıf olduğu inancı yatmaktadır.

Tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesi belli kural ve sistemler çerçevesinde yapılmalıdır bunun için de, tarım aracılarının tarım işçilerinin ücretlerini belirlemedeki rol ve sorumlulukları, Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılarının Denetimi Hakkında Yönetmelikte belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre;

- İşveren ve aracı arasında, aracının işverenden alacağı ücret ve çalışma koşulları, aracının ve işverenin karşılıklı yükümlülükleri, ilgili kurumca (Türkiye İş kurumu) düzenlenen bir sözleşmeyle belirlenir.
- Tarım aracıları, işverene sağlayacakları tarım işçilerine önceden yapılacak işler, ücret ve diğer konular hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,
- Ücretlerin, kararlaştırılan ödeme biçimine göre işverence (günlük, haftalık, aylık) her işçinin kendisine sağlayacaklarını,
- Çalışan tarım işçilerinin günlük brüt kazançlarının, Asgari Ücret Tespit Komisyonu kararında belirtilen ücretin altında olmayacağını tarım aracıları kabul ederler.

Söz konusu bu kuralların uygulamada işlerlik kazandığını söylemek güçtür. Çünkü tarım aracılarının büyük çoğunluğu “aracı belgesi” almaksızın çalışmaktadır. Bundan dolayı da bunlar hem denetimden uzak hem de birçok ilde işçi ücretlerinin belirlenmesinde rol oynayan “Asgari Ücret Tespit Komisyonu”na aktif olarak katılamaması sonucunu beraberinde getirmektedir. Ücretler genellikle, işveren veya işverenler ile tarım aracıları arasında ya da ziraat odaları tarafından belirlenmektedir. (Yıldırak ve diğerleri, 2002: 53) Genel olarak değerlendirdiğimizde de işçi ücretlerinin belirlenmesinin diğer bir yolu da herhangi yasal bir zemine oturtulmadan işveren ve aracılardan insafına bırakıldığı görülmektedir.

2.2.8. Mevsimlik Tarım İşçilerinde Sosyal Dışlanmışlık

Sosyal dışlanma ilk olarak 1960’lı yıllarda Fransa’da kullanılmaya başlayan bir kavramdır. Esasen 1950’li ve 1960’lı yıllarda yaşanan ekonomik gelişme döneminde

böyle bir sorunun yaygın bir şekilde varlığı söz konusu olmazken, 1970’li yıllarda ekonomik kriz ve gerileme ile birlikte tüm dünyanın dikkatini çekmeye başlamıştır (Sürüel, 2008: 5). 1974 yılında Fransa’nın sosyal işlerden sorumlu bakanı Rene Lenoir Fransız toplumunun onda birinin toplumdan dışlanmış olduğunu belirterek dışlanmış grupları; zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular, hasta-bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihar eğimli insanlar, yalnız ebeveynler, problemlili insanlar, marjinal asosyal insanlar ve diğer “sosyal uyumsuzluk” içindeki insanlar olarak nitelendirmiştir (Akalin, 2006: 22) . Sosyal dışlanma kavramı, kompleks ve çok yönlü bir nosyon olarak görülmektedir. Hem bireysel hem toplumsal boyutu söz konusudur. Sosyal dışlanma, toplumda çeşitli dezavantajlı durumlara sahip olma, yabancılaşma ve özgürlüğünden mahrum kalma gibi yoksunluk/yoksulluk yönleri de bulunduğundan dolayı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel uzantılara sahiptir (Geçgin, 2009: 8).

Sosyal dışlanma analitik bir bakış açısıyla incelendiğinde dışlanma sürecinin önemli noktaları; gelir, vergileme, sosyal koruma, tüketim ve borçlanma, eğitime erişim, istihdam, işsizlik, çalışma koşulları, barınma ve evsizlik, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanabilirlik ve yoksunluk şeklinde sayabiliriz (Akalin, 2006: 23). Alsında bütün bu yoksunluklara baktığımızda mevsimlik tarım işçilerinin genel durumunu ortaya koymaktadır; mevsimlik tarım işçilerinin barınma, beslenme, çalışma koşulları, eğitime erişme, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanma imkanları sınırlı olduğundan bu grup işçiler dışlanmaya mahkum bırakılmışlardır. Diğer taraftan kadın erkek arasındaki ücret eşitsizliğinden dolayı da kadınlar dışlanmaktadır. Çocuklar ise gerekli modern şartlardan uzak tutulmalarından dolayı dışlanmaya maruz kalıyorlar. Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği yapanların çoğunluğunun Güneydoğulu Kürtlerden oluşması etnik bir farklılığı ve sorunu da gündeme getirmektedir. Çünkü gittikleri yerlerde yerel halk tarafından genellikle “ötekiler” olarak nitelendiriliyorlar. Yine çadırların köyle uzak mesafede kurulmaya köylüler tarafından zorlanması da mekansal ve toplumsal dışlanmayı doğrulamaktadır (Geçgin, 2009: 31).

BÖLÜM 3: MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARINA İLİŞKİN BİR SAHA ARAŞTIRMASI: SAKARYA İLİ KOCAALİ İLÇESİ FINDIK İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

3.1. Araştırma Bölgesinin Genel Özellikleri

Türkiye, fındık üretiminde nitelik ve nicelik bakımından dünyada ilk sırada yer almaktadır. Türkiye dünyanın en büyük fındık üreticisi olmasının yanı sıra yıllar itibariyle değişmekle birlikte %75-80 ihracat payı ile dünyanın en büyük fındık ihracatçısı konumuna sahiptir. Ve yine her ne kadar yıllık üretim mevsim şartlarına göre değişse de Türkiye'den sonra en çok fındık üreten ülkeler arasında İtalya, İspanya, ABD gelmektedir. Ama fındık üretiminde ve ihracatında ülkemizin tartışılmaz üstünlüğü vardır (Yavuz ve Polat, 2011/2012: 15).

Türkiye'de 2010/2011 döneminde fındık üretiminin %24'ü Ordu, %18'i Sakarya, %14'ü Samsun, %13'ü Düzce, %12'si Giresun, %8'i Trabzon, %4'ü Zonguldak, %2'si Kocaeli, %2'si Artvin ve %1'i Kastamonu illerinden karşılanmaktadır. Bölgeler itibariyle incelendiğinde ise ilk sırayı üretimden aldığı %46 pay ile Doğu Karadeniz Bölgesi almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesini %34 ile Doğu Marmara ve %20 ile Batı Karadeniz Bölgeleri izlemektedir (Yavuz ve Polat, 2011/2012: 19).

2010 yılı verilerine göre Sakarya 69 bin hektar fındık alanı ile Türkiye'deki toplam fındık alanlarının %10'unu kapsamaktadır. 2009/2010 yılı verilerine göre Sakarya'da 79 bin ton fındık üretimi gerçekleştirmiştir. Ve bu da toplam fındık üretiminin %16'sı demektir (Yavuz ve Polat, 2011/2012: 12-15). Araştırma bölgesi olan Sakarya'nın Kocaeli ilçesinde ise toplam arazinin %65'i tarım alanı, bunun da %96'sı fındık bahçesi olarak kullanılmaktadır. Faal iş gücünün %60'ı tarımla uğraşmaktadır. Yıllık ortalama 30 bin ton fındık üretimi ile Kocaeli, Sakarya İlinin en çok fındık üreten ilçesi konumundadır (tr.wikipedia.org).

3.2. Araştırmanın Amacı

Türkiye ekonomisinde tarım önemli bir yere sahiptir ve tarımsal işgücü de azımsanmayacak bir durumdadır. Fakat buna rağmen mevsimlik tarım işçilerine yönelik yapılan niteliksel araştırmalar gerek sayıca gerekse sorunu ve çözümü tam olarak yansıtmaması bakımından oldukça yetersiz kalmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden

biri de tarımsal işgücünün kayıt altına alınmamasından ileri gelmektedir. Araştırmanın temel amacı; mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının zorluğunu göz önüne koymak, yaşadıkları sorunlara ilişkin bulguları ortaya çıkarmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirmektir. Bu nedenle araştırmada; mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, beslenme, barınma, eğitim, sağlık, sosyal dışlanma, çalışma koşulları, ücret, çalışma süreleri ve mesleki tehlikeler ile ilgili yaşadıkları sorunlar tespit edilmeye ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 19). Araştırmanın içeriğini oluşturan veriler, nitel araştırma yöntemlerinden en sık kullanılan gözlem ve görüşme teknikleri ile elde edilmiştir. Araştırmanın temel yaklaşımını ise nitel araştırma yönteminin tümevarım yaklaşımıdır. Tümevarım yaklaşımı, parçaların incelenmesini ve bu incelemelere dayanarak bütünü tanımlanmasını amaçlayan bir yaklaşımdır (İslamoğlu, 2002: 36). Araştırmada sosyolojik gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakat yöntemi kullanılmasının nedenleri; araştırma verilerinin doğrudan işçilerin görüşleri ile elde edilmek istenmesi, mülakatta samimi bir ortam olduğundan daha güvenilir cevapların alınmak istenmesi, işçilerin geldikleri yöre de göz önünde bulundurularak eğitim seviyeleri ve Türkçe bilmeme olasılığına karşı anket yerine yüz yüze görüşme tercih edilmiştir. Çünkü ankete okur yazar olan katılımcılar ancak cevap verebilmektedir, okur yazar olsa dahi soruyu bazı nedenlerden dolayı katılımcıların bazen aynı derecede anlayamadıkları ya da cevaplarında açık olmadıkları zaman rastgele cevap verme ihtimali yüksektir. Aynı zamanda mülakat yönteminin kullanılmasının diğer bir nedeni Kürtçe konuşuyor olabilmem işçilerle iletişim konusunda herhangi bir problem yaşamadan birebir diyaloga geçmemi sağladı. Bundan dolayı da arada herhangi bir tercüman olmadan ve tercümeden kaynaklanabilecek eksik bilgi ve yanlış anlamaların önüne geçilmiştir. Gerekteğinde sorular tekrar edilerek veya anlaşılabilir bir şekilde sorulmuştur. Böylece daha sağlıklı ve gerçekçi sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

3.4. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme Sakarya ili Kocaali ilçe'sinde 2012 yılı (28-29-30) Ağustos ayında yapılan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Kocaali'nin örneklem olarak seçilmesinin temel nedeni, ilçe ekonomisinin ana ekseninin fındık olması ve Sakarya ilinin en çok fındık üreten ilçesi konumunda olması önemli rol oynamıştır. Araştırma toplam 18 mevsimlik tarım işçisi ile gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasının örnekleme olarak seçilen işçiler iki farklı grup arasından fakat aynı dayıbaşı ile çalışan işçiler arasından tesadüfi örneklem ile seçilmiştir.

3.5. Araştırma Süreci

Öncelikle memleketteki kişilerle irtibata geçilip bu yıl içinde fındık toplamaya gelenlerin olup olmadığı araştırıldı. Gelenlerin olduğu sonucuna varıldıktan sonra bunların memleketteki akraba veya tanıdıkları ile iletişime geçildi. Ve onların yardımı ile gelenlerle irtibat kuruldu. İşçilerin dayıbaşı ve çavuşları ile telefonla konuşulup araştırma hakkında kısa bir bilgi verildi ve görüşme için de randevu alındı. Araştırma bölgesine gidildiği ilk gün herhangi bir görüşme yapılmadı işçilerle çalışma ortamında sohbet şeklinde geçti ve akşam da onlarla kalınarak böylece işçilerle yaşanabilecek herhangi bir güvensizlik probleminin de önüne geçilmiş oldu. Aynı zamanda güvendikleri ve tanıdıkları insanlar aracılığıyla gidildiği için daha gerçekçi ve sağlıklı sonuçlar elde edilmiştir. Çavuş aracılığıyla işverenlerden de izin alındığı için görüşmeler fındık bahçesinde çalışma saatleri içinde işçilerle ayrı ayrı görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir.

3.6. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde mülakat yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı biçimlendirilmiş mülakat formu kullanılmıştır. Hazırlanan mülakat formunda işçilere; demografik özellikleri, çalışma koşulları, yaşam koşulları ve ulaşım koşullarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. İçerik analizi; birbirine benzeyen verileri belli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek ve bunları anlaşılabilir bir şekilde organize edip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 162). Veriler incelenirken

işçilere sorulan her soru ayrı ayrı ele alınarak gerekli sorularda tablolar oluşturulup yorumlanmış, diğer sorularda da çıkarımlarda bulunarak ve yorumlamalar yaparak derinlemesine analiz yapılmaya çalışılmıştır.

3.7. Bulgular

Bu araştırma 28-29-30 Ağustos 2012 tarihinde Sakarya ili Kocaali ilçesinin sınırları içerisinde mevsimlik gezici işçi olarak çalışan farklı iki gruptan toplam 18 tarım işçisi üzerinden yürütülmüştür.

3.7.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelinen il, ailedeki kardeş sayısı ve birlikte gelinen kişi sayısı bağlamında ele alınmıştır.

3.7.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş bileşenleri bir topluluğun hareket ve çalışma kapasitesini göstermesi bakımından topluluğu değerlendirmede son derece önemlidir (Kaleci, 2007: 80). Özellikle mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlarda yaş kriteri çok önemlidir. Çünkü tarım toplumlarında mevsimlik tarım işçileri riskli gruplar arasında yer almaktadır. Özellikle bu alanda çocuk, kadın ve yaşlı işçilerin çalışma şartları ve koşullarının olumsuzluğu bu üç grubu son derece olumsuz etkilemektedir.

Tablo 2

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş aralıkları	Sayı	Oranı (%)
9-14	5	27.8
15-20	6	33.3
20-25	5	27.8
25 +	2	11.1
TOPLAM	18	100

Araştırma kapsamına alınan 18 işçisinin yaş dağılımları tablo 1’de verilmiştir. Tablo da dikkati çeken en önemli dağılım çocuk işçi olarak tanımlanan yaş grubunun fazlalığı

göze çarpmaktadır. Türkiye’de her ne kadar yasalarda ve ILO’nun da kabul ettiği çalışma yaşı 15 olarak ifade edilse de bunun böyle olmadığı tabloda da açıkça görülmektedir. Araştırmaya tabi tutulan işçilerin %27.8’i 9-14 yaş aralığında olan çocuk işçiler oluşturmaktadır. İşçilerin geri kalanını ise %33.3 oranında 15-20 yaş grubu, %27.7’si 20-25 yaş grubu ve %11.1’ini ise 25 yaş ve üzeri işçiler oluşturmaktadır. Araştırmaya tabi tutulan işçilerin en küçüğü 9, en yaşlısı da 40 yaşındadır. Genel olarak çalışan işçilerin yaş ortalaması ise 18.94’tür.

3.7.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 3

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Oran (%)
Erkek	8	44.4
Kadın	10	55.6
TOPLAM	18	100

Mevsimlik tarım işçiliği yapanlar arasında cinsiyete göre bir ayrımın söz konusu olmadığı tablo 3’de görülmektedir. Fakat görüşmeler sırasında kadın işçilerin fındık toplama işinin onlara göre olmadığını ve çalışma koşullarının zor olduğunu söylemişlerdir. Örneğin; dalları sallayıp fındıkların düşmesini sağlamak bir bayanın yapacağı iş olmadığını dile getirmişlerdir.

3.7.1.3. Mevsimlik Tarım İşçilerin Geldikleri İller

Tablo 4

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İller

Geldikleri İller	Sayı	Oran (%)
Mardin	4	22.2
Şırnak	14	77.8
TOPLAM	18	100

Mülakat yapılan iki grubun iki farklı ilden geldikleri tablo 3’te görülmektedir. Fakat bunların grup olarak ayrı ayrı illerden geldikleri söylenemez çünkü aynı grubun içinde farklı iki ilden gelen işçiler de bulunmaktaydı. Bunun nedeni de daha önceden de

değınildiği gibi tarım araçlarının derledikleri tarım işçileri ile aralarında genelde bir sosyal bağ bulunmaktadır. Bu bağ, çoğu zaman akrabalık derecesinde olup, en azından komşuluk ilişkileri düzeyindedir (Yıldırak ve diğerleri, 2003: 48-49). Yapılan mülakatlardan da aynı grubun içinde bulunan işçilerin uzak ya da yakın akrabalık ilişkilerinin olduğu görülmüştür.

3.7.1.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumları

Tablo 5

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumları

Eğitim Durumları	Sayı	Oran (%)
Okumamış	3	16.7
İlköğretim	4	22.2
Ortaokul	4	22.2
Lise	6	33.3
Üniversite	1	5.6
TOPLAM	18	100

Çalışanların okula gitmeme nedeni sorulduğunda ise değişik cevaplar alınmıştır. Aile ekonomilerinin iyi olmadığından dolayı ailelerinin göndermedikleri, köylerinde okul olmadığından dolayı gitmediklerini veya Yörük oldukları için okula gitmedikleri cevapları alınmıştır. Geri kalan işçilerin %22.2'si ilköğretim, %22.2'si ortaokul, %33.3'ü lise ve %5.6'si ise üniversite eğitimini almakta veya almış durumundadır. Bunlar arasında da eğitimini yarıda bırakanların bırakma nedeni sorulduğunda ise yine değişik cevaplar alınmıştır. Fakat yaygın olan nedenin maddi sıkıntı olduğu görülmüştür.

Alınan cevaplar arasından dikkat çeken ifadelerden birisi; *S.K;16'nın, Babam o yıl hacca gittiği için ve evde başka büyük olmadığından dolayı beni okula göndermediler.* Verilen cevabı şu şekilde yorumlamak mümkündür; mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan insanlar ailelerinin maddi durumları iyi olmadığı için çocukları küçük yaşlarda evin bazı sorumluluklarını üstlenmek durumunda kalmaktadırlar. Bu da doğal olarak eğitimlerine de yansımaktadır.

3.7.1.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ailedeki Kardeş Sayısı ve Aileden Gelen Toplam Kişi Sayısı

Çalışmaya gelen işçilerin “Kardeş sayısı ve aileden kaç kişi geldiniz?” Sorusuna verilen cevaplarda kardeş sayılarının ortalama 9.11 olduğu ve aynı aileden de çalışmaya gelen birey sayısı ortalama 3.77 olarak bulunmuştur. Bu duruma göre, çalışmaya gelenler mümkün olduğunca ailecek veya aileden birkaç bireyle geldikleri sonucuna ulaşmak mümkündür. Görüşmeler sırasında da tek avantajlarının bu şekilde mümkün olduğunca aileden fazla kişi ile beraber gelerek hem daha fazla para biriktirme hem de maliyetleri düşürdüklerini dile getirmişlerdir. Aksi takdirde kazandıkları paranın çoğunu yol ve erzak için harcadıklarını belirtmişlerdir.

3.8. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarına Ait Bulgular

Araştırma esnasında işçilerin çalışma saatleri içinde ve çalışma saatleri dışında işveren ve işverenin aile üyeleri ile ilişkileri de gözlemlenmiştir. İşçiler her yıl hemen hemen aynı işverenle çalıştıkları için işverenlerin, işçilerle ve özellikle de çavuşlarla olan samimi ilişkileri göze çarpmıştır. İşçiler çalışma saatleri dışında özellikle akşam vakitlerinde işverenin evine zaman zaman çay içmeye, televizyon izlemeye gittiklerini belirtmişlerdir. Yalnız bazı işveren aile üyelerinin işçilerle aralarına bir mesafe koydukları ve onlardan uzak durdukları da gözlemlenmiştir.

Bazı işçiler, işverenlerin zaman zaman gelip başlarında beklediklerini, daha hızlı toplamaları için baskı yaptıklarını ve arkalarında fındık bırakıp bırakılmadığını kontrol ettiklerini dile getirmişlerdir. Aslında patron bunu yapmasa da çavuşun bunu sürekli yaptığını ve kendilerine sürekli baskı yapıldığını ifade etmişlerdir.

Çalışma alanında işçilerin genellikle aile üyeleri veya en iyi anlaştıkları kişilerle yan yana veya aynı sıra üzerinde çalıştıkları gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak da bunlardan herhangi biri geride kalırsa diğerleri ona da yardım ederek böylece geride kalması önlenmiş olmaktadır.

3.8.1. Haftalık Çalışma Süresi

Dinlenme süresi; çalışarak yorulan bir işçiye bedensel ve ruhsal bakımdan dinlenip yorgunluğunu atması için tanınan serbest zaman anlamına gelmektedir. Dinlenme

sürelerine bakıldığında mevcut hukuk kurallarımızda; günlük, haftalık ve yıllık dinlenme diye sınıflandırılmıştır (Akyiğit, 2010:240).

Günlük dinlenme (ara dinlenmesi); Günlük çalışma süresinin ortalama bir zamanında o yerin gelenekleri ve işin gereğine göre ayarlanmak suretiyle işçilere;

- a. Dört saat veya daha kısa süreli işlerde on beş dakika,
- b. Dört saatten fazla ve yedi buçuk saate kadar (yedi buçuk saat dahil) süreli işlerde yarım saat,
- c. Yedi buçuk saatten fazla süreli işlerde bir saat ara dinlenmesi verilir.

Bu dinlenme süreleri en az olup aralıksız verilir. Ancak bu süreler, iklim, mevsim, o yerdeki gelenekler ve işin niteliği göz önünde tutularak sözleşmeler ile aralı olarak da kullanılabilir (Özdemir, 2013).

Haftalık dinlenme (hafta tatili); hafta içindeki çalışma günlerinde çalışarak iş süresini dolduran işçiye verilen bir haktır ve 7 günlük bir zaman diliminde içerisinde yetişkinler için kesintisiz 24 saatten oluşmak durumundadır.

Yıllık ücretli izin hakkı ise İş Kanunu'na tabi çalışan işçilere uygulanır. Bunun için işçinin iş sözleşmesine dayanarak bir işte ücret karşılığı çalışması gerekir. Yıllık izne hak kazanmak için işçinin işe girdiği tarihten başlayarak deneme süresi de dahil olmak üzere 1 yıl çalışması gerekmektedir. Sonuç olarak mevsimlik tarım işçilerine baktığımızda bu işçiler genellikle herhangi bir hizmet sözleşmesine bağlı olarak çalışmadıkları için günlük dinlenme dışındaki izin haklarından faydalanamamaktadırlar. Haftanın 7 günü aralıksız çalışmaktadırlar ve yaptıkları işte mevsimlik olduğundan dolayı yıllık ücretli izin hakkını da alamamaktadırlar.

3.8.2. Günlük Çalışma Süresi

Çalışma süreleri 4857 sayılı İş K.'da düzenlenmiştir. Buna göre, günlük normal çalışma süresini 7,5 saat, haftalık normal çalışma süresini de 45 saat olarak düzenlemektedir. Günlük normal çalışma süresi 7,5 saat olarak belirlenmiş olmakla birlikte, yasa ile işyerlerinin özellikleri esas alınarak çalışma süresinin esnek bir biçimde uygulanabilmesine olanak sağlanmaktadır. Bu kapsamda, haftalık normal çalışma süresi olarak uygulanan 45 saatlik süre, haftanın günlerine farklı sürelerle dağıtılabilmektedir.

Ancak İş K. md. 63'te işçinin günlük azami çalışma süresi 11 saati aşamaz şeklinde düzenlenmiştir. Yasada her ne kadar böyle görünse de mevsimlik tarım işçilerine uygulanmadığı görülmektedir. Çünkü bu işçiler günlük 12 saat çalışmaktalar ve haftalık çalışma saatlerinden ara dinlenmelerini çıkarırsak çalışma süreleri yaklaşık 73-74 saati bulmaktadır.

3.8.3. Sabah İşbaşı Saati ve Akşam Paydos Saati

İşçilere “Sabah saat kaçta iş başı yapıyorsunuz?” ve “Akşam saat kaçta paydos ediyorsunuz?” sorularına ilişkin alınan cevaplar her iki gruptaki işçilerde, sabah 07:00 ve akşam 19:00 saatleri arasında çalıştıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda bunun bütün Sakarya ili için de geçerli olan çalışma saatleri olduğunu ifade etmişlerdir.

3.8.4. Günlük Dinlenme Süreleri

Çalışanlara “Günde kaç kere mola verme hakkınız var?” ve “Her molanız kaçar dakika?” sorularına alınan yanıtlardan toplam da 3 kere mola verme haklarının olduğu saptanmış. Bu molalar; sabah saatlerinde 1 tane 15 dakikalık, öğle saatinde 1 saat (öğle yemeği de dahil) ve öğleden sonra ikindi vaktine doğru da 1 tane 15 dakikalık molalarının olduğu ve toplam 1,5 saatlik bir dinlenme süresi haklarının olduğu görülmüştür. Çalışanların çoğu molalarının az olduğu ve mola sürelerinin azlığından şikayet etmişlerdir. Çünkü bu süre zarfında aynı zamanda (tuvalet vb.) ihtiyaçlarını da gidermek durumundalar. Haftanın yedi günü çalışan mevsimlik tarım işçilerinin maalesef haftalık dinlenme izni bulunmamaktadır. Oysaki İş Kanunu'nun 46. maddesine göre işverenin işçilere “...yedi günlük bir zaman dilimi içinde kesintisiz en az yirmidört saat dinlenme (hafta tatili)” vermesi gerektiğine dair bir hüküm bulunmaktadır. Ancak mevsimlik tarım işçileri İş Kanunu kapsamı dışında tutuldukları için bu haktan mahrum kalmakta ve çok uzun süreler ile çalışmaktadırlar.

3.8.5. Çalışma Sürelerinin Subjektif Değerlendirmesi

“Çalışma süreleriniz size göre ağır mı?” sorusuna işçilerin %88.9'u çok ağır cevabını vermiştir. İşçiler uzun çalışma saatlerinden (günde 12 saat) ve gün boyu oturarak fındık toplamaktan dolayı fiziksel olarak çok yorulduklarını, halsiz düştüklerini ve bu uzun çalışma sürelerine bağlı olarak gün sonunda bazı şikayetlerinin olduğunu

belirtmişlerdir. Gün boyu diz çökerek fındık topladıkları için ayaklarının uyuştüğunu, sırt, bel ve boyun ağrısı çektiklerini dile getirmişlerdir.

3.8.6. Çalışma Ortamındaki Tehlikeler

“İşiniz ne gibi tehlikeler içeriyor?” sorusuna işçilerin çoğunluğu arazilerin eğimli olmasından dolayı zorlandıklarını ve özellikle yağmur sonrası zeminin kayganlığından dolayı düşme tehlikelerinin olduğunu belirtmişleridir. Bu şikayetin genellikle kadın işçiler tarafından dile getirildiği saptanmıştır. İşçiler yaptıkları işin diğer tehlikeleri olarak; fındık dallarını sallarken çoğu zaman ufakta olsa ciltlerinin dallardan dolayı çizildiğini, dalları sallarken gözlerine tozların girdiğini, fındıkları toplarken de ağaç dalları yere kadar indiği için zaman zaman gözlerine veya başlarına isabet ettiğini ve bundan dolayı da ufak kazalar geçirdiklerini, işe gidiş ve gelişlerde traktör kullandıkları zamanlarda sabah saatlerinde erkenden işe gittikleri için havanın çok soğuk olduğundan bu nedenle hastalandıklarını ve akşam saatlerinde de traktör römorkunun fındıkla doldurulduğu için dolu olan traktörün üzerinde yolculuk etmek zorunda kaldıklarını ve bu nedenler de düşme tehlikesi yaşadıklarını, yaşam koşullarının (yaşadıkları yerlerin temiz olmaması,) da kötü olmasından dolayı çeşitli hastalıklara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

3.8.7. İş Yaparken Eldiven Kullanımı

“Çalışırken eldiven kullanıyor musunuz?” sorusuna işçilerin %83.3’ün eldiven kullanmadığı ve %16.7’sininde kullandığı tespit edilmiştir. Kullanmayanlar arasında %33.3’nün buna yönelik herhangi bir soru sorulmadan eğer olsaydı kullanırdım ifadesi dikkat çekmiştir. Kullanmayanların çoğunlukta olduğu görülünce neden kullanılmadığı sorusuna yönelik işçiler, bazı işverenlerin buna sıcak bakmadığını nedenin de fındıkları daha yavaş topladıkları ve fındıkla beraber yaprak vb. şeylerinde toplandığı cevapları alınmıştır.

3.8.8. Güneşten Korunmak İçin Alınan Tedbirler

“Güneşten korunmak için ne gibi tedbirler alıyorsunuz?” sorusuna işçilerinin neredeyse tamamından güneşten korunmak için herhangi özel bir çaba ve önlem almadığı saptanmıştır. Çalışma yerleri genellikle fındık ocaklarının altında olduğu için direk olarak güneşe maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat bunu bütün fındık bahçeleri

için söylemek mümkün değil ve böyle olmadığı zamanlar da güneş çarpmasına bağlı olarak baş ağrısı çektiklerini de dile getirmişlerdir. Yalnız bazı işçiler güneşten korunmak için şapka kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ve bu aynı zamanda gözlemlenmiştir.

3.8.9. Kazanılan Ücret

Mevsimlik tarım işçilerinin, çalışma koşullarındaki en problemleri alanlarından birisi de ücretleridir. Çünkü mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri konusunda ülke çapında kabul görmüş bir sistem ve ücret dengesi söz konusu olmadığı için birçok problemi de beraberinde getirmektedir.

Araştırma sırasında fındık işçilerinin ücretlerini günlük ücret üzerinden aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ve bir günlük ücretlerinin karşılığı da 2012 yılı için 32,5 TL olarak belirlendiği saptanmıştır. Fakat bu miktarın %10'unu dayıbaşı almaktadır. Çünkü dayıbaşı bazı sorumlulukları almakta; işçilere iş imkanı sağlayan ve onların bölgeye gelmesindeki süreçte onlara yardımcı olan örneğin ulaşım için aracın sağlanması, ücretlerini alamama durumunda işçilerin işvereni değil dayıbaşını muhatap almaları ve kendisinden ücretlerini talep etmeleri gibi sorumluluklar üstlenmektedir. Bu uygulamanın avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

3.8.10. Gelirdeki Memnuniyet

Çalışanlara “Gelirden memnun musunuz?” sorusuna yönelik alınan yanıtlardan %88.89'un özellikle uzun çalışma sürelerinden ve ağır çalışma koşullarından dolayı aldıkları ücretin çalışmalarının karşılığı olmadığını ve dolayısıyla gelirden memnun olmadıkları sonucu elde edilmiştir. M.T; 22'nin şu ifadesi dikkat çekmiştir; *aldığımız ücret 12 saat çalışmaya karşılık çok düşüktür ve bu ücretin içinde dayıbaşı'nın payı ve yol parası da dahildir. Aslında buralara kadar gelmeye değmiyor, galiba çevremizdeki insanlar geldiği için bizde geliyoruz* ifadesini kullanmıştır. Diğer taraftan çalışanların %11.11 ise aldıkları ücretten memnun oldukları saptanmış. İşçiler buraya gelmeseydik bu aldığımız parayı da kazanamazdık onun için aldıkları paranın normal bir ücret olduğunu belirtmişlerdir.

3.8.11. Gelirdeki Adalet

İşçilere “Gelirde adalet var mı?” ve “Kadın-erkek-çocuk arasında ücret farkı var mı?” sorularına yönelik alınan cevaplarda kadın ve erkek arasında herhangi bir ücret farkının olmadığı herkesin aynı ücreti aldığı sonucuna varılmıştır. Yalnız çocukların yarım yevmiye aldıkları, çavuş ve çuvalcı olarak tabir ettikleri kişilerin ise iki yevmiye aldıkları sonuçları elde edilmiştir.

3.9. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına Ait Bulgular

İşçilerin genellikle ailecek veya aileden birkaç kişi ile çalışmaya geldiği veya aynı grubun içindekilerle aralarında bir akrabalık veya komşuluk ilişkisi olduğundan dolayı aralarında büyük bir sorunun olmadığı ve herhangi bir sorun karşısında da birbirlerini bir şekilde idare ettikleri, işçilerin ifadelerinden anlaşılmıştır.

Yine işçilerin ifadelerinden ufak da olsa bazen aralarında anlaşmazlıkların çıktığı örneğin bazı konularda birbirlerini çekememezlik, çalışma ortamında hızlı olanın diğeri ile alay etmesi, beraber aynı odayı paylaştıkları için bazen birbirlerinin özel eşyalarını kullandıklarından dolayı da aralarında sorunların çıktığını ifade etmişlerdir.

3.9.1. İşçilerin Beslenme Biçimi

Sağlıklı ve dengeli beslenme kişinin sindirim sisteminin doğru çalışmasında önemli bir yere sahiptir. Yapılan bilimsel çalışmalar da göstermiştir ki yetersiz beslenme birçok rahatsızlığa ve hastalığa neden olmaktadır. Bundan dolayı vücut için gerekli olan besin değerlerinin yeterli miktarda alınması çok önemlidir.

Yapılan araştırmalarda mevsimlik tarım işçilerinin yeterli ve dengeli beslenmelerinden bahsetmek oldukça güçtür. Çünkü işçilerin ekonomik durumlarının yetersizliği doğal olarak beslenmelerine de yansımaktadır. Çalışma alanlarında aldıkları gıdalarda çoğunlukla tek yönlü yetersiz ve dengesizdir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma sürelerinin uzun olduğu bir gerçektir. Gerek işçilerin çalışma sürelerinin uzunluğu nedeniyle fazla yorulmaları gerekse tükettikleri kaloriyi karşılayacak düzeyde yeterli ve dengeli beslenmemeleri onları hastalıklara karşı dayanaksız ve korumasız bırakmaktadır.

Saha araştırması sırasında da görülmüştür ki, normal hayatta olduğu gibi yemek yapma ve bulaşıkların yıkanma sorumluluğu yine kadınların omuzlarındadır. Araştırma sırasında her iki grupta da mutfağın olmadığı tespit edilmiştir. Yemekler dışarıda ateş sobası üzerinde hazırlanmakta ve yiyeceklerini de genel olarak yattıkları yerde muhafaza etmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Kadın işçiler sabah erkenden kalkıp kahvaltı hazırlıyorlar ve kahvaltı evde yapıldıktan sonra çalışmaya gidiliyor. Öğle yemeğini de öğlen vakti verilen 1 saatlik mola süresi içinde akşamdan hazırladıkları yiyecekleri ve tarlada ateş üzerinde kaynattıkları çay ile yapmaktadırlar. Akşam yemeğini ise işe gitmeyip sadece işçilerin yemeğini hazırlayan bir aşçı bulunmaktadır herkes o gün belirlediği yemeği aşçıya bırakmakta ve aşçı onlar için hazırlamak durumundadır çünkü aşçı da işçiler gibi ücret almaktadır.

İşçilerin beslenmeleri ile ilgili çektikleri sıkıntıları dile getiren, H.E;19,'un ifadeleri her şeyi özetliyor; *diin akşam ekmeğimiz bittiği için ekme yapmam gerekiyordu saat 01:00'e kadar onunla uğraştım ekmeği odun ateşinde yapıyoruz ve sobamız çok eski olduğu için bir türlü pişmiyor yaklaşık 2 saatimizi alıyor. Akşamları doğru düzgün dinlenmeden sabah 05: 00'te kalkıp kahvaltı hazırlıyoruz, ve öğle yemeği içinde sepet hazırlamak zorundayız çoğu zaman bunu akşamdan da hazırlıyoruz fakat akşamdan hazırladıklarımız buzdolabı olmadığı için yaklaşık 12 saat dışarıda kalan yemek genelde öğleye kadar ekşimiş oluyor. Sonuç olarak elverişsiz yemek koşullarından dolayı da işçilerin yeterli ve dengeli beslendikleri söylenemez.*

3.9.2. İşçilerin Barınma Yerleri

İşçilere “Barınma koşullarınız nasıl?” ve “Nerede kalıyorsunuz?” sorularına alınan yanıtlarda bir gruptakilerin kaldıkları yerin ev olduğu diğer grubun ise baraka olarak ifade ettikleri yerde kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Barakada kalanlar; kaldıkları yerin sadece dört duvardan oluştuğunu her tarafın açık olduğu herhangi bir yağmurda her taraftan su aktığını ve eşyalarının ıslandıklarını, duvarların ise sıvanmamış olduğu ve bundan dolayı da geceleri içerinin soğuk olduğunu dile getirmişlerdir. Her iki grubun da kaldığı yerin benzer özellikler taşıdığı yapılan gözlemlerde de anlaşılmıştır. Her iki tarafta sadece iki odanın olduğu kadın ve erkeklerin ayrı ayrı odalarda kaldıkları, mutfağın ise olmadığı yemeklerini dışarıda pişirdikleri, yiyeceklerini ise kaldıkları odalarda muhafaza ettikleri ve bulaşıklarını da dışarıda hijyenik olmayan bir ortamda

yıkadıkları belirlenmiştir. Her iki grupta da banyo ve tuvaletin aynı olduğu, bir grubun tuvaletinin evin içinde olduğu diğer grubun ise dışarıda olduğu gözlemlenmiş ve banyo yapmak için de suyu odun ateşinde ısıttıkları verilerine ulaşılmıştır.

3.9.3. İşçilerin Barınma Yerlerinin Uygunluğu

Çalışanlara “Barınma koşullarınız sizce uygun mu?” sorusuna alınan yanıtlarından %83.33’ünün uygun olmadığını, %16.67’sinin ise normal olduğunu belirtmişlerdir. Normal diyenlerin işçi olduğumuz için idare ediyoruz cevapları alınmıştır.

Daha önce de değinildiği gibi mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarının iyi olmadığı sonucuna ulaşılmıştı. “Barınma yeriniz uygun değilse nasıl olmasını isterdiniz?” sorusuna yönelik alınan yanıtlardan aslında pek de lüks bir şey istemedikleri sadece olması gereken şeyleri istedikleri anlaşılmıştır; kaldıkları yerin daha geniş olmasını çünkü yaklaşık 15-16 kişi aynı odanın içinde yatmak zorunda, banyo ve tuvaletin de ayrı ve eve daha yakın olmasını dile getirmişlerdir. Buna yönelik İ.E;13’ün şu ifadesi önemli bulunmuştur; *tuvalet ve banyonun eve daha yakın bir yerde yapılması gerekiyor, ormanın içinde yaşıyoruz ve akşamları tuvalete gitmeye koruyoruz. Yalnız gerçekleşmesi durumunda başka sorunları beraberinde getireceği gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü tuvaletler için herhangi bir hendekin kazılmadığı giderlerin direk ortama bırakıldığı anlaşılmıştır bu da sağlık açısından çeşitli tehlikeleri barındırmaktadır aynı zamanda yerleşim yerine yakın yapıldığı takdirde etrafa vereceği rahatsızlığı da dikkate almak gerekmektedir. İşçilerin diğer bir isteği ise kaldıkları yerde bir buzdolabının olması gerektiğini söylemişlerdir. Havanın sıcak olmasından dolayı birçok yiyeceklerinin bozulduğunu ve havalar çok sıcak olmasına rağmen işçe suyu olarak soğuk su içemediklerini söylemişlerdir. M.T; 22 *bu yıl ramazan ayı çalışma zamanımıza denk geldi ve oruç tutuyorduk ama akşamları bu sıcak havalara rağmen soğuk su yoktu onun için çok zorlandık buzdolabı olsaydı en azından soğuk su içme imkanımız olacaktı* ifadesini kullanmıştır. İşçilerin diğer istekleri ise yerleşim yerlerinin daha temiz, kaldıkları yerin de tahtadan değil de betonarme yapılar olmasını ve en önemli eksikliğin elektriklerinin olmadığını söylemişlerdir.*

3.9.4. Tuvalet- Banyo ve İçme Suyu İhtiyacını Karşılama Biçimi

ILO'nun Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği uygulama kılavuzunda işçilerin tuvaletler ve içme sularının nasıl olması gerektiği konusunda bazı düzenlemeleri belirtmiştir bunlar; tuvaletler mümkün olduğunca işçilere kadın ve erkekler için ayrı olmak üzere düzenlenmiş olmalıdır. Şahsi temizlik için yeterli miktarda tuvalet kağıdı veya şartlara bağlı olarak yeterli miktarda su temin edilmiş olmalıdır. Tuvaletlerde sabunlu ve havlulu el yıkama yerleri bulunmalıdır. Tuvaletler yetkili sağlık kurumunun öngördüğü şartlara uygun olmalı şeklindeki düzenlemeleri belirtmiştir. İçme suyu için ise; Bütün tarım işçileri için yeterli miktarda, her zaman kullanılmaya hazır serin ve temiz içme suyu temin edilmiş olmalı, içme amacıyla temin edilen su, yetkili sağlık kurumunca onaylanmış bulunan ve kurumun öngördüğü şartlara uygun bir biçimde kontrol altında tutulmakta olan bir kaynaktan temin edilmiş olmalıdır. İçme suyu, su kapları içinde servis ediliyorsa bu kapların yerlerine sıkıca oturan kapakları bulunmalıdır. Kullanılmadan önce yıkama imkanı yoksa, herkesin aynı bardağı kullanmasına izin verilmemelidir. Herkesin istifadesine sunulmuş içme suyu, kapakları bulunsun veya bulunmasın fıçı, kova, su tankı veya sair su kaplarından tas daldırmak suretiyle alınmamalıdır. İçme suyu kaynakları kirlenmeye ve temiz suya pis suyun karışmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Fakat yapılan saha araştırmasında bunların hiçbirine uyulmadığı sonucuna varılmıştır. Hem yaşam yerlerinde hem de çalışma ortamlarındaki Tuvaletler erkek ve kadınlar için ayrı değil, ihtiyaç için su bir şekilde karşılanmasına rağmen tuvaletlerin yanında sabun veya kağıt havlular bulunmamaktadır. İçme suyunu ise işveren tankerle işçiler için sağlamaktadır fakat bu suyun nerden geldiği veya gerekli kontrollerin yapılıp yapılmadığı içme suyu için uygun olup olmadığı da bilinmemektedir. Aynı suyu yemek yapmada ve banyo ihtiyaçlarını gidermek içinde kullanmaktadırlar. Banyo yapmak için ise suyu tenekelerin içinde odun ateşinde kaynatıyorlar ve sürekli sıcak su olmadığından dolayı da sırasıyla banyo yaptıklarını ve haftada ancak 1-2 defa yapma fırsatlarının olduğunu dile getirmişlerdir.

3.9.5. Yapılan İşe İlişkin Geliştirilen Tutum

İşçilere “Yaptığımız işi seviyor musunuz?” sorusuna alınan yanıtlardan işçilerin çoğunluğunun yaptığı işi sevmediği sonucu elde edilmiştir. Mecburiyetten geldiklerini ifade etmişlerdir.

3.9.6. Yapılan İşin Kendileri için Uygunluğu

İşçilere yöneltilen “Yaptığınız işin size uygun olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna dikkat çekici bir sonuç çıkmıştır, kadın işçilerinin kendilerine uygun olmadığını çalışma şartlarının ağır olduğunu, erkek işçilerin ise uygun veya normal olduğunu söylemişlerdir.

3.9.7. Aslında Yapılmak İstenen İş

“Aslında yapmak istediğiniz iş nedir?” sorusuna karşılık işçilerden alınan cevaplarda hepsinin farklı farklı hayalleri olduğu saptanmıştır; kiminin bir markette çalışmak istemesi, kiminin okuyup öğretmen, mühendis, tiyatrocu olmak istemesi, kiminin ise evine yakın bir yerde çalışıp akşam işten sonra kendi evine gitmek istemesi ve evli olanların da evinde kalıp ev hanımlığını yapmak istemeleri sonuçları elde edilmiştir.

3.10. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ulaşımaları İle İlgili Bulgular

Ulaşım ile ilgili bulgular mevsimlik tarım işçilerinin memleketlerinden Sakarya/Kocaeli’ye fındık toplamak için hangi ulaşım aracı ile geldikleri ve her gün fındık toplamaya gelip giderken kullanılan ulaşım aracı açısından değerlendirilmiştir.

3.10.1. Memleketlerinden Fındık İşine Gelirken Kullanılan Ulaşım Aracı

Mevsimlik tarım işçilerine yöneltilen “Hangi ulaşım aracıyla geldiniz?” ve “İnsani şartlar altında mı geldiniz?” sorularına yönelik işçilerin verdikleri cevaplar her iki grubun ulaşım aracı olarak dolmuş kullandıkları saptanmıştır. Hemen hemen hepsinin yakındığı şey ise yerlerinin çok sıkışık ve dar olduğu çünkü 14+1 kişilik bir dolmuşta 20 kişinin yolculuk ettiğini ve aynı zamanda dolmuşun içinde beraberlerinde getirdikleri erzak ve eşyalarla dolu olduğunu ifade etmişlerdir.

Fındık toplama mevsimin yaz ayı olması nedeniyle havaların çok sıcak olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat buna rağmen fazla insanın aynı aracın içinde yolculuk etmesi, araçta klimanın olmaması ve havalandırma sisteminin de çok kötü olduğunu belirtmelerinden anlaşılıyor ki bu insanların hiçbir şekilde insani şartlar altında yolculuk ettikleri söylenemez. Geldikleri yöre de göz önünde bulundurulduğunda yaklaşık 24 saatlik bir yolculuğu bu şekilde kötü ve zor şartlar altında çekmek zorunda oldukları görülmektedir.

3.10.2. Her Gün İşe Gelip Giderken Kullanılan Ulaşım Aracı

İşçilere “Fındıklığa nasıl gidiyorsunuz?” sorusuna yönelik alınan yanıtlar her iki gruptaki işçilerden de aynı cevaplar alınmıştır. İşçilerin işyerine geliş şekilleri tarlanın yakınlık ve uzaklığına göre değiştiği, yakın yerlere yaya olarak gidildiği uzak olan yerlere de traktör ile gidildiği sonucuna varılmıştır.

3.11. Mevsimlik Tarım İşçilerine Ait Diğer Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerine ilişkin diğer bulgular başlığı, örneklem grubunun sosyal güvence durumları, ilerleyen yıllarda bu işi yapmaya devam edip etmeyecekleri, her yıl aynı il'e mi fındık toplamaya geldikleri, işe geliş gidiş tarihleri, gelirken yanlarında neler getirdikleri, yılın geri kalan kısmında başka bir işlerinin olup olmadığı, fındık toplamaya gelme nedenleri, kaç yıldır bu işi yaptıkları ve çalışmaktan arta kalan zamanlarını nasıl değerlendirdikleri soruları ile şekillenmiştir.

3.11.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları

Tablo 6

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumları

Sosyal Güvence Durumu	Sayı	Oran (%)
Yok	6	33.3
Yeşilkart	11	61.1
Diğer	1	5.6
TOPLAM	18	100

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvence durumları tablo 6'daki veriler incelendiğinde, işçilerin %33.3'ün sosyal güvencelerinin olmadığı, %61.1'in de yeşilkartlı olduğu saptanmıştır. %5.6'sinin ise diğer bir sosyal güvencesi olduğu sonucuna varılmıştır.

3.11.2. İşle İlgili Geleceğe İlişkin Planları

Çalışanlara “ilerleyen yıllarda da bu işi yapmaya devam edecek misiniz?” sorusuna alınan yanıtlar farklı farklı olmakla beraber çoğunluğun aslında gelmek istemediği sonucuna varılmıştır. Alınan cevaplar arasında; çalışma şartlarında iyileştirmeler

yapılırsa (ücret, çalışma saatleri, kaldıkları yerlerin düzenlenmesi konusundaki iyileştirmeler gibi) geleceklerini, gelmek istemediklerini ama gelmek zorunda olduklarını, memleketlerinde iş imkanı bulurlarsa gelmeyeceklerini, duruma göre gelebileceklerini ve kesin geleceklerini gibi yanıtlar alınmıştır.

3.11.3. Her Yıl Gidilen İl/İller

“Her yıl aynı il’e mi geliyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplardan şu sonuçlar çıkmıştır: çalışmaya gelenlerin her yıl il olarak Sakarya’ya geldikleri ama işin durumuna göre aynı sezon içinde Sakarya’nın farklı köylerine gittikleri veya aynı köyde farklı işverenlerin yanında çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

3.11.4. Her Yıl İşe Geliş ve Gidiş Tarihleri

Mevsimlik tarım işçilerinin “İşe ne zaman geldiniz?” ve “Ne zaman döneceksiniz?” Sorularına verdikleri cevaplar her iki grupta da benzer cevaplar alınmıştır. Genellikle ağustos ayının başında geldiği ve işin durumuna göre de tahmini eylül ayının sonlarına doğru işin bittiğini ifade etmişlerdir. Yani yaklaşık olarak 45-50 günlük bir çalışma süreleri mevcuttur.

3.11.5. Beraberlerinde Getirdikleri Şeyler

Mevsimlik tarım işçilerine “ Gelirken yanınızda ne gibi eşyalar getirdiniz? ” Sorusuna ilişkin verdikleri cevaplar kısaca “her şey” dedikten sonra başlıyorlar sıralamaya; yiyecek, yemek pişirme malzemeleri ve barınma ihtiyacı malzemeleri vb. ihtiyaçların hepsini beraberlerinde getirdiklerini ifade etmişlerdir. Yiyecek olarak genellikle kuru bakliyat (nohut, fasulye, pirinç, mercimek, makarna, un vb.) dediğimiz gruptan getirdiklerini ve bunların pişirilmesi ve yenilmesi için gerekli olan çanak ve çömleklerin hepsini, barınma ihtiyaçlarını da yanlarında getirdikleri yastık ve yorganlarla giderdiklerini belirtmişlerdir.

3.11.6. Yılın Geri Kalanında Başka Bir İşle Uğraşp Uğraşmama Durumu

Çalışanlara “Yılın geri kalanında başka bir işiniz var mı?” ve “Varsa ne iş yapıyorsunuz?” Sorularına alınan yanıtların % 44.4’ün çalışmadığı, % 38.9’un öğrenci olduğu ve % 16.7’sinin de çalıştığı saptanmıştır. Çalışmayanlar arasında yaş olarak küçük olmalarına rağmen maddi sıkıntılardan dolayı okullarını bıraktıkları ve

diğerlerinin de herhangi bir iş bulma imkanlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışanların da daha çok basit işler yaptıkları ve maddi olarak da çok düşük ücret karşılığında çalıştıkları belirlenmiştir. Örneğin bir kız çocuğunun aylık 200 TL'ye gümüş kursuna gittiğini, başka birinin çarşı da el arabası işçiliği yaptığını bir diğerinin de babasının dükkanında çalıştığı yanıtları alınmıştır.

3.11.7. Fındık İşçiliğine Gelme Nedeni

Mevsimlik tarım işçiliğine gelenlere “Gelme nedeniniz?” sorusuna alınan yanıtlardan şu sonuçlar elde edilmiştir: gelenlerin %50'sinin okul harçlıklarını karşılamak, %44.4'ünün ekonomik durumlarının iyi olmadığından dolayı ve ilginçtir ki %5.6'sının da meraktan geldikleri sonuçları elde edilmiştir. Alınan cevaplar arasından kendi okul harçlıklarını karşılamak veya kardeşleri okudukları için biriktirdikleri para ile onların masraflarını karşılamak, para biriktirip yılın geri kalanında geçinmek veya ailenin borçları olduğundan dolayı aile ekonomisine yardımcı olmak gibi değişik cevaplar alınmıştır.

3.11.8. İşin Yapılma Süresi

Tablo 7
İşin Yapılma Süresi

Kaç yıldır fındık işine geldiği	Sayı	Oran (%)
1	5	27.8
2	3	16.6
3	4	22.2
4	0	0
5	2	11.1
6	1	5.6
7	2	11.1
8	0	0
9	0	0
10	1	5.6
TOPLAM	18	100

Çalışanlara “Kaç senedir bu işi yapıyorsunuz?” sorusuna alınan yanıtlar tablo 7’deki veriler incelendiğinde %27.8’sinin 1 yıl, %16.6’sının 2 yıl, %22.2’sinin 3 yıl, %11.1’nin 5 yıl, %5.6’sının 6 yıl, %11.1’nin 7 yıl ve %5.6’sının ise 10 yıldır bu işi yaptıkları sonuçları elde edilmiştir.

3.11.9. Çalışmaktan Arta Kalan Boş Zamanların Değerlendirilme Biçimi

İşçilere “Çalışmaktan arta kalan zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna yönelik alınan yanıtlardan işçilerin çalışma süresi boyunca hiçbir sosyal faaliyete katılmadıkları zamanlarının sadece evden işe işten eve olarak geçtiği saptanmıştır. Çalışma sürelerinin 12 saat olduğunu daha önce belirtmiştik. Akşam saat 19:00 işi bıraktıklarını ve eve geçmenin yaklaşık bir saat sürdüğünü sonra akşam yemeğini yediklerini erkek işçiler için az da olsa biraz dinlenme vakitleri oluyormuş fakat kadın işçiler yemekten sonra da evde bulaşıkların yıkanması, varsa çamaşırlarını yıkanması ya da ekmek pişirilmesi gibi işler yaptıkları sonuç olarak da arta kalan bir zamanlarının olmadığını dile getirmişlerdir. Bu insanlar haftanın yedi günü çalıştıkları için çarşıya çıkma gibi imkanları da yokmuş eğer bir ihtiyaçları olursa da hafta da bir çavuş indiği zaman ondan istemek durumundalar başka bir şekilde alma imkanları bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir toplumun sağlık düzeyini, biyolojik faktörler; fiziksel çevre faktörleri, sosyal çevre faktörleri, sosyo-ekonomik durumu, eğitim, sağlık, ve sosyal hizmetler başta olmak üzere bu hizmetlerin varlığı ve onlara erişilebilirliği, niteliği, gıda ve ulaşım politikaları belirler. Bu etkenlerin olumsuzluğu karşısında erken ölümlere, kadınlarda kötü bir gebelik dönemine bağlı olarak düşük yapma veya ölü doğum yapma riski ile karşı karşıya bırakması, fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklarla direk bir ilişkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ciddi farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri ve bölgelerinde kendi içinde de sosyo-ekonomik gruplar arasında farklılıklar mevcuttur. Bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için risk altındaki bölgeleri belirlemek ve bu bölgelerde dezavantaj konumunda olan grupların ihtiyaçlarını belirlemek ve ihtiyaçlarına yönelik uygun müdahale programları geliştirmek gerekmektedir.

Toplumların yaşam biçimleri ve çalışma koşullarının uygunluğu onların sağlık düzeylerini gösteren en önemli faktörlerdir. Tarımsal üretimin yaygın olduğu ülkelerde, kaza, yaralanma, hastalık ve erken ölümler açısından kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve mevsimlik tarım işçileri özel risk grubu olarak tanımlanmıştır. Mevsimlik tarım işçiliğini ikiye ayırmak mümkündür: Birincisi geçici tarım işçiliği; başkalarının tarımsal arazilerinde saatlik, günlük ya da iş birimine bağlı olarak çalışırlar ve daha çok gününbirlik işçiliktir ve işçiler tarımsal üretimin yapıldığı alanda veya yakınında yaşamaktadırlar. İkincisi ise Gezici tarım işçiliği, işçilerin sürekli yaşadıkları yerleşim alanlarından çalışmak üzere emek yoğun tarımsal üretimin önemli düzeyde görüldüğü bölgelere gerçekleşen kısa süreli göç olarak tanımlanmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gezici tarım işçilerinin yaşam koşullarının ve barınma koşullarının uygunsuzluğu, yetersiz ve dengesiz beslenme, kaza ve yaralanmaların fazla olduğu, hizmetlere erişememe nedeni ile erken ölümlerin ve hastalıkların fazla olduğu, çalışma yaşamının en kötü şartlarına maruz kalan ve sosyal dışlanmanın bütün boyutlarını yaşayan bir grup olarak ele almak mümkündür. Bunların yanında mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin düşüklüğü, araçlar tarafından işçilere iş sağlandığı için araçların bunların ücretleri üzerinden bir pay almaları, işe gidenlerin okula devam ettikleri halde sezon açıldığı için okullar kapanmadan okulu bırakmaları,

ailecek işe gidildiği için aileler küçük çocuklarını da beraberlerinde götürmek zorundalar ve çocukların karşılaştıkları sorunlar, ulaşım ile ilgili çektikleri sıkıntılar vb. birçok sorun mevsimlik tarım işçilerinin vahim durumunu ortaya koymaktadır. Bunun için mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarının ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi için bir an önce merkezi idarelerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşların, üniversitelerin ve özel sektörün mevsimlik tarım işçilerine yönelik projeler ve çalışmalar yapmaları gerekmektedir. En önemlisi de hükümetin mevsimlik tarım işçilerine yönelik hukuki düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

Yapılan saha araştırmasında görülen sorunların çözümü ve mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışacak bir şekilde hayatlarını ikame edebilmeleri için çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirmesi bağlamında yapılması gerekenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mevsimlik tarım işçilerini ve onları getiren araçlar kayıt altına alınmalı, böylece hem işçilerin hakları yasal bir zemine oturtulmuş olur hem de araçların haksız ve kayıtsız kazanç sağlamalarının önüne geçilmiş olunacaktır. Araçların belge ile çalışma zorunluluğu, işçilerden ücret almama ve denetim konusunda Türkiye İş Kurumu sisteminin düzenli bir şekilde uygulanabilmesi için yönetmelik ile belirlenen görevlerini yerine getirme konusundaki sorumluluklarını yerine getirmelidir. Yasalar çerçevesinde düzenlenen bu uygulama ile işçilerin hakları korunacak ve hizmetlere erişme imkanları daha rahat olacaktır.
- Kamuoyunun mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yaşadıkları sorunlarına dikkati çekmek, yerel yönetimlerin ve özel kuruluşların mevsimlik tarım işçilerine yönelik projeler ve çalışmalar yapması önem taşımaktadır.
- Mevsimlik tarım işçilerinin kaldıkları mekanlar düzenli bir şekilde dizayn edilmelidir. Tuvalet ve banyo ayrı olmalı, mutfak, yattıkları yer ve çamaşır yıkama yerleri de birbirinden ayrı olacak şekilde düzenlenmelidir. İşçilerin kaldıkları yerlerde sürekli temiz su bulunmalıdır. Mutfak ve tuvaletlerde sürekli olarak akan temiz su sağlanmalıdır. Çünkü bu alanlar ortak kullanılan mekanlardır ve bunların temiz olmaması durumunda olası bir bulaşıcı hastalığı sebep olabilir.
- Araştırma sırasında her iki grubunda yemek pişirme imkanlarının çok zor olduğu, kaldıkları yerin dışında açık havada yapıldığı ve bulaşık yıkama yerlerinin de

dışarıda olduğu ve temiz olmayan bir ortamda yıkadıkları saptanmıştır. Yemek pişirecekleri özel alanlar oluşturulmalı ve bulaşıklarını yıkadıkları yerlerinde toprak zeminde değil de en azından betondan yapılan özel alanlar düzenlenmelidir.

- Tarım işinde çalışan işçilerde kazaların, yaralanmaların ve hastalıklara yakalanma riskleri sürekli vardır. Bunun için işçilerin gerek barınma yerlerinde gerekse çalıştıkları yerlerde ilk yardım çantaları bulundurulmalıdır. İşçilere ilk yardım eğitimlerinin de verilmesi gerekmektedir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin yolculuklarının daha güvenli ve sağlık bir şekilde yapılabilmesi için göç dönemlerinde trafik denetimleri artırılmalı ve trafik güvenliğinin sağlanması için gerekli kontroller ciddi bir şekilde yerine getirilmelidir. Aynı zaman da tarla gidiş-gelişleri için kullandıkları ulaşım aracının da güvenliği sağlanmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerinin uzun çalışma sürelerine (günde 12 saat) yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Çalışma saatleri, belirli saatlerle sınırlandırılmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerin barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler sağlanmalı, erkek ve kadın işçiler için ayrı ayrı odalar tahsil edilmeli, işçilerin barındıkları yerlerde dıştan gelecek her türlü tehlikeye karşı korunmalı, işçilerin kaldıkları yerlerde zorunlu bir ihtiyaç olan elektrik sağlanmalı, işçilerin yiyeceklerini koruyabilmeleri için ve soğuk su teminini için her grubun olduğu yerde bir buzdolabı bulundurulmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesinde, Türkiye İş kurumu, İşçi Sendikaları ve Ziraat Odalarının oluşturacağı bir ücret tespit komisyonu aracılığı ile belirlenmelidir. Aksi halde işçiler tamamen işverenlerin ve aracılardan insafına bırakılmaktadırlar.
- İşçilerin işbaşındaki güvenliği son derece önem arz etmektedir. Bunun içinde işçilerin işbaşında koruyucu önlemler almaları konusunda bilgilendirmeler yapılmalı, güneşin etkisini azaltmak için şapka ve benzeri koruyucu önlemlerin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- 15 yaşından küçük çocukların hem ulusal hem de uluslararası hukuk kurallarına göre çalışması yasak olduğundan bu çocukların çalıştırılması mutlaka önlenmelidir. Bunun içinde işveren ve aracılara büyük görevler düşmektedir. Bu çocukların

çalıştırılması yerine eğitim ve yaşam becerileri programları uygulanmalıdır, böylece aileleri ile gelmeleri fırsata dönüştürülmüş olur.

Bu sorunların çözümü için devlete, araçlara ve işverenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Mevsimlik tarım işçileri işe gelmeden önce devletin verdiği teşviklerle belediyeler işçiler için geçici yerler düzenlemelidir. Mevsimlik tarım işinde çalışanların kayıt altına alınması, eğitim, sağlık, barınma vb. ihtiyaçları tespit edilmeli ve ortak çalışmalar sonucu işçilerin daha rahat ve daha az sorunla çalışmalarını ve yaşamlarını sürdürebilmeleri sağlanmalıdır.

Fotoğraf 1. İşçilerin Kaldıkları Yerin İçten Görünü

Fotoğraf 2. Kaldıkları Yerin Dıştan Görünümü

Fotoğraf 3. Su İhtiyaçlarını Karşıladıkları Su Tankeri

Fotoğraf 4. İŖe Giderken Kullandıkları UlaŖım Aracı

Fotoğraf 5. İşçiler Fındık Toplarken

Fotoğraf 6. Toplanan Fındıkların Çuvalcının Toplaması

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKYİĞİT, Ercan (2010), *İş Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul.
- ALPAGUT, Gülsevil (1998), *Belirli Süreli Hizmet Sözleşmesi*, TÜHİS Yayınları, İstanbul.
- BÜYÜKTARAKÇI, Sevil (2010), *İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÇELİK, Nuri (1998), *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 14. Bası, Beta Basım, İstanbul.
- İSLAMOĞLU, Ahmet Hamdi (2002), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Beta Yayınları İstanbul.
- MOLLAMAHMUTOĞLU, Hamdi (2004), *İş Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- SÜZEK, Sarper (2011), *İş Hukuku*, Beta yayınları, İstanbul.
- TUNÇOMAĞ, Kenan (1988), *İş Hukukunun Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Sürekli Yayınlar

- AVŞAR, Zakir ve Eren ÖĞÜTOĞULLARI (2012), “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, s. 9-40.
- BAKIRCI, Nadi (2011), “Tarımda Çalışanların Sağlığı ve Güvenliği”, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, S: 39, s. 7-13.
- CİVAN, Orhan Ersun ve Arzu GÖKALP (2011), “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği”, *Çalışma ve Toplum*, s. 233-264.
- ETİLER, Nilay (2011), “Tarımda Kadın Emeğine Kısa Bir Bakış”, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, S: 39, s. 29-32.
- GEÇGİN, Ercan (2009), “Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçileri”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, s. 3-35.
- GÜLÇUBUK, Bülent (2012), “Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, s. 75-94.
- KARAMAN, Kasım ve Ali Sırrı YILMAZ (2011), “Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma”, *ZfWT*, Vol. 3, No., s. 211-226.
- KILIÇ, Mehmet (2006), “4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 12(2), s. 39-49.
- MENEMENCİOĞLU, Kayhan (2012), “Tarım ve Orman İşçiliğinde Çalışma Yeri Koşulları ve Karşılaşılan Sorunlar”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 5(2), s. 72-76.
- MSG YAYIN KURULU (2010), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Sayı. 38, s. 4-5.
- OKUR, Zeki (2008), “Mevsimlik İşlerde Yıllık Ücretli İzin”, *Kamu-İş*, C: 10, S: 2, s. 1-17.

- ÖZPEKMEZCİ, Şule ve Sare SAHİL (2004), “Çukurova Yöresindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri”, *Gazi Üniversitesi, Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 19, No 4, s. 375-391.
- SİDAR, Çınar ve Kuvvet LORDOĞLU (2010), “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri”, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Sayı. 38, s. 23-33.
- ŞAKAR, Müjdat (2010), “İş Kanunu Açısından Mevsim ve Kampanya İşlerinde Çalışan İşçilerin Durumu”, *Yaklaşım Dergisi*, Ekim.
- TAŞKENT, Savaş (2010), “Karar İncelemesi: Mevsimlik Bir İşte Yapılan Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2010/3, s. 223-242.

Diğer Yayınlar

- AĞCABAY, Muhtar (2012), “Türkiye’de Çocuk İşçiliği”, *Eğitim Dergisi*, Sayı: 33.
<http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/73-33/661-turkiyede-cocuk-isciligi.html>
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2012), *Türkiye’de Kadının Durumu*, Ankara.
- AKALIN, Mehmet (2006), “Yoksulluk, Sosyal Dışlanma ve İşsizlik Sarmalı”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- ATAMAN, Hakan (2010), *Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması, İnsan Hakları Gündemi Derneği*, Ankara.
- AYSU, Abdullah (2007), “Azabın Diğer Adı; Mevsimlik İşçilik”
<http://www.karasaban.net/azabin-diger-adi-mevsimlik-isciler> Erişim: 06.04.2013.
- BURSA TABİP ODASI (2013), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları ve Barınma Koşulları: Yenişehir/Çardak Örneği”, Ağustos 2010.
<http://www.bto.org.tr/sunular/mevsimliktarim%20iscilerinin%20barinma%20kosullari.pdf> Erişim: 12.02.2013.
- ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (2010), *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara.
- FRIEDRICH EBERT STIFTUNG DERNEĞİ (2012), “Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti”, *Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı (MİGA)*.
- GÜL YAVUZ, Gonca ve Kübra POLAT (2011/2012), “Durum ve Tahmin Fındık”, *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE)*, Ankara.
- GÜREŞCİ, Ertuğrul (2007), “Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı Örneği”, Basılmamış Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Erzurum.

- GÜRKAN, Mustafa (2006), “Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale.
- ILO (2010), *Code of Practise on Safety and Health in Agriculture, Meeting of Experts to Adopt a Code of Practise on Safety and Health in Agriculture*, 25-29 October, International Labour Office, Geneva.
- KALECİ, Hatice (2007), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- KALKINMA ATÖLYESİ KOOPERATİFİ (2012a), “Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Programı”, *Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı*.
- KALKINMA ATÖLYESİ KOOPERATİFİ (2012b), “Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Programı”, *Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı*.
- KARACAN, Ali Rıza (1991), *Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği*, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- KARAKUŞ, Emine (2006), “Göç Olgusu ve Eğitime Olumsuz Etkileri (Sultanbeyli Örneği)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.
- KARATAŞ, Yusuf (2013), “En alttakiler: Mevsimlik tarım işçileri”, 27.04.2012, <http://www.evrensel.net/news.php?id=27961>
- KASIMOĞLU, Evin (2006), “Tarımda Çalışan Kadınların Sorunları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Diyarbakır.
- KUTLU, Seher (2011), “Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Etkileyen Faktörler”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Şanlıurfa.

- ÖZDEMİR, Cumhur Sinan (2013), *Çalışma Süresinin Günlük 10 Saati Aşması Halinde Ara Dinlenme Süresi*, 15 Haziran 2009,
http://www.alomaliye.com/2009/cumhur_sinan_aradinlenmesi.htm Erişim: 12.01.2013
- SÜRÜEL, Tolga (2008), “Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul- Sultanbeyli Örneği)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kocaeli.
- ŞİMŞEK, Zeynep (2012), *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2012*, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Şanlıurfa
- TEZEL, Şevket (2012), *Hangi Mevsimlik İşçinin Yıllık İzin Hakkı Vardır*,
http://www.muhasabetr.com/ulusalbasin/haber_oku.php?haber_id=11252, Erişim:
08.04.2013
- TOKSÖZ, Gülay (2007), *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*, ILO Ofisi, Ankara.
- TÜFEKÇİ, Suat (2002), “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.
- YETİM, Ahmet (2013), “Mevsimlik İşçilerin Sigortalığı”,
http://www.gaziantepsmmmo.org/main.php?p=kose_yazisi&id=149 Erişim:
25.01.2013
- YILDIRAK, Nurettin, Bülent GÜLÇUBUK, Sema GÜN, Emine OLHAN ve Mehmet KILIÇ (2013), *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*, Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği, 2002, Ankara <http://www.ilo.org/public/Turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadintarim.pdf> Erişim: 10.02.2013
- YILDIRAK, Nurettin, Bülent GÜLÇUBUK, Sema GÜN, Emine OLHAN ve Mehmet KILIÇ (2003), *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*, Tarım-İş Sendikası Yayınları.
<http://www.belgeler.com>, Türkiye’de iç göç Erişim: 23.03.2013
<http://www.bilgiustam.com/goclerin-nedenleri-ve-sonuclari/> Erişim: 20.03.2013

<http://www.cizrepostasi.com/haber/mevsimlik-tarim-iscilerinin-bitmeyen-cilesi-4009.html> Erişim:16.03.2013

<http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/cgm.portal?page=cc&id=3> Erişim: 15.02.2013

http://www.egitimsen.org.tr/ekler/80d800326615ce7cb05537aade228c7_ek.pdf Erişim: 23.02.2013

<http://ekonomi.haberturk.com/para/haber/825320-100-bin-kisi-mesaiye-basladi> 06.03.2013 Erişim: 12.05.2013.

<http://www.hukuki.net/showthread.php?98333-Haftalik-izin> Erişim: 05.04.2013

<http://www.onlardacocuk.com/wp-content/uploads/2011/10/T%C3%9CRK%C3%87E-RAPOR.doc> Erişim: 02.03.2013

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.516aa4b2a824_13.94716105 Erişim: 11.03.2013.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10806> Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2011. Erişim:15.03.2013.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6%C3%A7> Erişim: 11.03.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kocaali,_Sakarya#Tar.C4.B1m Erişim: 05.04.2013

ÖZGEÇMİŞ

Enver BULUT 1985 yılında Şırnak'ın Cizre ilçesinin Yalıntepe Köyünde dünyaya geldi. İlk Öğrenimini Cizre Yatılı ilköğretim Bölge Okulunda tamamlamıştır. 2006 yılında İstanbul- Yeşilköy Anadolu lisesini bitirmiştir. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünü kazanmıştır. 2011 yılında mezun olan Enver BULUT aynı yıl Sakarya Üniversitesi'nde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri bilim dalında yüksek lisans eğitimine başlamış olup halen eğitimine devam etmektedir.